

РОЗДІЛ I

Міжнародні відносини

УДК 321 (438)

Віталій Лесняк

Формування основних засад та стандартів співпраці між органами державного управління та громадськими організаціями в сучасній Польщі

У статті досліджується проблема співпраці між органами державного управління та громадськими організаціями в Польщі. На основі аналізу наукової літератури та законодавчих норм досягнуті основні завдання дослідження. Окреслено умови розвитку громадянського суспільства в Польщі, визначено правові основи співпраці між владною адміністрацією та громадськими організаціями в Польщі. Особливу увагу приділено визначенню основних засад партнерства та форм фінансової і позафінансової співпраці між органами державного управління і неурядовими організаціями в Польщі. У результаті дослідження підтверджено, що основним правовим інструментом співпраці між органами державного і місцевого управління та неурядовими організаціями є Закон про діяльність суспільної користі і волонтаріат, який визначає насамперед механізми взаємодії та правову базу для дотування суспільно корисної діяльності, яку здійснюють громадські організації. У процесі аналізу узагальнено позитивні елементи польського досвіду в створенні механізмів співпраці між громадськими організаціями та владними інститутами.

Ключові слова: механізми співпраці, владні інститути, громадські організації, Польща.

Постановка проблеми. Одним із ключових аспектів подолання недосконалості адміністративних бюрократичних практик в Україні є забезпечення повноцінної взаємодії влади з громадськістю, що ґрунтувалася б насамперед на стандартизованих механізмах двосторонньої співпраці між адміністративними органами та громадськими організаціями. Адже ефективне функціонування демократичної системи не можливе без посиленого впливу та контролю за нею з боку громадянського суспільства. Саме тому для досягнення ефективної двосторонньої співпраці між владою та українськими громадянами варто постійно вивчати зарубіжний європейський досвід взаємодії органів державного управління та громадських організацій, впроваджуючи найбільш ефективні його принципи та механізми у практику функціонування української політичної системи.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що події, пов'язані з Євромайданом та Революцією Гідності, відкрили новий етап у розвитку громадянського суспільства в Україні, продемонструвавши зростаючий вплив громадськості на суспільно-політичні перетворення. У цьому контексті вивчення передового зарубіжного досвіду у впровадженні європейських стандартів співпраці між органами державного управління та громадськими організаціями є надзвичайно актуальним. Адже створення умов для того, щоб співпраця з громадськістю не залежала лише від політичної волі та культури окремих політиків чи службовців, а ставала елементом системної взаємодії на основі чітких законодавчих принципів та стандартів, котрі б змушували владу на всіх рівнях бути більш відповідальною та відкритою відносно громадянського суспільства, має неабиякий вплив на якість демократичного процесу. Крім того, польський трансформаційний досвід у багатьох аспектах може бути зразковим для України через географічну, історичну та культурну близькість обох народів, а також загальні позитивні результати здійснення демократичного транзиту у Польщі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за темою дослідження. Не зважаючи на досить широке представлення проблематики взаємодії держави та громадянського суспільства у контексті соціологічних, політологічних, історичних, філософських

розвідок та досліджень українських вчених, практичні питання механізмів взаємодії владних інституцій та організацій громадянського суспільства в сучасній Польщі найбільш ґрунтовно розглянуті саме польськими дослідниками. У колективній праці М. Римші, П. Фрончака, Р. Скшипца, З. Веймана [3] здійснено експертизу стандартів співпраці публічної адміністрації з неурядовими організаціями в сучасній Польщі. Я. Косовські у праці «Співпраця одиниць територіального самоврядування з неурядовими організаціями» [2] детально висвітлив проблему правових аспектів співпраці між владою та третім сектором на регіональному та місцевому рівнях влади. У посібнику «Як співпрацювати з адміністрацією публічною» [4] Р. Скіба та Р. Нечіковска окреслили широкий комплекс порад та практичних прийомів успішної співпраці з інститутами державного управління. Аналізуючи вказані та інші публікації з проблематики дослідження варто підкреслити необхідність акцентування на тих основних принципах та стандартах співпраці, які, ґрунтуючись на передовому міжнародно-правовому досвіді, становлять вагомий практичний інтерес для України в умовах реформування її системи державного управління.

Постановка завдань та цілей дослідження акумулювалася на досягненні конкретизації основних засад та стандартів співпраці між органами державного управління та громадськими організаціями в сучасній Польщі, розуміння процесу формування цих засад та стандартів у політико-правовій площині, з'ясування позитивних елементів польського досвіду стандартизації співпраці органів державного управління та громадських організацій.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Польська Республіка стала на шлях демократизації однією з перших серед країн Центральної та Східної Європи. Здобуті польською нацією трансформаційні результати отримали характеристику успішних та показових системних змін, які здійснювалися паралельно зі стрімкою демократизацією постсоціалістичного соціуму. Цьому сприяв цілий комплекс чинників та умов: значна ресурсна база розвитку інститутів громадянського суспільства; загальна демократична орієнтація політичних еліт; наявність розвиненого суспільного капіталу, що дав можливість громадянам знаходити

порозуміння й співпрацювати на засадах довіри й толерантності, розвивати здатність до кооперації, солідарності та взаємодопомоги; високий рівень прихильності громадян до демократичних цінностей в цілому. Крім того, у процесі вироблення державних рішень була сформована практика залучення громадських організацій, засобів масової інформації, академічних центрів до загальносуспільного діалогу. На даний час досить вдало реалізуються програми та проекти, спрямовані на поглиблення співпраці між владою та суспільством («Громадянський бюджет», «Фонд громадянських ініціатив», «Людський капітал» тощо), реалізуються загальноєвропейські стандарти партнерства між інститутами державного і місцевого управління та громадськими організаціями.

Під «стандартизацією», згідно українського законодавства, прийнято вважати діяльність, що «полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» [1]. Іншими словами, стандартизація є «процесом, що відповідає на питання що, в якій кількості та на якому рівні можна запропонувати в рамках даної послуги на користь окреслених осіб і груп відповідно до встановлених потреб згідно з вимогами їх раціонального задоволення» [3, с.27].

Сучасні стандарти взаємодії органів державного управління та неурядових організацій формулюють кілька основних засад такої співпраці. Серед них можна виокремити такі найважливіші [8, с.9]: органи державного управління повинні уникати порушення незалежності громадських організацій, при тому, що адміністрація має право вимагати звітність щодо діяльності неурядових організацій; владні інститути визначаючи політичні пріоритети повинні поважати і полегшувати діяльність громадських організацій як захисника інтересів громадськості; законодавчо адміністрація повинна чітко окреслити принципи регулювання співробітництва з громадськими організаціями з метою гарантування необхідної прозорості, особливо в умовах використання державних коштів; неурядові організації повинні служити загальносуспільним інтересам на відміну від вузькоприватних; громадські організації зобов'язані регулярно інформувати про свою діяльність та фінансові

справи на тому ж рівні відкритості, яким є рівень їхньої підтримки суспільством; добровільні організації повинні управлятися в демократичний спосіб і спрямовувати зусилля для суспільно корисних справ.

Основним чинним правовим актом, який регламентує співробітництво між адміністрацією і громадськими організаціями у Польщі є Закон про діяльність суспільної користі і волонтаріат від 24 квітня 2003 року [5], який перш за все визначає механізми взаємодії і правові межі фінансування діяльності організацій суспільної користі з державних фондів. Крім того, за Законом органи публічної адміністрації зобов'язані співпрацювати з усіма громадськими організаціями, а не лише організаціями, які володіють статусом організацій суспільної користі [4, с.5].

Завдяки регламентованим у Законі правовим основам системного співробітництва попередні практики уряду і місцевих органів влади, котрі самостійно розподіляти державні кошти, були замінені обов'язком владної адміністрації співпрацювати з організаціями в напрямку забезпечення загальносуспільних інтересів. Таким чином вони створили основу для реальної конкуренції в сфері реалізації суспільних завдань [4, с. 4].

Згідно зі ст. 5 Закону про діяльність суспільної користі і волонтаріат, співпраця між державними та місцевими органами влади та громадськими організаціями відбувається, зокрема, у таких формах [5]: доручення громадським організаціям реалізації суспільних завдань; взаємного інформування щодо планованих напрямів діяльності; консультування з неурядовими організаціями з приводу узгодження проектів нормативних актів в сферах, що стосуються їхньої статутної діяльності; консультування щодо розроблення проектів нормативних актів, що стосуються сфери публічних завдань спільно з радами суспільно корисної діяльності при відповідних територіальних утвореннях; створення спільних органів дорадчого і консультаційного характеру, що складаються як з представників неурядових організацій, так і представників відповідних владних інституцій; партнерського договору про виконання місцевої ініціативи; партнерського договору, зазначеного в ст. 28 а, п.1 Закону про засади проведення політик розвитку від 6 грудня 2006 року [6], а також домовленості або договору про

партнерство, окреслених у ст. 33 п. 1 Закону з дня 11 липня 2014 р. про принципи реалізації програм в сфері політики фінансового згуртування у фінансовій перспективі 2014-2020 [7].

Ужитий в ст. 5 Закону про діяльність суспільної користі і волонтаріат зворот «зокрема» свідчить про те, що перераховані в цьому положенні форми співпраці не мають закритого характеру. Тому перелік зразкових форм співпраці є лише прикладом можливих зразків співпраці, коли співпраця може відбуватися також й в інших формах, а не лише згаданих в цьому Законі. Саме тому, як вдало зазначає Марта Жолендовська, «перелік форм співпраці, визначений у ст. 5 п.2 має відкритий характер» [9, с.18].

У цілому ж до стандартних форм співпраці адміністрації з громадськими організаціями прийнято відносити фінансову (у результаті якої здійснюється трансфер фінансових засобів – дотацій) і позафінансову співпрацю (інші форми співпраці) [9, с.18], до яких також можуть відноситись різні форми організаційної підтримки [2, с.36-37]: адміністративна допомога; безкоштовне надання громадським організаціям приміщень для здійснення діяльності відповідно до статуту; надання для доступу різних матеріалів, технічних засобів та пристроїв на потреби організації; інформування неурядових організацій про джерела здобуття позабюджетних фінансових ресурсів, наприклад з фондів Європейського союзу; допомога неурядовим організаціям в опублікуванні інформації у місцевій пресі чи Інтернеті; співпраця в рамках реалізації офіційних програм, планування та проведення спільних заходів – наприклад, конференцій, курсів підготовки, майстер-класів; участь представників громадських організацій у засіданнях державних органів та інституцій місцевого самоврядування, допомога у створенні громадських організацій, телефонні консультації, а також дорадча допомога; патронат представників влади над діяльністю громадських організацій, розкручування діяльності громадських організацій; співпраця у сфері громадської оцінки тендерних процедур; допомога у налагодженні міжрегіональних та міжнародних контактів; створення баз даних про неурядові організації; співучасть неурядових організацій в процесі розробки бюджетів відповідних територіальних одиниць; співробітництво у сфері оцінки реалізації проектів тощо.

Щодо вибору форм співпраці владними інституціями істотне значення має процес підготовки річних програм співпраці, розроблених спільно з громадськими організаціями. Стаття 5а, п. 1 Закону про діяльність суспільної користі і волонтаріат зобов'язує владні органи приймати до 30 листопада відповідні річні програми співпраці з громадськими організаціями [5]. Тому саме в рамках виконання таких програм співпраці здійснюються різноманітні заплановані форми співпраці між адміністрацією та неурядовими організаціями.

Висновки дослідження. Основним правовим документом, що регулює співпрацю між адміністрацією і неурядовими організаціями у Польщі, є Закон про діяльність суспільної користі і волонтаріат, який визначає стандартні механізми взаємодії, а також правові основи дотування адміністрацією суспільно корисної діяльності, що проводиться неурядовими організаціями. Розвинена співпраця між першим і третім сектором відбувається на засадах: взаємодопомоги, незалежності сторін, партнерства, ефективності, чесної конкуренції та прозорості. Крім того, Закон зобов'язує органи публічної адміністрації налагоджувати співпрацю зі всіма громадськими організаціями, а не тільки з організаціями, що володіють статусом організації публічної користі. У питаннях вибору та планування інституціями влади форм співпраці з громадськими організаціями істотне значення мають річні програми співпраці державних інститутів та органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями, що зобов'язують практично втілювати відповідні стандарти співпраці на рівні різних територіальних утворень. Саме тому планове співробітництво з громадськими організаціями у Польщі не є пріоритетом діяльності лише найбільш прогресивної та відкритої до співпраці частини політикуму та службовців, а характеризується як законодавчо закріплений обов'язок владних інституцій планувати та здійснювати співпрацю, і в результаті — звітуватись про її результати перед громадськістю.

Перспективи використання результатів дослідження та подальшого аналізу наукової проблеми. Не дивлячись на формально усталені форми співпраці владних українських структур з громадськими організаціями, у процесі поглиблення практик консолідованої та партисипаційної демократії в Україні гостро

поставатиме потреба у втіленні нових стандартів взаємодії інституцій влади з організаціями громадянського суспільства. Саме тому перспективи подальшого аналізу наукової проблеми можуть полягати у продовженні системного збору та інтерпретації емпіричних даних щодо ефективності впровадження розглянутих принципів та стандартів співпраці публічної адміністрації з громадськими організаціями у різних регіонах та місцевостях Польщі з метою узагальнення польського досвіду та можливого його використання в українській практиці реформування системи державного управління.

Список використаних джерел

1. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII // Відомості Верховної Ради. — 2014. — № 31. — ст.1058. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/page> / Pro standartyzaci: Zakon Ukrainy vid 5 chervnia 2014 roku № 1315-VII [About Standardization: Law of Ukraine from June, 5, 2014 № 1315 – VII] // Visti Verchovnoi Rady [Information of Supreme Council]. — 2014. — № 31. — 1058 p. — Rezhym dostupu do resursu [Access to the resource]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/page>
2. Kosowski J. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi / J. Kosowski. — Warszawa: Wolters Kluwer Polska. — 2012. — 222 s.
3. Rymsha M., Frączak P., Skrzypiec R., Wejmann S. Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym. Ekspertyza przygotowana na zlecenie MPiPS / M.Rymsha, P.Frączak, R.Skrzypiec, Z.Wejmann. — Warszawa: MPiPS, 2007. — 69 s.
4. Skiba R., Niecikowska R. Jak współpracować z administracją publiczną? / R.Skiba, R.Niecikowska. — Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawór, 2005. — 28 s.
5. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn.: Dz.U.2016. Nr 239 z późn. zm.). — Режим доступу до ресурсу [Access to the resource]: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=wdu20030960873>
6. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2016 r. poz. 383). — Режим доступу до ресурсу [Access to the resource]: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20062271658>
7. Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-

2020 (Dz. U. poz. 1146, z późn. zm.). — Режим доступу до ресурсу [Access to the resource]: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000217>

8. Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r. ze szczególnym uwzględnieniem prawa organizacji pozarządowych do informacji o działalności organów władzy publicznej RP 2001 r. Raport. — Warszawa: Departament Analiz Programowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, 2001. — 265 s.

9. Żołędowska M. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Praktyczny komentarz, stan prawny 30 maja 2011 r. / M. Żołędowska. – Warszawa: Ministerstwo.

Лесняк Віталій. Формирование основных принципов и стандартов сотрудничества между органами государственного управления и общественными организациями в современной Польше. В статье исследуется проблема сотрудничества между органами государственного управления и общественными организациями в Польше. На основе анализа научной литературы и законодательных норм достигнуты основные задачи исследования. Определены условия развития гражданского общества в Польше, определены правовые основы сотрудничества между администрацией и общественными организациями в Польше. Особое внимание уделено определению основных принципов партнерства и форм финансового и внефинансового сотрудничества между органами государственного управления и неправительственными организациями в Польше. В результате исследования подтверждено, что основным правовым инструментом сотрудничества между органами государственного, местного управления и неправительственными организациями является Закон о деятельности общественной пользы и волонтерият, который определяет прежде всего механизмы взаимодействия и правовую базу для дотирования общественно полезной деятельности, которую осуществляют общественные организации. В процессе анализа обобщенно положительные элементы польского опыта в создании механизмов сотрудничества между общественными организациями и институтами.

Ключевые слова: механизмы сотрудничества, властные институты, общественные организации, Польша.

Lesnyak Vitaliy. Formation of the basic principles and standards of cooperation between public administration and non-governmental organizations in contemporary Poland. The article is devoted to the issue of cooperation between power institutions and civil society organizations in Poland. Due to the analysis of scientific literature, legislation, normative regulations it

was completed basic research tasks. Contemporary conditions for the development of civil society in Poland are identified, the legal basis of cooperation between government and the notion of the third sector in Poland are determined. Special attention is paid to the principles of partnership between the public administration and non-governmental organizations in Poland. Profound analysis is prepared. During our investigation activity we came to the conclusion that the basic legal instrument of collaboration and financial and non-financial cooperation forms between the state administration and non-governmental organizations is the Act of Law on Public Benefit and Volunteer Work. These mechanisms define interaction practice and legal framework for subsidies in the whole range of performance from public activities to the NGO. During the process of analysis are generalized the positive elements of Polish experience in creation of mechanisms of cooperation between NGO and power institutions.

Key words: mechanisms of cooperation, public administration, non-governmental organizations, Poland.

Стаття надійшла до редколегії
21.05.2017 р.

УДК 327.51:061.1ЄС(091)

Natalia Karpchuk

European Union Security Policy: Historical Retrospection

The EU security policy is an inseparable part of the EU Common Security and Defence Policy elaborated within the EU Common Foreign and Security Policy. Security and defence issues are quite vulnerable for any state sovereignty that is why it took Member States rather long time to agree on principles, directions and priorities of their common security policy as well as on cooperation with the NATO. With the development of the European Community, in the sphere of security policy a number of structures were established and a number of principled documents were adopted. The article researches the evolution of the EU security policy influenced by external challenges and threats.

Key words: European Union, security, defence, Petersberg Tasks, Security Strategy for Europe.

Scientific problem and its importance. In the modern globalized world the European Union faces serious challenges that question the very existence of the Union. The sovereignty, independence and territorial integrity of states, the inviolability of borders and the peaceful settlement of disputes are key elements of the European security order. These principles apply to all states, both within and beyond the EU's borders. However, peace and stability in Europe are no longer a given. Russia's violation of international law and the destabilisation of Ukraine, on top of protracted conflicts in the Black Sea region, have challenged the European security order. Europe has become more unstable and more insecure. The crises within and beyond its borders are affecting directly EU citizens' lives. The European project brought peace, prosperity and democracy. However, nowadays, the European security order has been violated, while terrorism and violence plague North Africa and the Middle East, as well as Europe itself. At the same time, global growth, mobility, and technological progress, the EU deepening partnerships enable the Union to thrive, and allow ever more people to escape poverty and live longer and freer lives [8].

The issues of the EU security, its institutional basis were studied by B. Tonra, T. Christiansen, S. Marsh, G. Macenstein, J. Peterson, M. Shackleton, P. Gill etc. The following Ukrainian scientists researched the mentioned problem: Ye. Makarenko, N. Belousova, V. Hovorukha, I. Hrytsak, H. Nemyria, L. Prokopenko and so on. However, we consider it necessary to offer a historical retrospection of the EU security policy evolution.

The goal of the paper is to research the development of the EU security policy, its moving forces and results.

The analysis of the studies. The EU Common Security and Defense Policy is the operations arm of the EU Common Foreign and Security Policy. The member countries formally agreed to begin work on an integrated EU security and defense policy in 1999. However the preconditions took quite a long period.

One of the first who spoke in favour of European collective security was R. N. Coudenhove-Kalergi. In his Pan-Europa, 1923, underlining the League of Nations weakness in conflicts prevention and conflicts solution, he stressed on the necessity for the states of Europe to unite in order to avoid being conquered by the USSR or bought by the USA [9].

In 1950 the Pleven Plan suggested the creation of a supranational European Army as part of a European Defense Community. The European Army was supposed to be composed of military units from the member states, and directed by a council of the member states' ministers. Despite the central role for France, the French Assembly refused to ratify the Treaty as it feared the loss of national sovereignty in security and defense. The US had a strong interest in a West German army, so the Pleven Plan was modified and in May 1952, with French support the new European Defence Community treaty was signed, but the plan never went into effect.

The idea of a common defense policy for Europe dates back to 1948 when the UK, France, and the Benelux signed the Treaty of Brussels. The agreement included a mutual defense clause laying down the foundations for the creation of the Western European Union (WEU) in 1954 – a defensive alliance, which remained until the late 1990s, together with NATO, the principal forum for consultation and dialogue on security and defense in Europe. The core objectives of the WEU were defined as follows:

1) to create a firm basis for European economic recovery in Western Europe;

2) to offer mutual assistance to member countries in resisting any policy of external aggression;

3) to promote unity and encourage positive integration in Europe.

Between

1954 and 1984, the WEU was mostly used as a forum for consultation and discussion, making significant contributions to the dialogue on European security and defence [7].

After the end of the Cold War and the next conflicts in the Balkans, it became clear that the EU needed to assume its responsibilities in the field of conflict prevention and crisis management. The conditions under which military units could be deployed were agreed by the WEU Council in 1992 in Petersberg Tasks which included humanitarian and rescue tasks, peacekeeping tasks and tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking, joint disarmament operations,

military advice and assistance tasks, post-conflict stabilisation tasks [6]. In 1999 these tasks were integrated in the Treaty of Amsterdam and the post of the High Representative for Common Foreign and Security

Policy was created to allow the Union to speak with “one face and one voice” on foreign policy matters.

The 1992 Treaty on European Union outlines the broad set of principles that guide the EU’s external policies and actions in the sphere of security and defence, specifically,

- to safeguard the EU values, fundamental interests, security, independence, and integrity;
- to consolidate and support democracy, the rule of law, human rights and the principles of international law;
- to preserve peace, prevent conflicts and strengthen international security, in accordance with the purposes and principles of the United Nations Charter, with the principles of the Helsinki Final Act and with the aims of the Charter of Paris:
- to promote an international system based on stronger multilateral cooperation and good global governance etc [4].

In its Declaration on strengthening the common European policy on security and defence, the Cologne European Council of June 1999 agreed to transfer from Western European Union to the European Union the responsibility of decision-making and the capacity for action in the area of the Petersberg tasks [3].

In 2002 the Berlin Plus Agreement gave the EU access to NATO assets and capabilities, specifically to develop cooperation to combat terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction. The Berlin plus, being a comprehensive package of agreements between NATO and EU, serves as the foundation for practical work between the EU and the NATO [2].

In 2003 the former High Representative J. Solana was tasked by the Member States to develop a Security Strategy for Europe which set out three broad strategic objectives for EU policymakers:

- 1) the EU should take necessary actions to address a considerable list of global challenges and security threats, including regional conflicts, proliferation of weapons of mass destruction, terrorism, state failure, organized crime, disease, and destabilizing poverty;
- 2) the EU should focus particularly on building regional security in its neighborhood: the Balkans, the Caucasus, the Mediterranean region, and the Middle East;

3) the EU should seek the construction of a rules-based, multilateral world order in which international law, peace, and security are ensured by strong regional and global institutions [1].

The Lisbon Treaty, 2009 became a cornerstone in the development of the Common Security and Defence Policy. The treaty includes both a mutual assistance and a solidarity clause and allowed for the creation of the European External Action Service under the authority of the High Representative of the Union for Foreign Affairs & Security Policy/Vice-President of the European Commission. The two distinct functions of the newly created post give the High Representative the possibility to bring all the necessary EU assets together and to apply a “comprehensive approach” to EU crisis management [5].

A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy, adopted in June 2016, states that the European Union will promote peace and guarantee the security of its citizens and territory; its security at home depends on peace beyond its borders. To promote the security and prosperity of the citizens and to safeguard EU democracies, the Union will manage interdependence, with all the opportunities, challenges and fears it brings about, by engaging the wider world. To promote shared interests, adhering to clear principles, the EU will pursue five priorities, namely [8]:

1. The Security of the Union: terrorism, hybrid threats, economic volatility, climate change and energy insecurity endanger EU citizens and territory. The EU obliges to enhance its efforts on defence, cyber, counterterrorism, energy and strategic communications. Member States must translate their commitments to mutual assistance and solidarity enshrined in the Treaties into action. The EU will step up its contribution to Europe’s collective security, working closely with its partners, beginning with NATO.

2. State and Societal Resilience to Union’s East and South: under the current EU enlargement policy, a credible accession process grounded in strict and fair conditionality is vital to enhance the resilience of countries in the Western Balkans and of Turkey. Under the European Neighbourhood Policy the EU “soft” power can spur transformation in the countries. The EU will support different paths to resilience, targeting the most acute cases of governmental, economic, societal and

climate/energy fragility, as well as develop more effective migration policies for Europe and its partners.

3. Integrated Approach to Conflicts: violent conflicts threaten the EU shared vital interests. The EU will act at all stages of the conflict cycle, acting promptly on prevention, responding responsibly and decisively to crises, investing in stabilisation, and avoiding premature disengagement when a new crisis erupts. Sustainable peace can only be achieved through comprehensive agreements rooted in broad, deep and durable regional and international partnerships, which the EU will foster and support.

4. Cooperative Regional Orders: the EU will support cooperative regional orders worldwide as voluntary forms of regional governance offer states and peoples the opportunity to better manage security concerns, reap the economic gains of globalisation, express more fully cultures and identities, and project influence in world affairs.

5. Global Governance for the 21st Century: global order based on international law ensures human rights, sustainable development and lasting access to the global commons. The EU will strive for a strong UN as the bedrock of the multilateral rules-based order, and develop globally coordinated responses with international and regional organisations, states and non-state actors [8].

Under the EU Global Strategy, 2016 in order to promote European shared interests, adhering to clear principles, the EU claims to pursue five broad priorities:

1. Security and Defence: when it comes to collective defence, NATO remains the primary framework for most Member States. The European security and defence efforts should enable the EU to act autonomously while also contributing to and undertaking actions in cooperation with NATO.

2. Counter-terrorism: major terrorist attacks have been carried out on European soil and beyond. This entails shared alerts on violent extremism, terrorist networks and foreign terrorist fighters, as well as monitoring and removing unlawful content from the media. The measures will include: enhanced efforts on security of supply, the protection of critical infrastructure, and strengthening the voluntary framework for cyber crisis management; work on education, communication, culture, youth and sport to counter violent extremism; counter-radicalisation by

broadening EU partnerships with civil society, social actors, the private sector and the victims of terrorism, as well as through inter-religious and inter-cultural dialogue.

3. Cyber Security: the EU will strengthen the technological capabilities aimed at mitigating threats and the resilience of critical infrastructure, networks and services, and reducing cybercrime. It means fostering innovative information and communication technology systems which guarantee the availability and integrity of data, while ensuring security within the European digital space through appropriate policies on the location of data storage and the certification of digital products and services.

4. Energy Security: the EU will seek to diversify its energy sources, routes and suppliers, particularly in the gas domain, as well as to promote the highest nuclear safety standards in third countries.

5. Strategic Communications: the EU will enhance its strategic communications, investing in and joining up public diplomacy across different fields, in order to connect EU foreign policy with citizens and better communicate it to its partners. It will offer rapid, factual rebuttals of disinformation as well as continue fostering an open and inquiring media environment within and beyond the EU, also working with local players and through social media [8].

Conclusions and further research prospects. So, the elaboration of the EU security policy has passed quite a long and complicated process and is still in the development and improvement trying to meet all the modern global security challenges. The NATO has been and still remains a reliable partner in defence and security. The issues of cooperation with partner countries in the sphere of security and defence are deemed to be appropriate for further studies.

Resources and Literature

1. A Secure Europe in a Better World—European Security Strategy, December 12, 2003, [Electronic resource]. – Available at: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

2. Berlin Plus agreement [Electronic resource]. – Available at: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf

3. Cologne European Council Declaration on the common policy on security and defence (4 June 1999) [Electronic resource]. – Available at:

http://www.cvce.eu/en/obj/cologne_european_council_declaration_on_the_common_policy_on_security_and_defence_4_june_1999-en-ee393bf3-d96f-46b8-8897-15546a0e1c0d.html

4. Consolidated Version of the Treaty on European Union, Article 21.2 [Electronic resource]. – Available at: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_2&format=PDF

5. Lisbon Treaty. Article 42 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-european-union-and-comments/title-5-general-provisions-on-the-unions-external-action-and-specific-provisions/chapter-2-specific-provisions-on-the-common-foreign-and-security-policy/section-2-provisions-on-the-common-security-and-defence-policy/129-article-42.html>

6. Petersberg tasks [Electronic resource]. – Available at: http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/petersberg_tasks.html

7. Shaping of a Common Security and Defence Policy [Electronic resource]. – Available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5388/shaping-common-security-and-defence-policy_en

8. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy [Electronic resource]. – Available at: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

9. Панъевропейское движение Рихарда Куденхове-Калерги в послевоенной Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=5367

Карпчук Наталя. Політика безпеки Європейського Союзу: історична ретроспекція. Політика безпеки ЄС є невід'ємною частиною Спільної політики безпеки й оборони ЄС у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики Союзу. Питання безпеки й оборони є досить вразливими для суверенітету кожної держави, тому узгодження принципів, напрямів і пріоритетів спільної безпекової політики й співпраці з НАТО зайняло тривалий час. З розвитком Європейської Спільноти створено низку структур й прийнято принципові документи у сфері політики безпеки. У статті досліджено еволюцію політики безпеки ЄС, яка розроблялася під впливом зовнішніх викликів та загроз.

Ключові слова: Європейський Союз, безпека, оборона, Петерсберзькі завдання, Стратегія безпеки для Європи.

Карпчук Наталя. Политика безопасности Европейского Союза: историческая ретроспекция. Политика безопасности ЕС является

неотъемлемой частью Общей политики безопасности и обороны ЕС в рамках Общей внешней политики и политики безопасности Союза. Вопросы безопасности и обороны достаточно уязвимы для суверенитета каждого государства, поэтому согласование принципов, направлений и приоритетов совместной безопасности и сотрудничества с НАТО заняло длительное время. С развитием Европейского Сообщества создан ряд структур и принято принципиальные документы в сфере политики безопасности. В статье исследована эволюция политики безопасности ЕС, которая разрабатывалась под влиянием внешних вызовов и угроз.

Ключевые слова: Европейский Союз, безопасность, оборона, Петербургские задачи, Стратегия безопасности для Европы.

Стаття надійшла до редколегії
29.04.2017 р.

УДК 327:297 (44)

Наталія Малиновська

Франкофонія як інтеграційний процес зовнішньої політики Франції (на прикладі африканських країн)

В статті аналізуються історичні та сучасні умови створення руху Франкофонії як частини зовнішньої політики Франції, спрямованої на колишні французькі колонії. Франкофонія розглядається як частина культурної дипломатії, структура якої націлена на поширення французької мови і культури в освітньому, інформаційному, культурному напрямках за кордоном. Актуальність питання полягає у використанні засобів культурної дипломатії для досягнення політичних цілей Франції в ісламізованих країнах Африки, збереження свого впливу, позитивного сприйняття присутності Франції в регіоні. Важливим є питання взаємної співпраці та прагнення колишніх колоній у збереженні відносин з Францією і членства у Міжнародній організації Франкофонія.

Ключові слова: Франція, зовнішня політика, Франкофонія, культурна дипломатія «м'яка сила», колонії, країни Африки, іслам.

Постановка наукової проблеми та її значення. З розпадом Французької колоніальної імперії перед Французькою Республікою

постало питання визначення нового формату відносин з колишніми колоніями. В контексті того, що культурний напрям завжди був невід'ємною частиною французької зовнішньої політики, він став пріоритетним напрямом на новому етапі взаємовідносин. Тривалий час французька мова, а з нею французька культура та традиції проникали, а тому і стали частиною повсякденного життя колишніх французьких колоній. У деяких африканських країнах французька мова є єдиною державною мовою. Через економічні, торгівельні зв'язки, підтримку французької африканської валюти, продовження співпраці було вигідно обом сторонам, при цьому кожна з них переслідувала власні, вигідні для себе, цілі. Ця співпраця була об'єднана під егідою Міжнародної організації Франкофонія (МОФ). Крім того, у Франції проживає одна з найбільших груп мігрантів з країн Африки та Близького Сходу, а тому поширення французької мови і культури всередині країни і за її межами допомагає позитивному іміджу країни, інтеграції іммігрантам з колишніх колоній.

Аналіз останніх досліджень. У вільному доступі знаходиться значний обсяг інформації про діяльність мережі французьких культурно-освітніх центрів з описом заходів та інформаційних приводів. Разом з тим є необхідність в аналізі впливу франкофонних організацій на позитивне сприйняття Франції за кордоном. Особливого вивчення потребують питання фінансування цих мереж та їх порівняння у різні роки. Для дослідження юридичних та економічних аспектів культурної політики була опрацьована законодавча база Франції на сайтах Сенату (www.senat.fr), Міністерства закордонних та європейських справ Франції (www.diplomatie.gouv.fr), законодавчої бази La documentation Francaise (www.ladocumentationfrancaise.fr). Варто відмітити наукові напрацювання О. Кучмій, Н. Сербіни, О. Ошитко, О. Смірнової. Значно більше досліджена структурна складова культурної дипломатії та відповідно її підструктурні елементи.

Метою дослідження є аналіз впливу діяльності Франкофонії на території колишніх французьких колоній, як процесу інтеграції франко-африканських та франко-арабських відносин та спосіб «м'якої» сили французької політики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Культурний напрям зовнішньої політики уособлює культурну дипломатію і насамперед втілюється Міністерством закордонних справ Франції. Цьому сприяє широке використання французької мови, яка залишається єдиною чи однією з офіційних мов багатьох африканських країн, що можна побачити на рис. 1, однією з шести офіційних і однією з двох робочих мов ООН, а також однією з двох офіційних мов Міжнародного Суду в Гаазі.

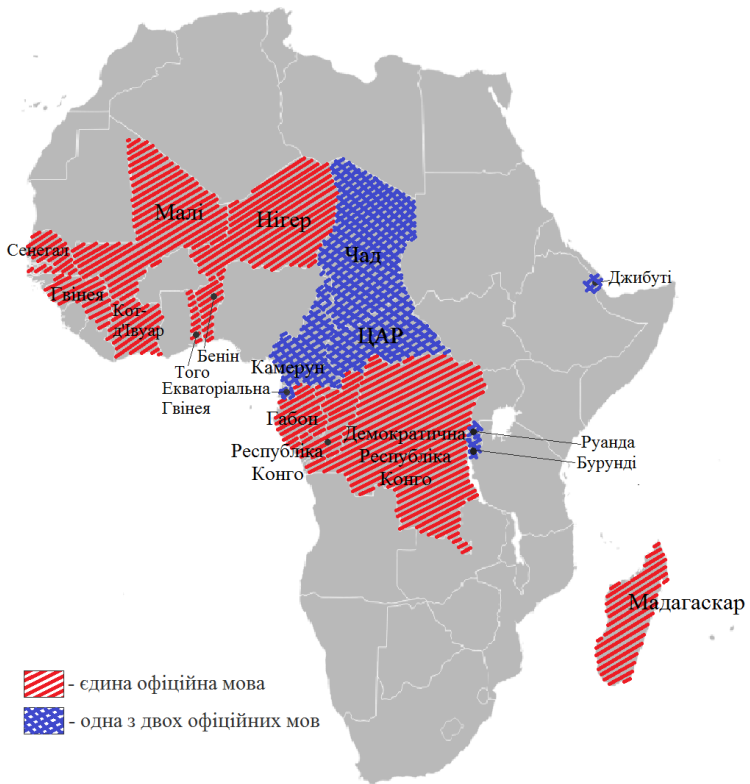

Рис. 1. Статус французької мови в країнах Африки

Культурний напрям політики націлений на створення сприятливих культурних, освітніх та інформаційних умов середовища франкомовних країн, налагодження культурної франко-арабської та франко-африканської співпраці. Зважаючи на значні франкомовні осередки, внаслідок колоніальної політики, культурний напрям більше зорієнтований на країни Африки. Культурна політика в близькосхідному регіоні значно менше централізована і структурована.

Результатом культурної політики Франції має бути позитивне сприйняття Франції, відкриття та функціонування франкомовних освітніх закладів, які в цілому сприяють позитивному сприйняттю французької зовнішньої політики за кордоном. На думку вітчизняної дослідниці О. Кучмій зовнішньополітичні стратегії Франції дають підстави охарактеризувати доктрину спрямованої Франкофонії як зовнішню культурну політику м'якого тиску сучасної держави «середнього рангу, яка здійснює глобальний вплив». Доктрина спрямованої Франкофонії дає Франції змогу реалізувати політику універсалізму, як історичну можливість забезпечити статус впливового лідера у світі і розглядається як найбільш ефективна складова зовнішньої політики та дипломатичної діяльності у франкофонних державах. Культурна дипломатія Франції в сучасній міжнародній практиці характеризується як символічна або «м'яка влада», пов'язана з концепцією захисту національних інтересів держави та прагненням зміцнити політичні позиції у світі [9]. Після завершення деколонізації, у лютому 1965 році глава Тунісу Х. Бургіба запропонував створити франкомовну спільноту у регіоні, що на його думку мало збагачувати культурну спадщину Африки. У 1970 році 18 країн приєдналися до руху, але тільки у 1986 році відбувся перший Саміт Франкофонії. Починаючи з 1990-х років відбулося інституційне формування Міжнародної організації Франкофонії. Для того, щоб надати організації політичного виміру, в 1997 році на Саміті Франкофонії була введена посада Генерального секретаря, що в цілому посилює значення організації в міжнародних відносинах. Нині організація нараховує 56 держав і урядів [3; 4]. Відповідно культурна та лінгвістична політика франкофонного простору базується на трьох основних «стовпах»:

1. Дипломатичний успіх МОФ, яка має свою структуру, правила та є учасником сучасних умов глобалізації;

2. Франція – як основа Франкофонії, позаяк Франція фінансує 80 відсотків бюджету організації;

3. Франкомовне «громадянське суспільства» зі спільними цінностями, філософією [12, с. 107]. Конкуруючи з англومовним середовищем, Франція ставила за мету створення уніфікованого мовного та культурного середовища, і, таким чином, структурованість організації сприяла їй, як повноцінному учаснику глобалізаційних процесів. Для прикладу візьмемо співвідношення внесків кожної країни на початку інституціалізації МОФ, що представлено в таблиці 1 [7]. Загалом це характеризує визначальних учасників і відповідну політику організації. Попри те, що в різні роки Франція дещо змінює розмір кредитування, вона залишається головним інвестором Франкофонії.

Таблиця 1

**Внесок франкомовних країн для фінансування МОФ,
мільйони франків**

Учасники	Внесок у 1999 році	Сукупний внесок 1998-1999 років	Відсоткова частка
Франція	282	564	76,7
Канада	43,05	86,1	11,7
Канада/Квебек	16,54	33,08	4,4
Канада/Брансуїк	0,96	2	0,3
Французьке товариство Бельгії	14,14	29,28	3,9
Швейцарія	5,9	11,9	1,6
Монако		1,5	0,2
Буркіна-Фасо	0,21	4,2	0,6
Камерун	0,25	0,5	0,08
Кот-д'Івуар		1	0,14
Габон		1	0,14
Ліван	0,2	0,4	0,07

Мавританія	0,25	0,5	0,08
Сенегал	0,2	0,4	0,07
ВСЬОГО:	364,15	735,86	100

Культурна дипломатія Франції характеризується жорсткою централізацією та прямим державним контролем, тобто політика міжкультурного співробітництва здійснюється через урядові структури (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та комунікацій) або визначені національні установи в зарубіжних країнах [11, с. 125]. Підтвердженням розширення діяльності Франкофонії є її структура, наведена у таблиці 2. Інституціалізація організації та різноманітність її функцій, залучення держав-членів спрямовані на виконання завдань Франкофонії і її якісного поширення на всіх рівнях.

Таблиця 2

Структура Міжнародної організації Франкофонії (МОФ)

Структурний підрозділ	Характеристика
Саміт глав держав і урядів країн-членів МОФ	Збирається раз у два роки для обговорення перспектив розвитку організації.
Міжміністерська конференція Франкофонії	Об'єднує міністрів, які відповідають за питання Франкофонії, проводить засідання не менше одного разу в рік, планує виконання рішень самітів МОФ.
Саміт глав держав і урядів країн-членів МОФ	Збирається раз у два роки для обговорення перспектив розвитку організації.
Генеральний секретаріат	Створений за рішенням Саміту в Ханой в 1997 році.
Постійна рада Франкофонії	До неї входять постійні представники глав держав і урядів, члени організації. Як правило, засідання проводяться раз в тримістр.

Міжурядове агентство Франкофонії	Створене у 1970 році як головний оператор Франкофонії.
Парламентська асамблея Франкофонії	Створена у 1967 році та об'єднує парламентарів держав-членів організації.
Університетське агентство Франкофонії	Створене у 1961 році, до складу якого входять близько 400 членів: університетів, інститутів, дослідницьких центрів.
Університет Сенгора в Олександрії	Міжнародний університет французької мови відкритий у 1979 році та нараховує близько 100 членів з 45 країн.
Міжнародний телевізійний канал TV5	Французьке мовлення та трансляція в Європі, Америці, Африці.

Джерело: [14, с. 164].

На початкових етапах Франкофонія формувалася для збереження та просування французької мови і культури. Як писав у своїй статті Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос Галі, Франкофонія народилася з бажання відчувати себе французом [6, с. 37]. Французам вдалося створити унікальну формулу взаємовідносин зі своїми франкофонними партнерами. Вони не нав'язують їм свою мову і культуру, навпаки колишні колонії зацікавлені в приналежності до неї. Новими членами керують прості прагнення: Франція – індустріально розвинена держава. Знання її мови і культури дає реальну можливість змінення якості життя. При цьому «Франкофонія», вбираючи в себе інші культури і мови, не знищує їх, а надає їм можливість розвиватися як «меншим братам» [Роль Франции и Международной организации «Франкофония», с. 96].

Однак цілі Франкофонії поступово розширюються. Сьогодні вона спрямована на захист миру, демократії і прав людини, розвиток французької мови і культури, базової освіти, професійного та технічного навчання, вищої освіти і наукових досліджень. Для прикладу, у 2004 році Франція виділила 882 мільйони євро, що складало 87 відсотків всього бюджету для фінансування шкіл і французьких культурних організацій [8]. У 2014 році під керівництвом міністра-делегата у справах французів за кордоном і

Франкофонії розпочата програма «Франція для Півдня» (France commits to the South) для підтримки соціальних ініціатив громадян Африки, Близького Сходу, Азії і Південної Америки зі щорічним бюджетом 500 мільйонів євро [1].

Франкофонію часто називають «м'якою силою». Мирне поширення французької культури є стабільним інструментом зовнішньої політики Франції. Ця політика реалізується через діяльність:

- головного франкофонного каналу «TV5», який транслюється 24 години на добу у 200 країнах;
- 1200 осередків Альянс Франсез у 138 країнах;
- 154 культурних центрів у 92 країнах світу;
- Міжнародної федерації викладачів французької мови, яка нараховує 70 тисяч викладачів;
- мережі інститутів: Світська французька місія, розгалуження якої становить 70 закладів у 40 країнах; 27 навчально-дослідних інститутів; Національного інституту східних мов і цивілізацій з вивченням 93 мов;
- Міжнародної асоціації мерів-франкофонів, яка об'єднує 156 столиць і метрополій 46 країн світу;
- Фонду Ашетт, який направлений на допомогу молодим талантам, лікарську допомогу дітям і Франкофонію;
- мережі 29 кампусів і 11 інформаційних центрів доступу для координування функціонування франкофонного середовища.
- 20 мультинаціональних науково-дослідних центрів для дослідження французької мови, її лінгвістичної і культурної різноманітності; демократії і правової держави; комунікаційних та інформаційних технологій; навколишнього середовища. Половина вчених цих центрів є представниками африканських держав [12, с. 107-108].

Окремо варто відмітити вищезазначену мережу неприбуткової громадської організації Альянс франсез (Alliance Francaise), яка заснована 1883 року з ініціативи відомих діячів Ф. де Лессепа, Л. Пастера, Е. Ренана, Ж. Верна і П. Камбона. Альянс офіційно визнаний Міністерством закордонних справ Франції як інструмент громадської дипломатії, що координує діяльність розгалуженої мережі фонду. Його діяльність фінансується за рахунок численних

приватних фондів. Також недержавними структурами культурної дипломатії є l'Association française d'action artistique, La Maison des cultures du monde, l'Association pour la diffusion de la pensee francaise, Unifrance films pour le cinema, Television France International (TVFI), France Edition та інші [10].

Попри вагомий внесок у розвиток освіти і культури, Франція зазнає критики щодо діяльності Франкофонії. Необхідно відмітити, що тільки законом 94-665 від 4 серпня 1994 року французька мова була офіційно визнана державною мовою Франції. Головним чином, Закон мав на меті протистояти поширенню англійської мови, зобов'язував використання французької в офіційних документах, освітній, торгівельній, трудовій, громадській сферах [5]. В свою чергу міноритарні мови, до яких відносять не тільки 7 мов етнічних меншин, що історично опинилися в складі французької держави (окситанська, італійська на Корсиці, каталонська, німецька в Ельзасі і частині Лотарингії, нідерландська у Фландрії, бретонська і баскська), але і мови значних груп емігрантів (арабсько-магрибська, циганська, західно-вірменська та інші), розглядаються як національне багатство. Франція проголошується політикультурною державою, але з однією національною мовою [Роль Франции и Международной организации «Франкофония», с. 96].

Французькі позиції досить чітко показує промова Н. Саркозі в Дакаті в рамках офіційного візиту по країнах Африки в перший рік каденції. Франція визнає, що вони прийшли на африканську землю, з якої потіснили вірування, мову, культуру, звичаї, але разом з тим вважають, що африканці так само мають розділити з ними відповідальність за це. Найбільшої критики зазнали тези його виступу, про те що «африканська людина ще не увійшла в історію» і французький колоніалізм не варто звинувачувати у всіх проблемах Африки – війнах, геноциді, корупції. «Ніхто не може вимагати від нинішнього покоління відповіді за злочини, здійснені попередніми поколіннями» [2]. Так само Франція не бачить проблем своєї культурної політики, витісняючи культуру і мову африканських народів, натомість популяризує франкомовне середовище та пов'язані з ним можливості для молодого покоління.

Розширення структури і мережі Франкофонії, продовження її стабільного фінансування доводить, що Франція продовжує

орієнтуватися на франкомовне середовище в ісламізованих країнах Африки. Розгалужена мережа освітніх і культурних закладів, інформаційних засобів є рупором Франції, становить альтернативу і конкуренцію для культури та цінностей країн і народів Африки. Франкофонія декларує позитивні наміри для створення уніфікованого середовища і рідко зустрічає офіційну критику. Попри те, що Франція публічно підтримує розвиток інших культур, переважна більшість країн Африки та Близького Сходу не можуть конкурувати з французькими фінансовими потоками.

Висновки. Таким чином, через економічні та торговельні домовленості, військову співпрацю та присутність, активне поширення французької мови та культури, Франція реалізує свої політичні амбіції у вигляді збереження впливу в колишніх колоніях, в країнах Африки та Близького Сходу. Не можна не зважати на історичні традиції французького панування, оскільки вони відображають сучасну залежність ряду африканських держав і задають тон для відносин Франції з іншими державами регіону. Франція почувається господарем, адже попри критику, вона не визнає помилок минулого, не вчиться на них і продовжує контролювати військові, економічні, комунікаційні, інфраструктурні, освітні, культурні мережі в країнах колишнього панування, головні умови, що окреслюють незалежність кожної держави. Франкофонне середовище направлене на однорідне мовне та культурне середовище і оминає релігійні питання, створюючи таким чином вільний доступ для ісламізованого суспільства.

Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з комплексним дослідженням культурної дипломатії Франції в країнах колишніх колоніях, вивченням впливу руху Франкофонії на просування французьких національних інтересів за кордоном, позитивне позиціонування Франції в країнах Африки та використання засобів культурної політики в досягненні цілей в політичному, економічному та військовому напрямках в країнах Африки та Близького Сходу.

Список використаних джерел

1. Development – «France commits to the South» programme. [Electronic resource] // French Ministry of Foreign Affairs and International Development. – 10 March 2015. – Access mode :

<http://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/development-assistance/events/events-2015/article/development-france-commits-to-the>.

2. L'intégralité du discours du président Nicolas Sarkozy de la République, prononcé le 26 juillet 2007, à Dakar [Electronic resource] // Le Monde Afrique. – 2007. – Access mode : http://www.lemonde.fr/afrique/article/2007/11/09/le-discours-de-dakar_976786_3212.html.

3. Le message culturel de la France et la vocation interculturelle de la francophonie. [Electronic resource] ; [par M. J. Kristeva-Joyaux]. – France: Conseil économique, social et environnemental, 2009. – №19. – 122 p. – Access mode : <http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/40675-le-message-culturel-de-la-france-et-la-vocation-interculturelle-de-la-francophonie.pdf>.

4. Les principales propositions du rapport. [Electronic resource] / Site du Sénat. – Access mode : http://www.senat.fr/rap/r04-091/r04-0911.html#_Toc90119539.

5. Loi n° 94-665 du 4 août 1994 (dite Loi Toubon). [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.avenir-langue-francaise.fr/articles.php?lng=fr&pg=8>.

6. Masure R. Les Centres culturels français d'Afrique francophone, des structures légitimes, entre développement et influence, qui peinent à trouver un second souffle [Electronic resource] / R. Masure. – France : Institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2009. – 100 p. – Access mode : http://doc.sciencespo-lyon.fr/Ressources/Documents/Etudiants/Memoires/Cyberdocs/MFE2009/masure_r/pdf/masure_r.pdf.

7. Projet de loi de finances pour 1999. [Electronic resource] // AVIS 67 (98-99). – T. XIII Commission des Affaires Culturelles. – Access mode : <https://www.senat.fr/rap/a98-06713/a98-067132.html>.

8. Un soft power à la française? [Electronic resource] // La documentation Française. – Access mode : <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000544-quelle-place-pour-la-france-dans-le-monde/un-soft-power-a-la-francaise>.

9. Кучмій О. П. Міжкультурне співробітництво як чинник зовнішньої та внутрішньої політики в умовах державотворчих зрушень: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 [Електронний ресурс] / Кучмій Олена Петрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/144186.html>

10. Ошитко О. Сучасні тенденції міжкультурного співробітництва у Європі / О. Ошитко // Віче. – 2011. – №8. – С. 17-20. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2519>.

11. Сербіна Н. Ф. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави [Електронний ресурс] / Н. Ф. Сербіна, О. П. Кучмій // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 100(1). – С. 122-131. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=apmv_2011_100\(1\)_21](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=apmv_2011_100(1)_21)

12. Смирнова О. А. Международная организация Франкофония – вектор влияния и инструмент солидарности / О. А. Смирнова, Д. М. Золина // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. – 2012. – Серия 4 (История). – №1(21). – С. 106-111.

13. Смирнова О.А. Роль Франции и Международной организации «Франкофония» / О.А. Смирнова, Т.П. Семеньева // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. – 2011. – Серия 4 (История). – №1(19). – С. 89-97.

14. Франция. В поисках новых путей : [под ред. Ю.И. Рубинский]. – М. : Издательство «Весь Мир», 2007 – 624 с.

Малиновская Наталия. Франкофония как интеграционный процесс внешней политики Франции (на примере африканских стран).

В статье анализируются исторические и современные условия создания движения Франкофонии как части внешней политики Франции, направленной на бывшие французские колонии. Франкофония рассматривается как часть культурной дипломатии, структура которой нацелена на распространение французского языка и культуры в образовательном, информационном, культурном направлениях за рубежом. Актуальность вопроса заключается в использовании средств культурной дипломатии для достижения политических целей Франции в исламуализованных странах Африки, сохранения своего влияния, позитивного восприятия присутствия Франции в регионе. Важным является вопрос взаимного сотрудничества и стремление бывших колоний в сохранении отношений с Францией и членства в Международной организации Франкофония.

Ключевые слова: Франция, внешняя политика, Франкофония, культурная дипломатия, «мягкая сила», колонии, страны Африки, ислам.

Malynovska Natalia. Francophonie as the process of integration of French foreign policy (for example the African countries).

The article discusses the historical and modern conditions for the creation Francophonie as a part of French foreign policy, that is aimed on the former French colony. Francophonie considered as a part of cultural diplomacy, its

structure focused on spreading the French language and culture in the educational, informational, cultural directions abroad. The relevance of issue is to use the tools of cultural diplomacy for French political purposes in Islamicized countries of Africa, maintaining its influence, a positive perception of the French presence in the region. An important issues is the cooperation and aspirations preserving relations by former colonies with France and a membership of the International Organization Francophonie.

Key words: France, foreign policy, Francophonie, cultural diplomacy, «soft power», colonies, African countries, Islam.

Стаття надійшла до редколегії
29.04.2017 р.

УДК [329.78:364-322]:061.1ЄС

Марина Найдич

Волонтерська діяльність як вектор молодіжної політики ЄС

У статті розглядається нормативно-правова база Європейського Союзу, спрямована на регламентацію та популяризацію волонтерської діяльності. Досліджуються наявність законодавчих документів у кожній окремій країні співдружності. Аналізуються фактори, що впливають на бажання чи небажання молоді долучатися до добровольчих проєктів. Визначаються основні проблеми на шляху популяризації волонтерської активності.

Ключові слова: Європейський Союз, молодіжна політика, нормативно-правова база, волонтерство, активність молоді

Добровольча діяльність існувала ще з позадавніх часів. Першими представниками можна назвати самаритян. Сучасне суспільство також активно впроваджує принципи волонтерства. Участь молоді у добровольчій діяльності сприяє не тільки соціально-економічній згуртованості у суспільстві взагалі, а й приносить користь самим волонтерам. Перш за все, зміцнюється громадянська позиція молоді, зростає розуміння необхідності участі

у суспільному житті. Саме тому європейськими інститутами звертається увага на необхідність розвитку та підтримки добровольчості.

Нормативно-правова база ЄС. Першим офіційним документом, у якому йшлося про необхідність розвитку та сприяння волонтерству були рекомендації щодо розвитку добровольчої галузі діяльності [9], виданий у 1994 р. Важливим документом щодо розвитку довготривалої транснаціональної волонтерської роботи стала «Конвенція про сприяння транснаціональній довгостроковій добровільній службі для молоді» [1]. Документ було відкрито для підписання у 2000 році, але, станом на 2010 р., його підписали лише п'ять країн ЄС, і тільки у Люксембурзі ратифіковано [3]. У 2002 р. було прийнято резолюцію про підвищення цінності добровольчої діяльності для молоді [10], якою передбачається посилення європейської співпраці у зазначеній галузі.

Біла книга «Новий імпульс для європейської молоді» [2] визначає добровольчу діяльність в якості пріоритетного напрямку для подальшої співпраці у молодіжній сфері. Саме тому актуальним є дослідження добровольчої діяльності країн ЄС. Аналіз базуватиметься на підготованих країнами ЄС інформаційних бюлетенях щодо волонтерської діяльності у кожній країні окремо, а також на загальному звіті Європейського Парламенту щодо молодіжної політики.

Практика розвитку, підтримки та популяризації добровольчої діяльності різниться у країнах ЄС. Відмінності спостерігаються починаючи із наявності спеціалізованої політики, зокрема розробки нормативно-правової бази. Відповідно до інформаційних бюлетенів, наданих членами ЄС, в переважній більшості країн існує політика, спрямована на волонтерську діяльність на національному, а подекуди і на регіональному рівні. Хоча цей факт не сприяв розробці спеціалізовано законодавства у всіх державах, що стверджують наявність спеціалізованої політики.

Спеціалізована політика та законодавчі акти країн ЄС.

Серед європейських країн, які підготували інформаційні бюлетні, дев'ять розробили відповідні нормативно-правові акти. Зокрема, закон про волонтерство у Хорватії [15]; у Німеччині – закон щодо заохочення діяльності молодіжних волонтерських служб

[4]; у Мальті – закон про волонтерські організації [14]; у Румунії основним документом є закон про загальні рекомендації щодо добровольчості [6]. Литва прийняла ряд законів та стратегій, що стосуються добровольчості. Зокрема, закон щодо діяльності волонтерів [7]. У Польщі було розроблено довгострокову політику розвитку добровольчості. Статус волонтера окреслено у законі про громадську користь волонтерства [8]. Одним із головних документів, що безпосередньо стосується даної галузі є «Стратегія фонду Wemenders щодо волонтерської діяльності» [13].

Вісім держав зазначили, що мають політику, спрямовану на добровольчу активність, проте спеціалізовані нормативні акти не розроблені. В таких країнах волонтерська діяльність координується іншими документами. Наприклад, в Італії про соціальну цінність волонтерства йдеться, зокрема у Законі № 266/1991 [12]. В Цій країні, до речі, у кожному регіоні є співробітник, що відповідає за соціальну політику та добровольчість. Болгарія користується нормативно-правовими актами, розробленими на рівні ЄС, зокрема це: Молодіжна стратегія ЄС на 2010-2018 рр., Європейський молодіжний пакт та Біла книга у справах молоді. Також в країні прийнята національна молодіжна стратегія 2010-2020 рр., одним із основних розділів якої є «Молодіжне волонтерство». У Люксембурзі добровольча діяльність розглядається в межах нормативно-правової бази молодіжної політики. У Нідерландах працюють на національному, регіональному та місцевому рівнях як урядові так і неурядові організації, що підтримують добровольчу діяльність.

Є й такі країни, що свідомо не зосереджують увагу на розробці спеціалізованої політики та законотворчому процесі у цій галузі. До них можна віднести Францію та Швецію. У Греції також підтверджують відсутність національної політики в галузі добровольчої діяльності. Проте, у Франції цікавим є поділ волонтерів на «*bénévolat*» та «*service civique*». Перший тип характеризується абсолютним альтруїзмом (не оплачується взагалі, такі волонтери не мають ніякого юридичного статусу), другий визначається як громадянська служба та забезпечується певними, соціальними гарантіями.

Питанням, що стосується юридичного оформлення добровольчої діяльності є правовий статус волонтера. Відповідно до

цього критерію країни ЄС можна також можна умовно поділити на дві категорії. В одних не надають добровольцям жодних, спеціально спрямованих на них, гарантій (Кіпр, Греція, Ірландія, Мальта). В інших волонтерам забезпечуються фінансові та соціальні гарантії (Бельгія, Люксембург, Словенія, Румунія). У Фінляндії оподаткування добровільної діяльності залежить від цілого ряду інтерпретацій. На практиці правовий статус волонтерів досить неоднозначний.

Оплата.

Одним із критеріїв бажання чи небажання молодих людей займатися волонтерством є оплачуваність наданих послуг. Зрозуміло, що добровільча діяльність передбачає безкорисливу допомогу, але не всі в змозі вкласти власні кошти, сили та час на реалізацію таких проєктів. Саме тому у більшості європейських країн передбачається компенсація певних витрат, які несе волонтер. Найчастіше координаційними організаціями, але це на їх розсуд, повертаються кошти за проїзд та забезпечується харчування (Литва, Польща, Франція, Нідерланди). В усіх країнах ЄС компенсовані кошти не оподатковуються так як і гроші, які отримують волонтерські організації у вигляді пожертв.

Добровольці Люксембургу отримують кишенькові гроші. Забезпечується страховка від нещасних випадків волонтерів, що працюють в галузі медичної допомоги, рятувальних операцій та спорту. В інших випадках організаціями оформлюється окрема страховка.

В Австрії замість повернення витрачених грошей, або на додачу до них, видають ще й ваучери. У Бельгії (Фландрія) гроші повертаються у розмірі, що не перевищує визначено денного або річного ліміту. У Словенії робота не оплачується, але забезпечується страховка відповідно до пенсійного страхування та страхування по інвалідності.

Німецькі волонтери отримують за свою діяльність одноразові виплати та кишенькові гроші. Також їм повертаються витрачені кошти для забезпечення роботи. З 1 січня 2007 р. особам, які займаються добровільною діяльністю зменшують оподаткування в сумі до 500 євро в рік. Для тренерів ця цифра більша – до 2100 євро.

В рамках програми «Молодь в дії» в усіх країнах діяльність добровольців оплачувана і включає в себе: проїзд, проживання, харчування, кишенькові гроші тощо.

Моніторинг.

Важливим фактором у регулюванні будь-якої діяльності є моніторинг. Однак далеко не в усіх країнах європейського об'єднання він здійснюється на національному рівні. Зокрема, у Кіпрі, Швеції, Нідерландах, Греції, Ірландії, Іспанії, Італії, Мальті, Словенії загальна система моніторингу не розроблена. В інших країнах (Польща, Болгарія, Фінляндія) моніторинг здійснюється тільки в рамках програми «Молодь в дії».

У інформаційному бюлетні Франції зазначено, що моніторингова інформація видається щороку. У Хорватії дослідження здійснюється Робочою групою з ліквідації кордонів і посилення міжнародної мобільності в освіті. У Німеччині моніторинговою діяльністю займаються національні організації добровольчих послуг. Зокрема, організація «weltwärts» збирає наступні дані:

- Число молодих людей, в даний час залучених до волонтерства за кордоном;

- Країни, в які були відправлені волонтери
- Кількість направляючих установ;
- Кількість завдань, відсортованих за континентами;
- Кількість завдань, відсортованих за сферою діяльності;
- Середній вік;
- Стать;
- Середній термін перебування за кордоном [5].

У Люксембурзі національного моніторингу немає, але готується звітність різних організацій щодо участі молоді у добровольчій службі.

Засоби та методи заохочення.

Важливим є залучення до волонтерської діяльності якомога раніше, що у подальшому дасть можливість збільшити кількість волонтерів серед дорослого населення. Для цього в більшості країн ЄС проводиться серйозна робота. Методи і заходи, які для цього використовуються надзвичайно різноманітні від листівок та плакатів

у місяцях великого скупчення людей до літніх таборів та спеціалізованих нагород, в тому числі міжнародних.

Одним із найпопулярніших засобів поширення інформації про можливості доручення до волонтерської служби є молодіжні інформаційні центри. Такі існують майже в усіх країнах європейської співдружності. За допомогою державних та місцевих ЗМІ: телебачення, преса, особливого розвитку останнім часом набула мережа Інтернет молодь також отримує необхідні дані, що стосуються добровольчості. В Естонії у молодіжні центри праці направляються інформаційні листи із відповідною інформацією. Популярним є проведення семінарів, конференцій; організація форумів та фотовиставок; перегляд фільмів, присвячених волонтерству. Також інформація активно поширюється між однолітками під час розмов.

Наприклад, у Кіпрі система освіти побічно сприяє заохоченню до волонтерської діяльності. Міністерством освіти та культури у співпраці з Всекіпрською добровольчою координаційною радою організовано програму «Молодь та волонтерство». В рамках зазначеної програми усі школи Кіпру приймають участь у конкурсі волонтерських проєктів. Крім того, на початку грудня у всіх школах організовують «Тиждень волонтерства» та протягом 5 днів кожна школа приймає різноманітні ініціативи (наприклад, висадка дерев, відвідування дитячих лікарень тощо). Молодіжною радою Кіпру координується діяльність молодіжних інформаційних центрів, які не тільки поширюють інформацію про добровільну діяльність (плакати, листівки, веб-сторінки), але й дозволяють бажаючим безпосередньо стикнутися із організаторами кожного заходу. Також підтримується інтерактивне неформальне навчання дітей шкільного віку. Тобто, заохочення до волонтерської діяльності починається змалку, відповідно молодь ставиться до волонтерської діяльності як до природного процесу.

А от у Франції у діяльність людей, зайнятих добровольчою роботою держава не втручається, вважаючи це особистим вибором кожної людини. Проте, волонтери «service civique» отримують певні заохочення та полегшення в роботі. Зокрема, для молоді віком до 25 років, залученій у діяльність асоціацій, пов'язаних із неформальною освітою, молоддю чи спортом, на офіційній роботі можуть

надаватися додаткові вихідні дні. Також вони мають можливість отримати певні навички під час навчання, оплаченого державою.

Міністерство освіти та культури Фінляндії фінансує проект «Онлайн-демократія». Щорічно, 5 грудня, у цій країні відзначається міжнародний день добровольців. У Нідерландах, починаючи з 2011/2012 навчального року, для учнів середніх шкіл обов'язковою є громадська робота протягом 3 місяців. У Греції нахил роблять на творчому інформуванні та заохоченні молоді: художні конкурси, есе на тему добровольчості, конкурси коротких доповідей про досвід волонтерства тощо. У Польщі та Люксембурзі надаються кредити в рамках формальної освіти. В останній – за наявності підтвердження трирічного стажу добровольчої діяльності.

Досвід волонтерства в Італії та Мальті визнається в якості кредитів у основних університетських курсах. У польські дипломи про освіту включається інформація про участь у добровольчих проєктах. В Ірландії працівникам деякі фірми надають додаткові вихідні в якості стимулювання волонтерської активності. А в Румунії при виборі працівника на вакантне місце перевага надаватиметься претенденту із досвідом волонтерства у необхідній галузі. Цікавим є досвід Литви, де було реалізовано проєкт, в рамках якого люди пропонували різноманітні заходи щодо популяризації добровольчої діяльності. Також в цій країні організуються інтерактивні програми та виставки досягнень у зазначеній галузі.

Одним із основних методів заохочення молоді до волонтерської діяльності є підтримка Youthpass, який в свою чергу є європейським інструментом визнання неформального і неофіційного навчання в роботі з молоддю. Його підтримують Кіпр, Фінляндія, Бельгія, Болгарія, Люксембург, Мальта, Словенія, Румунія. Фінансування державними коштами неурядових організацій, що займаються волонтерством, що також є важливим методом підтримки зазначеної галузі, здійснюють Болгарія, Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Польща.

Також до методів заохочення відносять видачу сертифікатів, що засвідчує участь у волонтерських проєктах. Але в різних країнах ЄС до цих документів ставляться по-різному. Наприклад, зазначення у резюме факту наявності такого сертифікату в Італії та Кіпрі практично не має ніякого результату. У Франції та Румунії визнання

документів залежить від особистого побажання роботодавця. В Естонії, Швеції, Бельгії та Люксембурзі ці документи визнають та цінують, в Іспанії визнають в якості робочого досвіду (якщо проект відповідає галузі працевлаштування).

Фінансування.

Щодо фінансування волонтерських організацій, переважна більшість з них функціонує за рахунок членських внесків та пожертв. Наприклад у Фінляндії джерелами фінансування є: членські внески, пожертвування, доходи від наданих послуг, продаж продукції, дохід за рекламу (наприклад, в журналі громадської організації), договори з приватними компаніями, гранти від місцевих і національних органів влади, кошти ЄС, дохід від капіталу (наприклад, рентний дохід і т.д.) тощо. Загалом, державні субсидії складають 28% від фінансування волонтерських організацій, фонди ЄС та інших міністерств – 19%, приватні джерела (членські внески, пожертви та збір коштів) – 35% [11].

Проблеми.

Проте, не дивлячись на всі заходи, спрямовані на збільшення кількості молодих волонтерів існує і велика кількість перешкод. У Хорватії, наприклад, особи, які не досягли 15-річного віку можуть приймати участь у добровольчій діяльності лише за письмової згоди батьків або опікунів. Загалом, молоддю країн ЄС серед причин незалученості до добровольчої діяльності називають: неповнота та роздробленість знань, нестача часу, не престижність роботи, імовірні витрати, відсутність законодавчої бази, і, відповідно, будь-яких гарантій тощо.

Висновки. В країнах Європейського Союзу питання залучення молоді до добровольчої діяльності поставлено на високий рівень, адже це приносить користь як суспільству загалом, так і молоді зокрема. Задля досягнення визначеної мети країнами співдружності вже зроблено достатньо багато починаючи від нормативної бази наднаціонального рівня до конкретних прикладів реалізації на локальному рівні. Але існують певні проблеми для вирішення яких, перш за все, необхідно налагодити систему моніторингу національного рівня. Адже тільки при виявленні перешкоди можна знайти ефективні шляхи вирішення.

Список використаних джерел

1. Convention on the Promotion of a Transnational Long-term Voluntary Service for Young People. Strasbourg, 11.V.2000.
2. European Commission (2001), "A new impetus for European youth". White Paper. COM(2001) 681 final. Brussels: Commission of the European Communities
3. European Convention on the Promotion of a Transnational Long-Term Voluntary Service for Young People CETS No.: 175.
4. Gesetz zur Förderung von Jugendfreiwilligendiensten, [Law for the Promotion of youth voluntary service], Ausfertigungsdatum: 16.05.2008.
5. Kerstin Wondratschek, Information sheet 'Volunteering of young people', Germany, Last updated: February 2011.
6. Legea voluntariatului, [Volunteering Law], publicata in Monitorul Oficial nr. 206 din, 24 aprilie 2001.
7. Lietuvos Respublikos, Savanoriškos Veiklos Įstatymas, [Lithuania, the Republic of Voluntary Activities Act], 2011 m. birželio 22 d. Nr. XI-1500, Vilnius.
8. Public Benefit and Volunteer Work Act, Act of law of April 24th 2003 on Public Benefit and Volunteer Work - consolidated text after last amendment on January 22nd 2010.
9. Recommendation No. R (94) 4 of the Committee of Ministers to member states on the promotion of a voluntary service (Adopted by the Committee of Ministers on 24 May 1994 at the 513th meeting of the Ministers' Deputies).
10. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, of 14 February 2002 on the added value of voluntary activity for young people in the context of the development of Community action on youth (2002/C 50/02), Official Journal of the European Communities, 23.2.2002.
11. Sami Myllyniemi, Information sheet 'Volunteering of young people', Finland, Last updated: 05/2011.
12. Stefania Rota, Information sheet 'Volunteering of young people', Italy, Last updated: 30/03/2011.
13. Strategia Wolontariatu Fundacji Wemenders [Volunteering Strategy Wemenders Foundation], http://wemenders.pl/images/pdf/Strategia_Wolontariatu_Fundacji_Wemenders.pdf, [Access date (24.02.15)].
14. Voluntary Organisations Act. To regulate voluntary organisations and their administration, 11th December, 2007. ACT XXII of 2007, as amended by Legal Notices 427 of 2007 and 177 of 2012.

15. Zakon o volonterstvu, [Law on Volunteering]. Klasa: 011-01/07-01/47. Urbroj: 1-05-03/1-07-2, Zagreb, 25. svibnja 2007.

Найдич Марина. Волонтерская деятельность как вектор молодежной политики ЕС. В статье рассматривается нормативно-правовая база Европейского Союза, направленная на регламентацию и популяризацию волонтерской деятельности. Исследуются наличие законодательных документов в каждой отдельной стране содружества. Анализируются факторы, влияющие на желание или нежелание молодежи участвовать в добровольческих проектах. Определяются основные проблемы на пути популяризации волонтерской активности.

Ключевые слова: Европейский Союз, молодежная политика, нормативно-правовая база, волонтерство, активность молодежи.

Naidych Maryna. Volunteering activities as a vector of EU youth policy. The article deals with the regulatory framework of the European Union aimed at regulating and promoting volunteering activities. The study of the availability of legislative documents in each individual country of the Commonwealth. The factors influencing the desire or unwillingness of young people to engage in volunteer projects are analyzed. The basic problems on the way of popularization of volunteer activity are determined.

Key words: European Union, youth policy, regulatory framework, volunteering, youth activity.

Стаття надійшла до редколегії
29.04.2017 р.

УДК 327.57:070

Ірина Патлашинська

Особливості формування іміджу миротворця під впливом ЗМІ

На сучасному етапі політика багатьох держав і міжнародних організацій спрямована на пошук та застосування всіх можливих методів для вчасного й повного погашення конфліктів: територіальних, міжетнічних, міжконфесійних тощо. Чи не єдиним легітимним засобом розв'язання конфліктів

була й залишається міжнародна миротворча діяльність. Формування іміджу миротворця та інституту миротворчості часто-густо залежить від повідомлень у ЗМІ та інформаційних Інтернет-порталах. Загалом лише в 10 % матеріалу від усього вивченого масиву в ЗМІ увагу було приділено інституту миротворчості, при цьому змістова частина інформації зорієнтована на жертви, особливо серед мирного населення (до 45 % від усіх повідомлень цієї категорії), та організаційні аспекти операції (28 %) у кількісному вираженні (обсяг поставок, кількість підрозділів, чисельність контингенту). Тож у столітті інформаційних технологій і маніпулювання масовою свідомістю існує проблема неадекватного відображення деяких подій, що негативно впливає на формування іміджу, а в практичному сенсі часто ускладнює миротворцям виконання їхніх обов'язків.

Ключові слова: миротворчі операції, конфлікт, засоби масової інформації, імідж, новини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Міжнародні відносини на рубежі ХХ–ХХІ ст. характеризуються зростанням кількості загроз і викликів міжнародному світопорядку та миру. Політика багатьох держав і міжнародних організацій спрямовується на пошук та застосування всіх можливих методів для вчасного й повного погашення конфліктів: територіальних, міжетнічних, міжконфесійних тощо. Чи не єдиним легітимним засобом розв'язання конфліктів була й залишається міжнародна миротворча діяльність. При цьому відбувається безперервна еволюція самих миротворчих операцій, покликаних вирішувати нові й зтяжні конфлікти, з ускладненою внутрішньою структурою, появою нових форм, мало схильних до впливу традиційних інструментів політичного регулювання. Безпосередньо на самих миротворців покладається все більше завдань, та й самі вони стають усе складнішими та складнішими.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Фактично неможливо знайти роботи, у яких би було описано дослідження, пов'язані саме з іміджем миротворчості та миротворців. Частково цими проблемами займалися іноземні науковці Б. Уркхарт, О. Хохлишева. Питання іміджу професії (у загальному розумінні) аналізував І. Старунський.

Формулювання мети статті. Ураховуючи відсутність теоретичних і практичних напрацювань ставимо за **мету** дослідити за допомогою контент-аналізу повідомлень у ЗМІ позитивні й негативні

аспекти формування інституту миротворчої діяльності та сконструювати модель іміджу миротворця й миротворчості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зазвичай під час проведення миротворчих операцій представники багатонаціональних сил ООН стикаються із серйозними проблемами при взаємодії з місцевими мешканцями, а також із цивільними миротворчими групами, що складаються з представників місцевого населення. Потреба тісної співпраці з цими групами визначила внесення в програму миротворчості низки гуманістичних принципів, спрямованих на фіксацію виключно мирного напрямку дій. У широкому сенсі основні принципи й цілі миротворчої діяльності, спрямованість якої характеризується прагненням до соціальної рівноваги сил у регіоні, можна сформулювати так: об'єктивність і неупередженість; відповідність загально-визнаним нормам міжнародного права; пріоритет інтересів загальної безпеки, стабільності, примирення конфліктуючих сторін в інтересах окремих учасників мирного процесу; сприяння підтриманню миру й міжнародної безпеки; прагнення до оперативного припинення наявних і вчасне запобігання потенційним кризам та збройним конфліктам; відновлення й підтримка основоположних норм та принципів міжнародного гуманітарного права; підтримання миру в зонах збройних конфліктів; забезпечення дотримання невід'ємних прав людини; комплексне роз'язання політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, інших проблем регіонального та світового розвитку; формування ефективних механізмів забезпечення безпеки й стабільності, які виключають можливість виникнення міждержавних і внутрішніх збройних конфліктів [6].

Миротворчість, у класичному розумінні, представлена діями посередників, пов'язаних безпосередньо чи опосередковано з діяльністю дипломатичних корпусів, і безпосередньо з діяльністю військового контингенту, що виконує пряме регулювання соціальних процесів у регіоні. Ґрунтуючись на теорії соціальної системи Т. Парсонса, можна стверджувати, що миротворчість становить соціальну систему, яка є способом організації елементів, що забезпечує впорядковану модель взаємодії множини акторів [4, с. 96].

До позитивних аспектів процесу формування інституту миротворчої діяльності слід віднести створення певного сприятливого іміджу

миротворця, як і миротворчої операції загалом. Це досить складний процес і з погляду перетворення внутрішньої структури процесу створення інституту миротворчої діяльності, що формує миротворця, і зовнішньої системи інформаційних ресурсів, до чийх завдань входить висвітлення різних аспектів миротворчих та військових дій. Миротворці доволі часто виконують спеціальні завдання, які входять до їх компетенції й полягають у низці заходів: роздача продовольства й бесіди зі старійшинами про проблеми села, патрулювання; контроль за угодою про перемир'я, виведення військ із буферної зони; посередницькі дії для запобігання поновленню бойових дій; недопущення заворушень; участь в евакуації цивільних; переговори; огляд транспорту, у т. ч. літаки, стосовно вивозу незаконно видобутих корисних копалин тощо [5].

В Україні миротворець сприймається насамперед як особа, котра сприяє збереженню чи відновленню миру. Б. Уркхарт пише, що професійний миротворець – це цивільна особа чи військовослужбовець, який бере участь у миротворчій діяльності світової спільноти [7, с. 28]. Він ставить суспільні інтереси вище за особисті й готовий, уже як військовослужбовець, у разі потреби віддати своє життя заради загальної справи. До особистісних рис миротворця зазвичай відносять альтруїзм, толерантність, людинолюбство, милосердя, ентузіазм. Безпека миротворців ООН гарантована [1, с. 17–18]. Військовослужбовці миротворчих сил забезпечені «легкими» типами озброєння (яку дозволено застосовувати винятково для оборони) і мають низку розпізнавальних знаків (блакитні берети в спостерігачів, блакитні каски у військових) [9, с. 127].

На нашу думку, імідж професії миротворця та інституту миротворчості полягає в сукупності зовнішніх і внутрішніх характеристик, які дають змогу скласти певну оцінку думку про професію, спираючись на низку об'єктивних і суб'єктивних факторів сприйняття. Проблема такого іміджу полягає в тому, що найчастіше він формується на основі дій найбільш яскравих представників, які можуть формувати і позитивний, і негативний імідж для цілої групи.

Ідеальну модель для цього зазвичай знайти важко, тому в статті здійснено спробу власного конструювання іміджу миротворця й інституту миротворчої діяльності як комплексу операцій зі встановлення мирного співіснування місцевої спільноти в регіоні. На

нашу думку, вона повинна враховувати низку дихотомій, які в поточному часі зумовлюють неоднозначність подачі образу миротворця та миротворчої діяльності в ЗМІ. Уважаємо, що інститут миротворчої діяльності й миротворець сприймаються як сукупність об'єктивних атрибутів, пов'язаних насамперед зі зброєю, уніформою, належністю до ООН чи інших міжнародних організацій і факторами, що безпосередньо не залежать від конкретного досвіду пересічних мешканців чи вчинків самих миротворців (при формуванні внутрішнього організаційного іміджу).

Суб'єктивні фактори в цій ситуації становлять накладання власного досвіду, оцінних суджень сторонніх джерел, вчинків і суджень миротворців. Якщо інститут працює в збалансованому режимі, то об'єктивні й суб'єктивні чинники чинять спрямований вплив на інших, в іншому разі відбувається дисонанс громадської оцінки та фактичного стану речей.

На думку І. А. Старунського, «імідж організації – це її образ, який формується в суспільній та індивідуальній свідомості за допомогою засобів масової комунікації й прямого чи непрямого психологічного впливу [6].

З одного боку, імідж інституту миротворчої діяльності складається під впливом подій, фактів, які спостерігає місцеве населення країни впливу, а також колеги по службі. Утім, для більшості населення миротворчість – це лише проєкційний об'єкт, створений ЗМІ, які при недостатньо точно вивіреному співвідношенні поданих фактів формують штучний імідж. Штучно створений образ може не тільки відображати реальність, але й формувати принципово нову, відмінну від дійсності картину подій. Тому одна й та сама інформація, представлена в різних джерелах із різним змістовим ядром, дає змогу формувати інститут миротворчої діяльності або як суто мирний процес – у разі наголосу на дипломатичних переговорах чи повсякденних вчинках миротворців, або як військове захоплення – у разі акценту на суто технічних аспектах (кількість озброєння, чисельність загиблих тощо).

З іншого боку, зазначимо: в іміджі (як суб'єктивному утворенні) можуть виділятися когнітивні елементи – вербальні поняття, слухові, зорові образи тощо; й емоційні елементи – почуття, переживання, афекти тощо. При певному бажанні можливе поєднання й представ-

лення негативної інформації з графічним форматом у такому ключі, що вплив на читача матиме нейтральний чи позитивний характер. Формування іміджу миротворця та інституту миротворчої діяльності в сприйнятті пересічного мешканця (масової свідомості населення) неможливе без активної участі ЗМІ, які здебільшого є єдиним каналом, що висвітлює діяльність миротворчих організацій.

Крім того, на ставлення цивільного населення до процесу формування інституту миротворчої діяльності значний вплив мають також ЗМІ та інформаційні Інтернет-портали. У дослідженні проведено первинний вимір даних методом контент-аналізу ЗМІ й мережі Інтернет із питань висвітлення миротворчих операцій. Попередній аналіз масиву повідомлень (250 джерел Інтернет-ресурсів за період 2012–2016 рр.) показав, що медіа-технології (ролики, кадри з хроніки новин тощо), які розкривають процес формування інституту миротворчої діяльності, представлені значно менше за повідомлення в текстовому й текстово-графічному форматі.

Для аналізу інформації обрано (вибіркова сукупність) інформаційні зведення порталів ЗМІ (офіційний веб-сайт Міністерства оборони України [3], 24-, 112- і 5-й телеканали та телеканал «Новини Міністерства оборони України, Міністерство оборони України – Facebook [2], газети «Народна армія», «Дзеркало тижня. Україна», «День», «Українська правда» [8] тощо) за різними розділами. Виявлено основні рубрики, які гіпотетично могли містити інформацію про процес формування інституту миротворчої діяльності. Так, у ході дослідження аналізували статті із загальних питань, політичних акцій, заходів у сфері культури й міжкультурної взаємодії різних країн із військових питань. Із кожного розділу вивчено по 50 зведень за кожен рік періоду 2012–2016 рр. Отримані результати виявили доволі низькі показники частоти згадування міжнародних миротворчих операцій. Про минулі операції ЗМІ подають украй мало даних (незалежно від терміну давності події), при цьому частіше вони описані загальними словами-штампами й позбавлені подробиць, що мають потенційну значущість для виховання патріотизму та безпеки. Саме слово «безпека» живиться лише в 50 % інформаційних зведень.

Військові портали, висвітлюючи подібні операції, зазвичай орієнтуються на військову техніку, політичні рішення, протистояння конкретних політиків/військових керівників та «гарячі точки».

Певна кількість статей і репортажів стосується особистості миротворця. Тут авторка планувала відшукати не лише публіцистичні розповіді про конкретних людей, а й про їхні виховання, моральні цінності, спільну роботу, міжкультурну взаємодію, які гіпотетично могли сприяти вибору професії. Але аналіз статей засвідчив, що інформування про такі аспекти просто не вважається доцільним, затребуваним чи не проводиться з об'єктивних причин – відсутності первинних даних.

Якщо аналізувати суть інформаційних повідомлень загалом, то здебільшого увагу приділено технічній стороні процесу. Загалом лише в 10 % матеріалу від усього вивченого масиву в ЗМІ увагу приділено інституту миротворчості, при цьому змістова частина інформації зорієнтована на жертви, особливо серед мирного населення (до 45 % від усіх повідомлень цієї категорії), та організаційні аспекти операції (28 %) у кількісному вираженні (обсяг поставок, кількість підрозділів, чисельність контингенту). Тож у столітті інформаційних технологій і маніпулювання масовою свідомістю існує проблема неадекватного відображення деяких подій, зважаючи на політичні, економічні, релігійні та культурні суперечності. Зокрема, миротворчі дії, що простежувалися в цей час на території певної країни, іноді позиціонувалися в ЗМІ як захоплення, окупація, збройне вторгнення (6 % від дослідженої сукупності).

Застосувавши метод контент-аналізу, також виявили низку негативних аспектів і проблем, які стосуються змісту діяльності інституту миротворців і їхніх вчинків, структури самого матеріалу, що надається до огляду. Указівка на миротворчість як на політичну гру часто не супроводжується фактологічним матеріалом, що виглядає швидше як суб'єктивна думка, ніж офіційний матеріал. При цьому подібна подача інформації характерна в т. ч. й для спеціалізованих порталів. Позиціонування миротворчості як лише політичної акції призводить до змішування понять *мирне врегулювання конфлікту* й *боротьба за ресурси* країн впливу. Зважаючи на актуалізацію кризових явищ в Україні, упродовж 2013–2016 рр. помітно зростає частка негативно забарвленої оцінки російської миротворчості. Серед усіх негативних текстів цього періоду на них припадає більшість повідомлень.

Інформація про миротворця як представника своєї професії, котрий виконує особливу гуманістичну місію, практично в ЗМІ не представлена. Здебільшого повідомлення не розкривають структуру конструктивної взаємодії миротворців і населення країн впливу, обмежуючись перерахуванням деяких заходів можливої допомоги. Тож попередній висновок – гіпотеза про неадекватну оцінку діяльності миротворців в очах населення підтвердилася.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Варто зазначити, що проведений контент-аналіз опосередковано доводить значну роль ЗМІ у вузькоспрямованому транслюванні інформації про миротворців і процес формування інституту миротворчої діяльності. Потреба розв'язання цих проблем набуває особливого значення в межах щораз вищої напруги інформаційної війни, яка, своєю чергою, стимулює появу матеріалу експресивного стилю з негативним змістом, руйнуючи не лише імідж миротворця та інституту миротворчості, а й країн, що несуть за них відповідальність.

Список використаних джерел

1. Гридчин А. А. Коммуникативные технологии регулирования региональных конфликтов / А. А. Гридчин // Вестник Волгоградского государственного университета. – Сер. 7 : Философия. Социология и социальные технологии. 2009. – 1(9). – Волгоград : ВолГУ, 2009. – С. 16–19.
2. Міністерство оборони України – Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/theministryofdefence.ua/>
3. Офіційний веб сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=history.
4. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс / под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского. – Москва : Академ. проект, 2001. – 832 с.
5. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 46/182. Портал МИД России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sps/4E6ADD525D466448C32574A4005C861E.
6. Старунский И. А. Россия обладает уникальным опытом миротворчества. Портал Новый Регион / И. А. Старунский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/commentaries/view/1615>
7. Уркхарт Б. Объединенные Нации в XXI веке / Б. Уркхарт // Россия в глобальной политике. – 2004. – Т. 2, № 4. – С. 27–33.
8. Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/?attempt=1>.

9. Хохлышева О. О. Миропонимание, миротворчество, миросохранение: опыт XX столетия : монография / О. О. Хохлышева. – Нижний Новгород : Изд-во НГУ, 2002. – 549 с.

Патлашинская Ирина. Особенности формирования имиджа миротворца под влиянием СМИ. На современном этапе политика многих государств и международных организаций направляется на поиск и применение всех возможных методов для своевременного и полного погашения конфликтов: территориальных, межэтнических, межконфессиональных и т. д. Едва ли не единственным легитимным средством разрешения конфликтов была и остается международная миротворческая деятельность. Формирование имиджа миротворца и института миротворчества часто зависят от сообщений в СМИ и информационных Интернет-порталах. В целом лишь в 10 % материала от всего изученного массива в СМИ внимание уделяется институту миротворчества, при этом содержательная часть информации ориентирована на жертвы, особенно среди мирного населения (до 45 % от всех сообщений данной категории), и организационные аспекты операции (28 %) в количественном выражении (объем поставок, количество подразделений, численность контингента). Поэтому в веке информационных технологий и манипулирования массовым сознанием проблема неадекватного отражения некоторых событий негативно влияет на формирование имиджа, а в практическом смысле затрудняет миротворцам выполнения их обязанностей.

Ключевые слова: миротворческие операции, конфликт, средства массовой информации, имидж, новости.

Patlashynska Iryna. Features Forming the Peacemaker's Image under the Media Influence. Any present policy of many countries and international organizations is aimed at finding and using of all possible methods timely and fully stopping all sorts of conflicts: territorial, ethnic, interdenominational, etc. Peacekeeping remains not only one of the legitimate means of resolving conflicts. The formation of peacekeepers' image and peacekeeping institution often depends on the communications through media and information Web portals. In general, only 10 % of the material deals with the institute of peacekeeping under the mass media studied, while the content of some information is focused on the victims, especially among civilians (45 % of all the posts in this category), and organizational aspects of the operations (28 %) in quantitative terms (the volume of deliveries, number of units, and people). Therefore, the information technology century and manipulation of mass consciousness became the problem of an inadequate display of some events that

negatively impact on the image, and in practical terms it often complicates the performance of duties by peacekeepers.

Key words: peacekeeping, conflict, media, image, news.

Стаття надійшла до редколегії
03.05.2017 р.

РОЗДІЛ II **Суспільні комунікації**

УДК 316.3:654.19(497.2)

Аліса Жуковська

Медіатизація політичного простору Республіки Болгарія

Медіатизація політичного простору Республіки Болгарія. Статтю присвячено дослідженню актуального явища сучасного життя – медіатизації суспільно-політичного процесу. В статті розглянуто основні характеристики нових соціальних медіа: інформаційний обмін елементами інформаційно-комунікативної системи, інтерактивність спілкування, доступність і швидкість доставки інформації користувачу. Автором проаналізовано особливості медіатизації політики у Республіці Болгарія, основні проблеми і перспективи інформатизації публічної політики, розкриті головні тенденції розвитку соціальних медіа та громадянської журналістики, визначено роль і місце Інтернет-мереж у системі взаємодії влади і громадянського суспільства.

Ключові слова: медіатизація, політичний процес, Республіка Болгарія, соціальні медіа, соціальні мережі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне суспільство неможливо уявити без існування ефективної системи масової комунікації, яка у даному контексті розуміється як соціально обумовлене явище, основною функцією якої є вплив на аудиторію через зміст інформації, що передається. Інформаційно-

комунікативні технології нині визначають логіку суспільного життя і відносин, опосередковуючи практично всі соціальні процеси.

Актуальність наукового інтересу до цього феномену зумовлена також формуванням еспродовж останніх років нового поля політологічних досліджень, пов'язаних з повсюдним поширенням Інтернету та зростанням ролі у комунікації соціальних медіа. Дослідники почали активно вивчати питання трансформації класичних ЗМІ, появу нових медіа, медіатизації соціальних і політичних інститутів, впливу різних факторів на поведінкові патерни індивідів у медіа-просторі.

Масова комунікація є предметом дослідження таких вчених, як Г. Лебона, Е. Бернейса, Д. Рісмента та інших. Роль комунікації та ЗМІ в політичному процесі з різних аспектів досліджували В. Комаровський, Г. Марченко, Д. Ольшанський, Є. Шестопап. Проте, ряд питань залишилися без уваги, оскільки сам предмет дослідження перебуває у процесі постійних трансформацій. Вивченню діяльності мас-медіа, зокрема процесу медіатизації політики, присвячені праці таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як Ж. Бодріяр, В. Бортніков, І. Гаврада, Р. Давидов, Дж. Лалл, М. Мак-Комбс, Д. Манова-Георгієва, Г. Штромайер та інших.

Не зважаючи на ґрунтовні дослідження та зростаючу популярність теми взаємодії ЗМІ, політики та соціальних медіа, ряд питань залишаються відкритими, що пояснюється швидкими змінами у цій сфері. Метою статті є дослідження медіатизації політики у Республіці Болгарія.

Виклад основного матеріалу й обґрунтуванням отриманих результатів дослідження. Перш за все необхідно визначити поняття та категорії, якими ми оперуватимемо у статті. Терміни «медіа», «соціальні медіа» та «медіатизація» мають велику кількість інтерпретацій в залежності від контексту використання і мовленнєвої приналежності того, хто їх вживає. Слово «медіа» запозичене з англійської мови та розуміється як сукупність технологічних засобів і прийомів комунікацій, що оточують нас і служать для передачі конкретному споживачу інформаційного повідомлення в тому чи іншому вигляді: текст, музика, зображення. Зазвичай, термін «медіа» рідко вживається самостійно, частіше будучи частиною таких словосполучень, як медіа-текст, мас-медіа,

медіа-простір, медіа-компетентність, медіа-повідомлення, медіа-залежність, нові медіа, альтернативні медіа, соціальні медіа тощо [8]. Вони, в свою чергу, створюють свої сфери впливу і особливості взаємодії.

Нові медіа, по суті, є засобами комунікації, що втілили в собі старі традиційні форми ЗМІ та сучасні переваги мережі Інтернет, та поєднали сучасні принципи споживання інформації й ставлення до неї людей. Існує досить багато визначень нових медіа. Наприклад, словник WEBopedia трактує їх як «загальний термін для багатьох різних форм електронної комунікації, заснованої на використанні комп'ютерних технологій. Термін відмежовує поняття старих (традиційних) медіа, таких як друковані газети та журнали, які представляли тексти, графіку і фото. Нові медіа включають: веб-сайти; потокове аудіо та відео; різного роду інтерактивні чати; електронні пошти; он-лайн комунікацію; електронну рекламу; dvd та cd-rom медіа; електронні віртуальні ігри; інтегровані бази даних для телефону, наприклад Інтернет-телефонія; цифрове мовлення; мобільні комунікації тощо [11].

Соціальні медіа є сукупністю он-лайн технологій та практик, які дозволяють людям обмінюватися своїми думками і поглядами. Вони забезпечують комунікацію зацікавлених осіб, що, зі свого боку, зміцнює взаємовідносини між усіма учасниками процесу. Соціальні медіа – це будь-які Інтернет-проекти у форматі web 2.0, зміст яких формують самі користувачі у соціальних мережах, блогах, підкастах, web-сайтах, на інтернет-форумах, Wiki, відео-хостингах, друкованих, он-лайнових і мобільних продуктах [9, с. 56]. Окрім того, соціальні медіа – це ще такі інтерактивні площадки для спілкування та обміну контентом між користувачами, як форуми, фото-хостинги та інші творчі платформи.

У свою чергу, Інтернет-мережі є місцем, де формуються медіа, мова та товариства людей. У веб-просторі спільноти людей гуртуються на спеціальних електронних платформах, які володіють набором функцій, що дозволяє максимально швидко та повноцінно спілкуватися, перебуваючи при цьому у різній місцевості. Саме такі платформи визначаються як соціальні Інтернет-мережі.

Процеси у соціумі, які відбуваються під впливом медіа-технологій, описуються за допомогою поняття «медіатизація», яке,

втім, не має у гуманітарній науці єдиного концепту. Американські соціологи Д. Елтхейд і Р. Сноу запропонували «аналіз соціальних інститутів, трансформованих шляхом медіа». Вони ввели у науковий обіг термін «медіа-логіка», який має на увазі призму сприйняття, через яку інтерпретуються всі соціальні процеси сучасності. С. Харвард під медіатизацією розуміє системний процес, через який суспільство більшою мірою стає залежним від медіа, а соціальні інститути трансформуються під впливом медіа-логіки [3, с. 25]. Сучасні медіа перестали бути лише технологічним майданчиком, ставши повноцінним інститутом, який активно впливає на суспільно-політичне життя та інші інститути суспільства. Проникнення медіа у повсякденну реальність настільки велике, що багато соціальних процесів неможливо розглядати без медіальної компоненти, що підтверджує статус сучасного суспільства як медіатизованого.

У Республіці Болгарія медіа-індустрія є складним об'єктом для правового регулювання, оскільки їй притаманний дуалістичний характер. Медіа можна розглядати як різновид економічних послуг, тому що медіа-індустрія є однією з найбільш динамічних і впливових в європейському та світовому бізнесі. Це стало причиною того, що на самому ранньому етапі суспільного інтересу до медіа регулювання Європейський суд підтвердив, що ЗМІ потрапляють під дію норм і договорів, що регулюють вільний рух послуг. Таким чином, ключовою темою медіа-права та політики стала лібералізація за допомогою усунення всіх бар'єрів на шляху до свободи мовлення і поширення в рамках ЄС [2, с. 224].

У країні ліцензовано 3 національні радіопрограми, 24 програми регіонального масштабу і 224 – місцевого. Телевізійних програм, які мають аналогове мовлення у національному ефірі, – 4. Реєстрацію для розповсюдження телепрограм по кабелю і сателіту мають 149 програм, а для цифрового наземного мовлення – 33. Лідерами телевізійного ринку є компанії, які перебувають у власності таких іноземних компаній, як Central European Media Enterprises та Modern Times Group. Незважаючи на велику кількість інформації, яка постачається як від суспільних, так і від приватних операторів з національних і міжнародних джерел, болгарське медійне середовище є об'єктом інтенсивної критики. У Республіці Болгарія

прийняте формально хороше законодавче забезпечення захисту основних прав і свобод ЗМІ. Всі нормативні акти ЄС у цій галузі мають пряму дію у Болгарії. Тим не менш, на практиці їх реалізація значно ускладнена. На цьому тлі на журналістську діяльність постійно мають вплив економічні й політичні фактори [4, с. 82].

Згідно досліджень, проведених Національним статистичним інститутом у 2016 р., 63,5% населення Болгарії мають доступ до Інтернету. Серед найактивніших користувачів – молоді люди у віці від 16 до 24 років, 87,2% з яких користуються Інтернетом щодня або, принаймні, один раз на тиждень. Існують значні відмінності в рівнях освіти між тими, хто регулярно використовує Інтернет: у той час, як 86,6% осіб з вищою освітою постійно користуються Інтернетом, всього лише 28,5% осіб з базовою та середньою освітою використовують можливості, які надає глобальна мережа. Трудовий статус також впливає на мережеву активність. Найчастіше її використовують студенти (безробітні) люди. 95,3% з них регулярно «серфлять», в той час як частка працівників (працевлаштованих) осіб становить 74,9%.

Середньостатистичні користувачі Інтернету в основному використовують глобальну мережу для зв'язку. 95,3% з них заявили, що застосовують Інтернет для телефонних розмов або відеотелефонії, а також для доступу до соціальних мереж (Facebook, Twitter, Google+) або електронної пошти. 81,4% людей використовують Інтернет, щоб отримати доступ до інформації, читати он-лайн газети, журнали або знайти інформацію про товари чи послуги. Частка Інтернет-користувачів, які слухають музику он-лайн, грають в ігри, дивляться телевізор в Інтернеті, відео за запитом і т.д., становить 63,6%.

У 2016 році 18,4% Інтернет-користувачів застосовували мережу для взаємодії з державною адміністрацією. З них найбільша частка тих, хто отримав інформацію через веб-сайти органів державного управління (15%), далі йдуть ті, хто отримав інформацію з документів і звітів, завантажених з офіційних Інтернет-сторінок (9,3%) і відправлених заповнених формулярів (6,5%). При використанні он-лайн-послуг, які надає державна адміністрація, жінки виявилися активнішими за чоловіків: відповідно 19,5% і 17,3% [7].

Щодо незалежності ЗМІ існує скоріше формальний плюралізм, заснований на їх кількісному вимірі. За даними організації «Репортери без кордонів», Болгарія посідає 109 місце зі 180 за рівнем свободи ЗМІ. Країна займає нижчу позицію у Світовому індексі свободи преси, ніж будь-який інший член Європейського Союзу. Це пов'язано із суспільним середовищем, де домінують корупція та змова між ЗМІ, політиками та олігархами, включаючи Деляна Пеевські – власника Нової Болгарської медіагрупи. Її група має шість газет та контролює майже 80% друкованих засобів масової інформації. Розподіл урядом коштів, наданих ЄС, окремим ЗМІ здійснюється з повною відсутністю прозорості, фактично підкуповуючи редакторів задля отримання політичних дивідендів [10]. Розмаїття і якість медійного продукту все ще залишаються на невисокому рівні. Відсутня достатня зацікавленість з боку державних інститутів у вирішенні цієї проблеми, у результаті чого поширеним є анонімне лобіювання інтересів. Висвітлення політичних та етнічних питань часто викривлене на користь домінуючої групи чи акторів, які володіють більшими ресурсами для забезпечення своєї присутності у ЗМІ. Попри численні проблеми, які ще існують у названій сфері, є й позитивні тенденції. Вони пов'язані з розвитком соціальних мереж і громадської журналістики, які набувають форм альтернативних медіа і коректора традиційних засобів масової комунікації.

Упродовж останнього десятиліття в Болгарії соціальні медіа відіграють важливу роль у розвитку політичної системи. Причина цього полягає в наступному: Інтернет-ЗМІ, в тому числі й соціальні, вже стала невід'ємною частиною інформаційних каналів, які транслюють новини і відображають події в режимі реального часу. Завдяки загальній доступності та швидкості оновлення і передачі контенту, вони виявилися надзвичайно конкурентоспроможними. Цифрові ЗМІ, Інтернет-дискурс, сприйняття інформації в електронному вигляді породили таке явище, як групова віртуальна емпатія. Віртуальна емпатія групи – це, свого роду, відчуття і вираження причетності людей до певної вірусної події чи явища через соціальні мережі та Інтернет. Дуже часто цей феномен проявляється під час проведення протестних акцій, кампаній зі збору коштів, які офіційно не переслідують політичної мети,

оскільки складно визначити точно, хто саме стоїть за організацією цих заходів. Говорячи про ідентифікацію, маємо на увазі механізм самовизначення користувача по відношенню до тих чи інших соціально значущих цінностей, які сприймаються на емоційному і свідомому рівнях в загальному з іншими індивідами просторі соціальних взаємодій [1, с.77]. У процесі політичної ідентифікації будується міст між індивідуальністю користувача і віртуальною мережевою спільнотою прихильників будь-якої партії, політика чи соціального руху. При цьому політична ідентичність повинна розглядатися як складне переплетення подібності політичних поглядів і відмінностей між учасниками спільнот.

Одними з найчастіше відвідуваних Інтернет-мереж у Болгарії є: sladur.com – сайт знайомств, wikipedia.org – Інтернет-енциклопедія, vbox7 – національний варіант концепції YouTube, arenabg.com, yahoo.com – інформаційний портал і пошукова система, mbg-mamma.com, Edno23.bg – соціальні мікроблоги, blog.bg і так звані сайти соціальних закладок – svejo.net, dao.bg, ping.bg, pipe.bg, novinitednes.com, favit.com. Найбільш популярними Інтернет-мережами і платформами у Болгарії є google.bg, Google+, Instagram, Foursquare, LinkedIn, youtube.com, twitter.com, Pinterest, zamunda.net, Abv.bg, dir.bg, Actualno.com, Blog.bg, Blogger.com та MySpace.com. Найбільш відомі новинні сайти і ЗМІ: vesti.bg, sportal.bg, investor.bg, Dnevnik.bg, News.bg, Lifestyle.bg, Mobile.news.bg, Money.bg, Topsport.bg, Vsi4ko.bg и Gladen.bg. [6, с. 47].

Використання Інтернету для політичного тиску тривалий час залишалося слабким, за винятком кількох успішних екологічних ініціатив. Але з появою Web 2.0. змінилися самі принципи соціальної мережі та природа політичної мережевої дії, яка почала за аналогією позначатися деякими авторами як «Політика 2.0». Це дало можливість користувачам більше долучатися до політичного процесу і активно брати участь у різних кампаніях.

Нині політичні партії в Болгарії вже помітно присутні в новому середовищі. Партійне керівництво почало усвідомлювати переваги щоденної присутності в Інтернеті над виключно передвиборчою активністю у мережі. Партії та політики масово зареєструвалися у Facebook і долучають все ширше коло прихильників і друзів. У Болгарії багато політичних діячів (Бойко Борисов, Сергій Станішев,

Крісталіна Георгієва, Іван Костов, Мартін Дімітров) мають профілі у Facebook і Twitter. У той день, коли був призначений прем'єр-міністром Марін Райков, з'явився на сайті і його профіль [5].

Наразі політична ідентичність в он-лайнні часто формується раніше, ніж це відбувається в оф-лайнні. Остання теза, в першу чергу, стосується маловідомих політичних діячів, що мають незначні ресурси для здійснення заявлених ними цілей. Політичні ж еліти володіють великими ресурсами для цілеспрямованого і широкомасштабного проектного формування в кіберпросторі ідентичності близьких їм політичних акторів і, відповідно, отримують переваги у формуванні віртуальних мережевих спільнот.

«Соціальні мережі є інструментом для підвищення прозорості та взаємодії між політиками і громадянами», – сказав Ендрю Нойс. Люди використовують соціальні мережі не тільки для розваг, а й дебатів з політичних питань. І політики, і ЗМІ починають діяти у відповідності до політичної активності, цінностей та думки громадян [5].

З другого боку, політична і соціальна активність у Facebook має свої оф-лайн виміри на вулицях і площах. Через соціальні мережі було організовано багато протестних громадських ініціатив. Блогосфера стала суспільною трибуною не тільки для критики управлінських рішень і дій, а й рушієм реальних протестів. Початок 2012 р. ознаменувався блогерськими виступами проти приєднання уряду до «Торговельної угоди проти контрафакту» (АСТА). Протест проти рестриктивного документа швидко охопив усю блогосферу й досяг широкої публічності. У результаті, болгарський уряд відкликав свій підпис під угодою. Актуальними темами дискусій громадськості є ядра енергетика і АЕС «Белене», які отримують все нові обриси та виміри, залежно від тенденцій у політиці. Якщо відмова від будівництва другого блоку АЕС була масштабно висвітлена у всіх ЗМІ, то питання відкриття нового проекту з новими невідомими інвесторами було ключовим в аналізі та критиці соціальних медіа.

Знаковою подією також стали протести проти змін у Законі «Про ліси». Їхні учасники спонтанно самоорганізувалися через блоги та такі соціальні мережі, як Facebook і Twitter. Спочатку дії протестуючих ігнорувалися традиційними ЗМІ. І саме через

соціальні медіа розповсюджувалася інформація про події, які відбувалися на Орловому мості. Кількаденний громадський протест мав на меті привернути увагу влади й завадити голосуванню за заплановані зміни. Він став проявом сили громадянського суспільства Болгарії. Болгарський хельсинський комітет оголосив усіх громадян, що взяли участь у акції, «Людиною року». Ще одні протестні акції, які розпочалися у блогосфері, але переросли у площину вуличної непокори, отримали назву «томатної революції». Відомий блогер і популярний дисидент Н. Колев-Босія ініціював через соціальну мережу Facebook акцію протесту проти корумпованості та політичного лицемірства у країні.

У 2012 р. відбулося багато громадських виступів непокори, витоки яких були у соціальних мережах. Серед них – протести анонімів, протести проти правил паркування у синій та зеленій зонах Софії, виступи з приводу скандалу навколо продажу Міністерством аграрної політики і продовольства територій біля Несебра та ін. З блогосфери та соціальних мереж громадське незадоволення перейшло на вулиці та площі міст. Соціальні медіа перетворилися з місця, де висловлюєш, пишеш, апелюєш до змін, у місце, де інформуєш, збираєш однодумців, організуєш дії та акції. Болгарська громадськість почала переходити з позицій мислячих і аналізуючих авторів до ролі дієвих акторів суспільно-політичного життя.

Одним з найбільших та триваліших протестів був протест проти кабінету «Орешарські» або «#ДАНСwithme». Його причиною стало призначення депутата Народних Зборів від партії РПС Д. Пеєвски головою Державної агенції національної безпеки (Държавна агенция за национална сигурност – ДАНС). Звідси й назва, яка є специфічною грою слів. 19 червня 2013 р. через Facebook було організовано п'ятнадцяти тисячний національний протест під гаслом «Відставка кабінету Орешарські». Цього ж дня під тиском громадянського суспільства та вираженої недовіри євроатлантичних партнерів парламент одногосно відправив у відставку Д. Пеєвски. Однак масові протести в країні не припинилися. Близько чотирьох місяців жителі столиці та інших міст щоденно організовували демонстрації та мітинги на площах і біля будівель органів влади.

Головною вимогою протестуючих була відставка уряду та призначення дострокових виборів.

Характерною особливістю протестних рухів, які відбувалися протягом останніх років у Болгарії, було те, що вони не мали організаторів, формальних лідерів. Прийняття рішень – децентралізоване. З одного боку, відсутність керівних органів унеможливило застосування санкцій владою. З другого боку, горизонтальна організація акцій породжувала безвідповідальність громадськості. Ще однією тенденцією болгарських протестів є те, що громадянське суспільство все менше звертається до традиційних ЗМІ. У результаті зменшується ймовірність медійного маніпулювання. Учасники самі «відображають» інформацію про події, а контроль за її розповсюдження не належить окремим інститутам.

Між самими соціальними медіа спостерігається все більший симбіоз із вираженим синергетичним ефектом. Блоги, Facebook і Twitter мають тісні зв'язки і доповнюють одне одного у комунікаційному процесі. Наприклад, під час подій на Орловому мості Facebook і Twitter використовувалися як для швидкого інформування та організації протестів, так і для вираження коментарів і аналізу подій. Громадська позиція не залишилася осторонь уваги політичних лідерів Болгарії. Вони демонстрували позитивне ставлення до діяльності соціальних мереж. Прикладами можуть слугувати зустріч прем'єр-міністра із двома відомими блогерами та відповідь міністра фінансів на лист від учнів у соцмережі [4, с. 116–117].

Висновки. Від платформи для розваг до організаційного майданчика протестних рухів і публічної політики соціальні мережі перетворилися у суспільно-політичний феномен з власним ритмом життя і порядком денним. Громадські рухи, які виникають і розвиваються у мережі, стають індикаторами соціально-політичних змін країни. Інтернет-спільноти починають виступати платформою нової публічної політики, де формується і транслюється суспільна думка, політичні цінності та соціальні очікування. У цьому ж сенсі соціальні мережеві виступають агентами суспільних змін.

Інтернет в загальному і соціальні мережі зокрема є ефективним інструментом формування політичної сили будь-якого суб'єкта

політики. Чим більше будуть розвиватися соціальні мережі, тим активніше їх використовуватимуть політики і державні діячі. В сучасній Болгарії громадянське суспільство знаходиться на стадії консолідації, чому сприяє медіатизація політичного простору держави. Відповідно відбувається і розвиток комунікативного середовища політичного поля.

Сама політика почала відбуватися прямо в ефірі. Зустрічі й засідання міністрів, прийняття політичних рішень, призначення, звільнення здійснюються у прямому ефірі (протистояння міністра економіки Т. Трайчева і Б. Борисова зазвичай відбувалося у студіях телеканалів). ЗМІ використовуються як технічний засіб доступу до публічності й одночасно як джерело влади, яке легітимізує рішення. Зворотний вплив ЗМІ на політичну культуру проявляється у персоналізації, негативізації інформаційних послань, вживанні кліше та ін. Однак і самі медіа відчули свою силу й почали нею користуватися. Саме серед журналістів з'явилася теза, що уряд Б. Борисова є першим, який змінює свій курс і політичні рішення відповідно до заголовків. Це твердження видається серйозною публічною заявою про «зворотний зв'язок» між владою і ЗМІ. Прикладом може бути відставка деяких ключових осіб з ГЕРБу в результаті проведеної проти них медіа-кампанії.

Розвиток новітніх технологій провокує зміну традиційних функцій та ролі медіа у суспільстві й політичній системі. Постає питання про їх розвиток у напрямі функціонування соціальних медіа та громадянської журналістики. Консолідація всіх інститутів громадянського суспільства повинна відбуватися за мережевим принципом. Це необхідно для того, щоб спільними зусиллями забезпечити ефективний захист прав та інтересів суспільства.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. В. Политическая идентичность в киберпространстве / С. В. Бондаренко // Политическая наука. – 2005. – № 3. – С. 76–92.
2. Георгиева Е. С. Трансформация системы масс-медиа Болгарии в условиях европейской интеграции / Е. С. Георгиева // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2011. – № 1. – Сер. 9. – С. 222–229.
3. Дукин Р. А. Медиагизация современного общества: влияние социальных медиа / Р. А. Дукин // Теория и практика общественного развития. – 2016. – № 2. – С. 24–26., с. 25

4. Жуковська А. О. Вплив інститутів громадянського суспільства на трансформаційні процеси в Республіці Болгарія : дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Жуковська Аліса Олександрівна – Чернівці, 2014. – 196 с., с. 82

5. Илия Вълков Социалните меди, гражданските мобилизации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newmedia21.eu/proekti/sotsialnite-medii-grazhdanskite-mobilizatsii/>

6. Илчева Валерия Социальные сети и сайты Болгарии / Валерия Илчева // Вестник МГУП имени Ивана Федорова. – 2015. – №5. С. 45–49, с. 47

7. Информационно общество [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.nsi.bg/bg/content/2722/%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE->

[D0%BE-D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE](http://www.nsi.bg/bg/content/2722/%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE)

8. Хасьянова Н.М. Понятие медиа и его трансформация в культуре XX века [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.scienceforum.ru/2015/pdf/18114.pdf>

9. Чумиков А. Н. Медиарилейшнз / А. Н. Чумиков // [учеб. пособие для студ. вузов]. М.: Аспект Пресс, – 2014. –184 с., с. 56

10. Bribing the media / Reporter Without Borders // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rsf.org/en/bulgaria>

11. Webopedia / new media [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.webopedia.com/TERM/N/new_media.html/

Жуковская Аліса. Медиатизация политического пространства Республики Болгария. Стаття посвящена исследованию актуального явления современной жизни – медиатизации общественно-политического процесса. В статье рассмотрены основные характеристики новых социальных медиа: информационный обмен элементами информационно-коммуникативной системы, интерактивность общения, доступность и скорость доставки информации пользователю. Автором проанализированы особенности медиатизации политики в Республике Болгария, основные проблемы и перспективы информатизации публичной политики, раскрыты основные тенденции развития социальных медиа и гражданской журналистики, определены роль и место Интернет-сетей в системе взаимодействия власти и гражданского общества.

Ключевые слова: медиатизация, политический процесс, Республика Болгария, социальные медиа, социальные сети.

Zhukovska Alisa. The Mediatization of the political space of the Republic of Bulgaria. The article is devoted to the research of the current phenomenon of modern life – the mediatization of the socio-political process. The article deals with the main characteristics of the new social media: information exchange of the elements of the information and communication system, interactivity of communication, availability and speed of delivery of information to the user. The author analyzes the peculiarities of mediatization of policy in the Republic of Bulgaria, the main problems and perspectives of public policy informatization, reveals the main tendencies of the development of social media and civil journalism, defines the role and place of Internet networks in the system of interaction between government and civil society.

Key words: mediatization, political process, Republic of Bulgaria, social media, social networks.

Стаття надійшла до редколегії
04.05.2017 р.

УДК 327:316.46.058.5(100+477)

**Віра Максимець,
Марія Орел**

Маніпулятивні механізми впливу, ефективність їхнього застосування сучасними іноземними та українськими політичними лідерами

У статті розглянуто загальнотеоретичний аналіз інструменту маніпулювання впливу на аудиторію. Досліджено маніпулятивні технології як інструмент навіювання думки аудиторії у процесі формування суспільної opinii. Показано основні лінгво-маніпулятивні технології у формуванні суспільної думки. Проаналізовано фактори особистості у формуванні та здійсненні зовнішньої політики, виокремлено особливості даних типів політичних лідерів. Досліджено промови політичних лідерів як засіб маніпулятивного впливу на формування думки масової аудиторії. У даній статті розглянуто фактор особистості у формуванні та здійсненні зовнішньої політики таких політичних лідерів Федеративної Республіки Німеччини, України, Сполучених Штатів Америки, Російської Федерації

як: Ангела Меркель, Порошенко Петро Олексійович, Дональд Трамп, Путін Володимир Володимирович.

Ключові слова: зовнішня політика, маніпулювання, маніпулятивні технології, політичні лідери.

Актуальність та постановка проблеми. Політична промова один з найважливіших етапів у політичній гонці (суспільної проблеми), адже більш тіснішого контакту лідера зі слухачами не має. Саме у момент проголошення спічу до мас оратор має унікальну можливість як посилити своє становище та підняти проблему з низин, так і послабити свої позиції, відвівши ідею з поля зору аудиторії. Однією з найбільш розвинутих країн, яка спеціалізується на спічрайтингу, є США. Промови їх лідерів змушують вчинити аудиторію так, як це бачить саме оратор, переконавши, що вибір є єдиним, правильним та іншого просто не існує. В Україні, на жаль, написання промов знаходиться на початках. Не має систематичного успіху в одного лідера щодо його промов, не прослідковується ключова ідея крізь усі звернення – перебігання від одного до іншого.

Таким чином, розробка науково-практичних і теоритичних засад написання промов-переконань, промов-закликів є, на сьогоднішній день, безумовно ключовим фактором у досягненні оратором своєї мети за рахунок спрямування аудиторії у потрібному напрямку. Це зумовлює актуальність обраної нами проблематики дослідження.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – охарактеризувати особливості реалізації маніпулятивного механізму впливу на аудиторію крізь призму формування суспільної думки за допомогою промов іноземних та українських політичних лідерів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. О. Яшенкова у своєму підручнику «Основи теорії мовної комунікації», вказує на такі основні стратегії політичного дискурсу: «самопрезентації, агітаційна, формування емоційного контролю, інформаційно-інтерпретаційна, аргументативна, маніпулювання, дискредитації, нападу, самозахисту тощо» [1, с. 168-170]. Вплив, який створюють психологічні механізми, є незмінним чинником процесу комунікації

людей, управління, психотерапевтичної, психокорекційної практики та інших площин людського життя [2].

Психологічний вплив виноситься на розгляд як варіант з більшості інших впливів загалом. Висування цього критерію на перший план ґрунтується на причинно-наслідковій зміні у психіці суб'єкта як результат здійсненого на нього впливу [3, с. 3-18]. З огляду на те, які критерії є основою (спосіб, засіб, метод, ціль і т.д.), психологічний вплив є можливість диференціювати як сильний і слабкий, життєдайний і згубний, навмисний і випадковий.

За Є. Л. Доценко слід виокремлювати такі види психологічного впливу, що мають відмінності у ключі своїх засобів: переконування, навіювання, зараження, спонукання до наслідування, формування благо сприйнятливості, прохання, деструктивна критика, ігнорування, маніпуляція, примус [4, с. 244-257].

Звернемо увагу також на те, що Б. Бессон, Л. Прето, Г. Шиллер підкреслюють рівність прихованого психологічного впливу з маніпуляцією, виділяючи характер деструктивний. За рівнями прихованого впливу (маніпуляції) В. Шейнов поділяє на: асертивний – виграш є як і у адресата впливу, так і маніпулятор, що не ставить за ціль заподіяти шкоди; альтруїстичний – адресат у виграші, а ініціатор, відповідно, програє – отримання виграшу, як мети, виникає як результат егоїстичного непоказового впливу (маніпуляції) [5, с. 704].

Виклад основного матеріалу. У даній статті розглянуто фактор особистості у формуванні та здійсненні зовнішньої політики таких політичних лідерів Федеративної Республіки Німеччини, України, Сполучених Штатів Америки, Російської Федерації як: Ангела Меркель, Порошенко Петро Олексійович, Дональд Трамп, Путін Володимир Володимирович.

У ФРН офіційні погляди на можливі війни і конфлікти, а також способи забезпечення безпеки країни, в систематизованому вигляді викладені в ряді документів, які в сукупності утворюють ієрархічну структуру: положення документа вищого рівня конкретизовані в змісті наступного. До таких документів слід віднести, перш за все, періодичні видання «Білі книги» з питань безпеки і оборони, директиви з питань оборонної політики, а також Концепцію бундесвіри. Нині діюча «Біла книга безпеки Федеративної

Республіки Німеччини та перспектив розвитку бундесвіри» була представлена восени 2006 року. У вступі до Білій книзі 2006 року канцлер Ангела Меркель і міністр оборони Франц Йозеф Юнг позначили основні пріоритети і поточний стан Німеччини на світовій арені.

Тут Меркель підкреслює роль НАТО і Німеччини в розвитку стабільності та благополуччя, завдяки їх спільним зусиллям. Але при цьому пані канцлер стурбована напруженістю в інших частинах світу.

Напередодні війни в Іраку Ангела Меркель висловила підтримку США і «коаліції бажаних» в їх політиці щодо Іраку. Перебуваючи з візитом у США, як лідер опозиції вона критикувала зовнішню політику федерального уряду, чим викликала різко негативну реакцію в урядових колах Берліна. Голова парламентської фракції СДПН Франц Мюнтеферінг оцінив заяву Меркель як «прогин перед американською адміністрацією».

У своїй промові в Німецькому Бундестазі 19 березня 2003 року Меркель заявила про те, що ХДС підтримує пред'явлення ультиматуму Саддаму Хусейну, який став «останнім шансом зберегти мир», і закликала федеральний уряд наслідувати цей приклад, щоб «реально запобігти війні в Іраку».

Принципові погляди Ангели Меркель на врегулювання військових конфліктів свідчать з публікацій цього періоду. Як *ultima ratio* Меркель взяла участь НАТО в Косівському конфлікті 1999 року і провела при цьому історичні паралелі з історією своєї країни. ФРН є учасником групи по врегулюванню ситуації на сході України і виконання Мінських угод (Нормандської четвірки) [6].

Порошенко П. О. став не новим обличчям у сфері політики в Україні, оскільки мав тісні зв'язки з попередніми президентами держави. Лідером партії став наприкінці ХХ ст., коли покинув фракцію СДПУ(о). Активним обличчям серед українців став у зимку 2013-2014 рр., коли брав участь у Євроайдані. 25 травня 2014 на дострокових виборах був обраний президентом.

Після своєї перемоги на президентських виборах, П. Порошенко заявив про те, що антитерористична операція на Донбасі не може тривати два-три місяці. Як результат наприкінці серпня воєнні наступлення українських військових було зупинено, проте на

Донбас були введені більш потужніші та багаточисленніші російські підрозділи. Враховуючи ці обставини, П. Порошенко був змушений пришвидчити перемовини щодо заключення миру, що і стало основним пунктом мінського протоколу.

Підписання і ратифікація Згоди щодо асоціації з ЄС; з точки зору процедури, П. Порошенко виконав усі свої обіцянки і зробив усі необхідні дії, формально підтверджуючи незмінність європейського вибору України. У той же час, занурення України у затьожну внутрішню кризу, що супроводжується зовнішнім втручанням, призвело до перегляду відносин з боку Європейської Комісії.

За рівнем контактів і менталітету П. Порошенко налагодив тісні зв'язки з країнами ЄС і США. Хоча і Україні було відмовлено стати партнером США поза членством у НАТО і обіцянок щодо поставок озброєння для української армії, Порошенко у цілому має доволі адекватне уявлення щодо нереальності членства України в НАТО і не висуває подібних вимог.

За президенства П. Порошенка США і країни ЄС суттєво посилили режим санкцій проти РФ, включаючи введення обмежень на поставку кредитів для російських підприємств, що повністю закрило доступ до фінансового ринку для російських державних корпорацій і суттєво обмежило доступ до кредитів для компаній приватного сектору. Проблема Криму стійко відійшла на другий план і не є предметом політичного торгу. П. Порошенко публічно відмовився від намірів повернути Крим силовим шляхом, що демонструє його потенційну готовність до участі у процесі врегулювання українсько-російського конфлікту [7].

США представляють найбільший інтерес при вивченні маніпуляції на національному та міжнародному рівні. США абсолютно точно можна охарактеризувати як суспільство, де маніпуляція служить одним з головних інструментів управління, що знаходиться в руках невеликої правлячої групи корпоративних і урядових босів. Зовнішньополітичну доктрину, розробкою якої займається адміністрація Трампа, можна коротко охарактеризувати наступним чином: ескалація заради деескалації.

Під час свого візиту у Токіо держсекретар США Рекс Тілерсон зробив заяву, щодо видозмін відносин з Північною Кореєю. Він

пообіцяв, що США збільшать тиск на північнокорейський режим. Пізніше держсекретар додав, що адміністрація планує зменшити витрати на Держдепартамент і витрати на допомогу іноземним державам. Можна побачити певне протиріччя. Тому варто зауважити, що така позиція адміністрації мала певну стратегію – цілеспрямовано йде на підвищення інтенсивності свого військового втручання у численні конфлікти, щоб у кінці забезпечити собі стратегію виходу. Такий підхід є свідком щодо доктрини ескалація заради ескалації. Варто відзначити, що саме таку стратегію Трамп використовував у бізнесі багато років.

Проблема з чітким зазначенням адміністрацією Трампа будь-якої конкретної зовнішньополітичної доктрини є у повному обсязі ціле направленим. Але всередині нової адміністрації щодо питань зовнішньої політики існує декілька конкурентних центрів сили, тому багато рішень приймаються на місці.

Якщо розглядати інаугураційну промову Трампа як зовнішньополітичний курс, то можна побачити наступне: Трамп відрізняється популістичною позицією у відношенні до нелегальних емігрантів. Бажання зупинити несправедливе, на його думку, торгіві Угоди і військові інтервенції принесли йому особливу підтримку серед «синіх комірів» [8].

Трамп офіційно зазначивши, що він збирається балатуватись на виборах, звернув у промові також свою увагу на аспекти, які для його кампанії є важливими: нелегальна імміграція; офшоринг робочих місць у Америці; держборг США; Ісламський тероризм.

І пізніше зазначив, що він підтримує створення бази даних щодо мусульман у США і розширеного нагляду за мечетями. У число передвиборчих обітниць, Трамп вніс встановлення хороших відносин з Президентом Росії Володимиром Путіним, виказавши підтримку своєю заявою: «Якщо Путін хоче «роздобтати» ІДІЛ, я за це на усі 100, і я не можу зрозуміти, як хтось може бути проти цього» [9]. Вибори, які пройшли 8 листопада 2016 р., визначили Дональда Трампа як президента США.

Зовнішня політика В. Путіна, як нового президента РФ, почалася вже в червні 2000 року з підписання указу про «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації». Основна ідея цієї концепції полягала в активній російській міжнародній політиці,

спрямованої, в основному, на формування позитивного іміджу держави за кордоном.

6 вересня 2000 року В.В. Путін взяв участь в «Саміті тисячоліття» під егідою Організації Об'єднаних Націй. Після цього Путін В. В. регулярно брав участь у міжнародних самітах, так званої, «Великої вісімки». У 2014 році «вісімка» знову перетворилася в «сімку», – після анексії Криму Російською Федерацією і запровадження санкцій країнами-членами НАТО.

За перший рік керівництва країною В. Путін відвідав Італію, Японію, Канаду, Німеччину та Словенію. У 2004 році Президент РФ здійснив ділову поїздку в Китай, з якою поклав початок подальшій плідній співпраці. З усіма цими країнами були встановлені дипломатичні відносини. Штати і Західна Європа ще довго сприймали В. Путіна як ставленика Б. Єльцина і ставилися до нього вкрай позитивно.

Перше усвідомлення західними лідерами того, що новий президент Росії не має нічого спільного з попереднім, і що його політичний курс спрямований на відновлення міжнародного авторитету Росії, прийшло до них тільки в 2004 році. Через чотири роки після обрання на вищий державний пост В. Путін скасував єльцинський закон про розподіл продукції. Це скасування перенесла видобуток нафти і газу з міжнародної юрисдикції в російську. Після цього більшість доходів від видобутку копалин стало надходити в Російський бюджет.

Обравши у ту пору нейтралітет на міжнародній арені та самостійність Російська Федерація понесла низку атак. Саме тоді в Російській Федерації почастишали теракти чеченських бойовиків.

10 лютого 2014 р. президент РФ, під час Мюнхенської конференції з питань політики і безпеки в Європі, виголосив свою Мюнхенську промову. Мюнхенська заява В. Путіна викликала справжній політичний бум в світі. Деякі країни підтримали промову В. Путіна, але більшість політиків назвали слова російського президента найбільш агресивними з часів Холодної війни і навіть заговорили про її відновлення.

В одному з інтерв'ю Путін публічно визнав неспроможність політики колишніх президентів - Єльцина і Горбачова, заявивши, що розпад СРСР став найбільшою катастрофою в світовій геополітиці.

Уся подальша зовнішньополітична діяльність президента була спрямована виключно на інтереси Росії і її союзників, що показали наступні події в Абхазії, Південній Осетії, Криму (2014 рік) і Сході України [10].

У західній політиці можна усі типології звести до трьох «класичних» типів політики: силової, функціональної і комунікативної. У цьому є логіка, бо силова політика дає нам лідера як суб'єкта, який володіє владою, іншими якостями; функціональна – виявляє лідерство як зв'язок між керівником і підлеглими; комунікативні – перенесення уваги на вияв сенсу функціональних зв'язків, а значить, і формування альтернатив, що дають можливість вибору. До такого розуміння близька точка зору Маргарет Херман, яка вважає, що розглядаючи лідерство, слід брати до уваги такі ознаки як: 1) характер самого лідера, 2) властивості його конститuentів (прихильників, обранців, політичних суб'єктів, що тісно контактує з ним), 3) взаємозв'язок між лідером і його конститuentів, а також 4) контекст або конкретну ситуацію, у яких відбувається лідерство. Чотири моменти, що відповідно виступають у роботах Херманн як 4 збірних образів (images) лідерства: вожака (Ангела Меркель), служителя (П.М. Порошенко), торговець (Трамп Дональд) і пожежника (В. В. Путін) [11, с.127-245].

Лідерам-вожакам, у нашій роботі ним є Ангела Меркель, відповідає бачення дійсності. У них «є мрія», заради здійснення якої вони нерідко прагнуть змінити політичну систему. Для розуміння цієї форми лідерства необхідно знати особисті якості людини, яка очолює своїх прихильників у русі до певної цілі. Лідер визначає характер того, що коїться, його темп, формує політичну проблематику.

Образ служителя (П.М. Порошенко) засвоює той політик, який намагається виступити у ролі вимовника інтересів своїх прихильників. Саме їх бажання виражає лідер і діє від їх імені. На практиці лідер такого типу керується тим, що очікують, у що вірять, і що потребують їх виборці. Виборці формують ті задачі, котрі стають центральними для лідера.

Для лідера-торговця (Д. Трамп) важлива здатність переконувати. Завдяки йому конститuentи «купають» його плани або ідеї, входячи у їх виконання. У цьому випадку лідерство має

основу на взаємовідносинах, які лідер встановлює зі своїми виборцями. Підкреслене значення набирає властивість самого лідера і та стратегія, до якої він прибігає, щоб дістатись підтримки своєї політиці і її відтворення.

Лідери-пожежники (В. В. Путін) займаються гасінням пожеж, тобто реагують на ті проблеми, котрі оточуючі вказують. Подібні лідери відволікають на породження ситуації події і проблеми. На злобу дня вимоги моменту визначають їх дії.

На практиці більшість лідерів використовують усі чотири образи лідерства у різному порядку і співвідношенні. Лідери приводять свої власні інтереси у відповідності до інтересів своїх конституантів під егідою розвитку таких взаємовідносин з ними, коли враховувався б контекст кожного конкретного моменту. Більш ефективно діючі лідери створюють коаліції, які підтримують їх позицію в обмін на виконання частини найбільш згодневних вимог конституантів.

Коли ми звернемо нашу увагу на дослідження діяльності національних політичних лідерів у сфері зовнішньої політики, то прояви лідерства виявляться більш складними. Якщо ці лідери не займають позицію повного ізоляціонізму, вони вимушені грати роль посередника між своїми конституантами і керівниками інших націй і міжнародних організацій. Як підмітив Р. Пантем, ці політичні діячі є учасниками подвійної гри – на рівні внутрішньої політики і на рівні дипломатії.

Результати і хід переговорів на дипломатичному рівні вимагають погодження на рівні внутрішньої політики, а те, чого хочуть конституанти, виборчі дома, визначає предмет переговорів на дипломатичному рівні. Політичні діячі докладають масу зусиль, щоб в'яснити, як використовувати дійсність на одному з рівнів для вилучення бажаних результатів на іншому.

Маючи деяке уявлення щодо того, що може влаштувати суспільство іншої держави, лідер може працювати з керівниками цієї держави, щоб формувати політику, яка є вигідною для внутрішньої сили у обох країнах. Лідери отримують більше шансів для того, щоб зрозуміти, наскільки далеко у своїх планах вони можуть розраховувати на політичну діяльність іншої держави і які політичні альтернативи, або конкретні дії, можуть знайти там підтримку.

Діючи таким чином, щоб віддавати відповідне суспільству обох країн, лідери мають більше шансів для зміцнення своїх зв'язків. Нагадування суспільної думки виборців іншої країни може завдати шкоди зв'язку лідерів, як це пізнав на своєму досвіді Дж. Картер, коли наполягав на підтримці радянських дисидентів і відкрито осуджував порушення права людини у СРСР, намагаючись у той же час покращити відносини з Радянським Союзом.

Міжнародний зв'язок не залишається ізольованим на міжнародній арені, але знаходиться під впливом і сам здійснює вплив на міжнародні відносини і різні зовнішньополітичні лінії. Розвиток американсько-російських відносин, наприклад, впливають на можливий хід подій на Близькому Сході. Лідери повинні бути гнучкими до впливу політики у інших регіонах і проблемних областях заради стабільності цікавого для нього міжнародного зв'язку. Знання своїх власних виборців, а також конститuantів і керівництва іншої держави змушує лідера з'ясувати, як співвідносяться між собою різні політичні курси і проблеми, і яким чином дії у будь-якій сфері можуть вплинути на певний зв'язок.

Не усі лідери можуть вести міжнародну політичну гру. Це вимагає вміння відчувати себе на місці іншої людини іншої культури, ідеології та релігії. Потрібно підходити до існуючих розбіжностей з позиції взаємної вигоди. Необхідно визнання і прийняття взаємозалежності націй як у економічній, так і у військовій сфері, віра у досягненні консенсусу і терплячості. Кожна з цих характеристик спрощує встановлені зв'язки і посилює імовірність розуміння політиком збуджуючих мотивів інших лідерів та їх конститuantів. Нижче Херманн розбирає це більш детально.

Здатність до емпатії, до сприйняття точки зору іншого полегшує лідеру розуміння того, на що ж розраховують, чого очікують і у що вірять конститuantи іншого керівника [11, с. 615]. Одночасно точніше видаються межі волі власних дій. У наш час націоналізму важливо також розуміти до якої степені визначеним для лідера і суспільства інших країн є їх самовизнання, відчуття національної гідності, підтримку своєї політичної програми і «збереження обличчя». Прийняття протилежної точки зору допомагає пояснити усе це. При схожій широті сприйняття дійсності іншої сторони будуть менше спантеличувати. З'являється основна для розвитку

реалістичного відчуття довіри, коли від іншого лідера і його прихильників не потребують повної досконалості і одночасно не підозрюють у нестриманому егоїзмі. Емпатія тим важча, чим більш істотна різниця сторін, але тим більш яскраво можуть бути результати досягнення суспільного розуміння ситуації, якщо подібне взаємне освоєння точок зору здаються можливими.

Бажання підходити до розбіжностей з позиції взаємної вигоди розуміє під собою, що лідер не оцінює вирішення конфлікту як виявлення переможців і переможених. Дійсність розглядається крізь призму ненульових сум. Матеріали переговорів підтверджують, що шанси на довготривале співробітництво і вигравш від цього кожної сторони дійсно збільшуються, якщо акцент переноситься на взаємовигідність. Лідери формують зв'язок між собою з надією на те, що обидві сторони можуть досягти частини своїх цілей шляхом співробітництва. У процесі взаємодії з'являється можливість покращити своє положення і одночасно виказати підтримку іншому.

Зв'язок вимагає дбання. Формування сумісного підходу до міжнародних справ досягається шляхом консенсусу. Лідерам необхідно з'ясувати конституантів обох сторін у визначені політичні цілі та засобів їх досягнення. У деякому сенсі це можна вважати навчанням, у процесі якого суспільство розуміє, що до нього прислухаються і що його позиція має вплив. Одночасно вона почне розуміти сенс міжнародних зв'язків і знаходячись у них. Процес виробітку консенсусу втягує суспільство в обмін поглядами на конкретні питання і проблеми. Вона починає краще розуміти, ніж інші люди або групи людей, чому вони так діють, а не інакше. Досягнення консенсусу за участі конституантів обох сторін найбільш важливо для отримання віддачі від зв'язку, особливо у тому випадку, коли конституанти обох сторін мають схожий статус точок зору, який позитивно впливає на взаєморозуміння і готовність довіряти іншій стороні.

Остання характеристика – це терплячість. Разом із терплячістю потрібно володіти відомою терплячістю перед обличчям невизначеності, готовність терпіти короточасні відступлення заради досягнення довготривалої цілі, оптимізмом, що дозволяє вірити, що у кінцевому етапі ціль буде досягнуто, а проблеми вирішені.

Дослідження усіх цих особливостей, яке проведене на основі зовнішніх, загальнодоступних виявлень діяльності А. Меркель, П.О. Порошенка, Д. Трамп, В.В. Путіна, показують що ці люди легко будують і підтримують зв'язок. На посту лідера вони, кожен у своїй країні, у своєму місці, представляють собою таких керівників, які з найбільшою вірогідністю можуть сформувати міцні відносини. Якщо П. Порошенко та А. Меркель відрізняє підхід з позиції ненульових сум, то В. Путін та Д. Трамп бачать світ розділеним на переможців і переможених, друзів та ворогів. Перші - готові до позиції взаємної вигоди, відповідно їм буде легше вистроїти взаємовідносини, другі – бояться програти, будуть зацікавлені у підтримці ефективних взаємовідносин можливо тільки до тих пір, поки вони будуть відчувати за собою силу.

З усіх чотирьох П. Порошенко найбільш вправний у з'ясуванні чужої точки зору. Він проявляє зацікавленість до того, що думають і відчувають інші, до висунування таких політичних альтернатив, які враховують точки зору іншої сторони. Три інших лідера приглядаються до оточення з деякою обережністю і недовірою до мотивів і намірів інших. Вони трохи більш схильні очікувати від відношення гіршого і прискіпливо стежать за тим, як до них відноситься інша сторона.

Усі чотири лідери досить вміло використовують методи виробітки консенсусу і вірять у можливість його використання для досягнення своїх цілей. Д. Трамп при цьому демонструє образ торговця. Він представляє вам на продаж свій якісний товар, який здався вам не по кишені, але на справі, стверджує він, ви не тільки можете собі це дозволити, але і дасте усім виграти.

Меркель А. включає процес створення консенсусу заради інформації щодо позицій усіх дійових сторін. Він, схожий на людину, яка рухається на ескалаторі, охопленій вогнем з двох сторін, з людьми, які кидають йому свої речі, він організовує рух вперед, одночасно вибудовуючи усі сили у шеренгу, щоб здійснити прорив. Проблема Меркель у тому, як рухатись до цілі, дозволяючи при цьому визначити засоби і швидкість переміщення позиціям оточуючих.

Порошенко представляє собою справжнього посередника, можливо це вплив його довгої роботи дипломатом. Як правило не

маючи власної позиції, він діє таким чином, щоб дати можливість тим, у кого маються різні думки і альтернативні варіанти вирішення проблем, досягнути консенсусу відносного того, що вони можуть зробити сумісними зусиллями. Проблематика формується іншими, а роль П. Порошенка – вилучити розбіжності заради сумісних дій.

Путін швидше за все макіавелліст, що викручує руки за кулісами, щоб сформувати позиції і альтернативи, що націлені на те, що, на його думку, варто очікувати у конкретному контексті й зв'язку з конкретною проблемою.

Фактично усі чотири лідера вірять у досягнення консенсусу, але шукають його по-різному. І П. Порошенко, і А. Меркель схильні використовувати у цьому процесі інші сили, тим самим зв'язуючи їх лояльністю до зв'язків, що виникли. У кінцевому етапі результатом таких дій Д. Трамп і В. Путіна може стати те, що суспільство буде думати, що ніби його використовують лише як засіб для створення зв'язків і обмежують його вплив на хід подій.

П. Порошенко і А. Меркель психологічно більш готові проявити терплячість, ніж Д. Трамп та В. Путін. Ці два лідера можуть діяти у ситуації невизначеності. Фактично їм необхідна деяка невизначеність, яка буде їх творчістю. Більш того, вони можуть розрізняти у перспективі правильні моменти і можливості, і готові взятись за досягнення довготривалої цілі. У випадку Порошенка це є яскравим прикладом.

Д. Трампу необхідно відчути хоча б невелике просунення до цілі і до вирішення проблеми, інакше сидячий у ньому менеджер залишиться незадоволеним тим, що коїться. Він береться за справу, щоб досягти результату Д. Трамп вимагає від співробітників такого аналізу ситуації, щоб її можна було розкласти по кісточкам і підкорити своїй волі.

Путін доручає положення справ тим обраним, які отримують його довіру. Коли схвалення затримується – тобто виборці занепокоєні якоюсь конкретною проблемою чи вважають, що він діє недостатньо точно чи добре – він втручається і контролює дії по вирішенню проблем.

Висновки. У міжнародному контексті більш достойні схвалення та розвиток таких зв'язків, які можуть впливати на широке коло проблем, ніж ті, що мають орієнтир на одну вузьку

проблему або невелике коло проблем. У підтримці таких відносин – основа потенційної віддачі для лідера і його конститuantів. Точно так само вигідно розвивати зв'язки, що мають вплив на розвиток інших взаємозв'язків. Тут лідер зіштовхується з проблемою координації, намагається забезпечити оптимальний рівень усім зв'язкам. Так зв'язок США з іншими країнами впливає на події не тільки свого регіону, але і усього світу.

Якщо лідери мають намір створити міжнародний зв'язок, вони повинні розглядати себе як учасників гри на чотирьох рівнях (вожак, пожежник, торговець, комівояжер). Їм варто не тільки виявити потреби і бажання своїх власних виборців, але і прогнутись під очікування і потреби лідерів і їх прихильників, а також врахувати вплив даного зв'язку на відносини з іншими важливими для них країнами. Розвиток зв'язку захоплює лідерів у гру на чотирьох рівнях, де те, що відбувається на кожному рівні, має вплив на результат.

Список використаних джерел

1. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації / Яшенкова О.В. – Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – с. 168-170
2. Чаплак Я.В. Теоретико-методологічний аналіз поняття психологічного впливу в науковій психології [Електронний ресурс] / Я.В. Чаплак, Л. Кирилецька, Ю. Радомська. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Psihologia/2_82130.doc.htm (Дата звернення: 05.05.2017)
3. Татенко В. О. Психологія впливу: суб'єктна парадигма / В.О.Татенко// Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К.: Сталь, 2000. – Вип. 3 (6). – С. 3-18.
4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита // М.: ЧеРо, издательство МГУ – Москва, 1997. – С. 244-344.
5. Шейнов В.П. Психология манипулирования / В.П. Шейнов. – Минск: Харвест, 2009 - С. 704
6. Weißbuch 2006 zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Zukunft der Bundeswehr. Berlin: Bundesministerium der Verteidigung. 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bundeswehr.de> (Дата звернення: 15.05.2017)
7. Толстов С. Внешнеполитические итоги ста дней президентства П. Порошенко [Електронний ресурс] / С. Толстов // Зовнішня політика,

міжнародні відносини 13-19.09.2014. Зовнішні справи – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/blog/usi-blogi/view/article/zovnishnja-politika-mizhnarodni-vidnosini-13-19092014/> (Дата звернення: 09.05.2017)

8. Потехін О. Україна в зовнішньополітичній доктрині 45-го президента США, 2016 [Електронний ресурс] / О. Потехін // Зовнішні справи. Геополітика. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/ukrajina-v-zovnishnopolitichnii-doktrini-45-go-prezident/> (Дата звернення: 07.05.2017)

9. Голубовська І., Орлова Т. Американські цінності в інавгураційних промовах Барака Обами і Дональда Трампа [Електронний ресурс] / І. Голубовська, Т. Орлова // Зовнішні справи. Регіональна політика. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/amerikanski-cinnosti-v-inavguraciinikh-promovakh-bara/> (Дата звернення: 11.05.2017)

10. Брайн І. Внешняя политика Путина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.calc.ru/Vneshnyaya-Politika-Putina-Godakh.html> (Дата звернення: 07.05.2017)

11. Hermann Margaret G. Ingredients of Leadership. – In: Margaret G. Hermann (Ed.). Political Psychology. San Francisco, 1986 – С. 127-245.

Максимец Вера, Орел Мария. Манипулятивные механизмы воздействия, эффективность их применения современными иностранными и украинскими политическими лидерами. В статье рассмотрены общетеоретический анализ инструмента манипулирования воздействия на аудиторию. Исследована манипулятивные технологии как инструмент внушения мысли аудитории в процессе формирования общественного мнения на. Показаны основные лингво-манипулятивные технологии в формировании общественного мнения. Проанализированы факторы личности в формировании и осуществлении внешней политики, выделены особенности данных типов политических лидеров. Исследована речи политических лидеров как средство манипулятивного воздействия на формирование мнения массовой аудитории. В данной статье рассмотрены фактор личности в формировании и осуществлении внешней политики таких политических лидеров Федеративной Республики Германии, Украины, Соединенных Штатов Америки, Российской Федерации как Ангела Меркель, Порошенко Петр Алексеевич, Дональд Трамп, Путин.

Ключевые слова: внешняя политика, манипулирования, манипулятивные технологии, политические лидеры.

Maximets Vira, Orel Maria. Manipulative mechanisms of influence, effectiveness of their application by modern foreign and Ukrainian political

leaders. The article deals with the general theoretical analysis of the tool for manipulating the influence on the audience. Manipulative technologies are investigated as a tool of the audience opinion suggestion in the process of public information formation. The basic lingua-manipulative technologies in formation of public opinion are shown. The factors of personality in the formation and implementation of foreign policy are analyzed, features of these types of political leaders are singled out. The speeches of political leaders as a means of manipulative influence on the formation of the mass audience opinion are researched. This article examines the personality factor in the foreign policy formation and implementation of such political leaders of the Federal Republic of Germany, Ukraine, the United States of America, the Russian Federation as: Angela Merkel, Poroshenko Petro Oleksiyovich, Donald Trump, Vladimir Putin.

Key words: foreign policy, manipulation, manipulative technologies, political leaders.

Стаття надійшла до редколегії
17.05.2017 р.

УДК 323.39:001

**Антоніна Митко,
Назарій Шуляк**

Специфіка формування нових політичних еліт в інформаційну епоху

У статті розглянуто вплив засобів масової комунікації, інформації та знань на формування нової еліти інфократії та нетократії. З'ясовано роль медіа для побудови нової еліти в інформаційну епоху. Схарактеризовано сучасні інформаційні технології (Інтернет, комп'ютерний зв'язок, мультимедіа та ін.), що дали змогу транснаціональним організаціям генерувати нову еліту в різних країнах. Використано основні загальновідомі групи методів: філософські методи наукового пізнання, загальнонаукові й спеціальні методи та підходи. Зокрема, застосовано аналіз, синтез, дедуктивний метод, міждисциплінарний, концептуальний підхід. Комплексний підхід дав змогу виявити тенденції й закономірності формування інформаційної еліти, передбачити наслідки та можливий розвиток політичних подій з урахуванням особливостей інформаційної епохи.

Ключові слова: інфократія, нетократія, нова еліта, інформація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інформація та знання набувають особливого значення, стають найважливішим ресурсом і капіталом розвитку країн європейського співтовариства, визначають прогрес не тільки у високотехнологічних сегментах економіки, а й у культурі. Вони формують характер трансформації суспільного розвитку, різних політичних структур та інститутів. Зокрема, нову класократію, теоретичні концепції й практичні дії якої підпорядковані виділенню в суспільстві нової елітної соціальної групи (класу) – інформократії, обґрунтуванню їхньої авангардної, провідної, панівної ролі у відносинах з іншими групами суспільства, громадянами та державою загалом.

Отже, ставимо за **мету** дослідити процес формування нових еліт – нетократії й інфократії – під впливом щораз вищої ролі інформаційних та комунікаційних технологій.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Конструктивно-критичний аналіз сутності й особливостей концепцій, пов'язаних із проблемами трансформації політичної влади в умовах становлення інформаційного суспільства, здійснили такі вчені, як Е. Тоффлер («метаморфоз влади»), Т. Стоун'єр («інфократія»); О. Бард і Я. Зодерквіст («нетократія») та ін. Вітчизняні дослідники В. Кравченко, В. Савка, М. Головатий подають визначення інфократії в ракурсі влади інформації, яка виникає у зв'язку зі збільшенням ролі інформації в сучасному житті, характеризується тим, що влада перебуває не в руках народу, але надає йому можливість використовувати інформацію. Нетократія (англ. *netocracy*) – нова форма управління суспільством за допомогою мереж, у межах якої основною цінністю є не матеріальні ресурси (гроші, нерухомість тощо), а інформація. Уважаємо, що медіократія, нетократія, інфократія – засоби реалізації влади, а не самостійні види влади (саме так будемо трактувати ці неоявища).

Простежено тенденцію до *формування нової еліти*, яка через ІКТ та володіння інформацією й доступом до неї впливає на процес прийняття рішень, а більшість населення відсторонено від нього [1, с. 108].

Шведські вчені А. Бард і Я. Зодерквіст політичну еліту нового типу суспільства називають «*нетократією*» [4, с. 637–642]. Поява

інформаційної демократії та нетократії пов'язана передусім із виникненням усесвітньої мережі – важливого інструменту спілкування й співпраці на відстані. Дослідники відзначають не лише формування меншості (еліти) в одній державі, а й поширення глобальних мереж, які формуються на основі спільних поглядів між людьми різних держав. Розвиток технологій у всіх сферах знання забезпечує однаковий рівень життя більшості людей незалежно від їхніх фінансових доходів. Саме це зумовлює зміну цінностей: інформація стає важливішою за гроші [8].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Цілком очевидно, що новий правлячий клас з'являється на історичній арені на той час, коли формується нова технологічна основа його влади, а остання жорстко детермінована появою нового джерела матеріального багатства, який він буде експлуатувати. Тому перша ознака нетократії – джерело матеріального багатства [3]. Поява нетократії певним чином пов'язана зі зміною природи влади. Влада – рухомий феномен без внутрішньої цінності, нейтральне поняття, це володіння ексклюзивною інформацією і здатність привертати увагу. Вона породження нестабільних альянсів і не має чітко визначеного джерела, «не локалізується. Відповідно, з такою владою не можна боротися, не можна її критикувати. Своєю чергою, розвиток глобальних мереж робить владу структури сильнішою за саму владу, тобто «соціальна морфологія домінує над соціальною дією» [2].

Влада людей, які намагаються сьогодні приватно розподілити інформаційні потоки, оволодіти інформаційно-комунікаційними ресурсами, які отримали в спадок як загальнонаціональну цінність, створену й накопичену суспільством упродовж століть розвитку. Спроби зробити все це приватною власністю починають сьогодні відчуватися в концепціях і діях деяких чиновників. Такі дії, без сумніву, – загроза національній безпеці європейських країн, і це спонукає народи розвивати основи громадянського суспільства, власну юридичну науку, впливати на розвиток технологій роботи з інформацією [6]. На нашу думку, позитивне рішення цих проблем можливе тільки на основі розвитку структур громадянського суспільства, сприяє обмеженню в європейських державах проявів корупції й запобігає становленню інформаційної диктатури з боку

інших країн глобального світу.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій несе в собі значні зміни й у політичному житті європейського суспільства. Наприклад, з'являється можливість оперативного доступу максимального числа людей до текстів законопроектів ще на стадії їх попереднього розроблення, а також до великого обсягу аналітичної інформації з цього приводу. Принципові, революційні за характером нововведення полягають у можливості і політика, і громадянина з відносно мінімальними витратами звернутися до необмеженої за своїм складом аудиторії, обговорити нагальні проблеми й висловити свою думку з того чи іншого питання [9].

Означений процес характеризується такими об'єктивними показниками:

- обмін інформацією миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не суттєва перешкода для руху інформаційних потоків на території ЄС;
- значно зросли та продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї;
- суттєво зросло й продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності;
- усе більше загострюється проблема інформаційної нерівності та бідності – і на внутрішньому, регіональному, і на міжнародному рівнях;
- відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально зорієнтованих типах робіт;
- безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному та глобальному рівнях.

Науковий співробітник Інституту економіки перехідного періоду, координатор Російської мережі інформаційного суспільства А. Шадрін зазначає, що наявність обов'язкової загальної середньої освіти стала передумовою працездатності виборчої системи, заснованої на загальному виборчому праві. Розширення ж групи осіб, які мають вищу освіту, дає підстави говорити про можливе збільшення кількості питань, прийнятих прямим голосуванням. Подальша інформатизація, безумовно, підвищить освіченість громадян, навіть якщо це перестане називатися «здобуттям вищої освіти». Тому середній

освітній рівень суспільства максимально наблизиться (за винятком спеціальних знань і навичок) до рівня «обраних», яким делеговано право вирішувати долю суспільства й держави [10].

Отже, безпосередня участь будь-якої великої кількості громадян у керівництві державою вже не загрожує обернутись охлократією, владою натовпу. Це можна буде назвати «громадянським семінаром», під час якого, завдяки дискусії достатньо обізнаних осіб, буде з'ясовуватися якщо не остаточне рішення, то основні тенденції, які це рішення має охопити. Нові інформаційні технології вперше в історії індустріальних суспільств із ліберальними режимами зробили відтворення досконалої інформаційної сфери, Агори Давньої Греції, місця зустрічі, де громадяни могли отримати повну інформацію й безпосередньо брати участь в управлінні полісом.

Коли освічені громадяни все ж гостро відчують неможливість впливати на курс, який проводить держава або місцева влада, значно підвищується рівень напруженості в суспільстві. Більше того, коли право градувати проблеми за ступенем важливості й невідкладності повністю делеговано знеособленим «державним апаратам», це відсуває глобальні проблеми, якими займається кожна жива людина, проте які не надто важливі для «апарату», на задвірки політики – місцевої чи міжнародної.

Е. Тоффлер уважає, що в умовах інформаційного суспільства з функцією управління суспільством найкраще впорається адхократія. Адхократія (із латин. *ad hoc* – для цього, тобто призначений лише для цієї мети, і грец. *kratos* – влада) – влада інтелектуалів, які мобілізуються з певною метою. Це команда професіоналів, які об'єднуються задля досягнення конкретної мети. Адхократія – модель організації з гнучкими підрозділами, які вільно діють поза структурними рамками для розв'язання спеціальних завдань [7]. Цей термін запровадив Воррен Бенніс у роботі «Тимчасове суспільство», проте більшого поширення набув завдяки книзі Елвіна Тоффлера «Шок майбутнього». Термін також використовував канадський професор Генрі Мінцберг у роботі «Структура в кулаці». Із ним так само працювали Роберт Вотерман, Чарльз Хенді [2].

Головним завданням адхократії й водночас її особливістю є інноваційність у розв'язанні суспільних проблем. Інноваційна

діяльність означає відхилення від закоренілих схем, адхократія не може покладатися на жодну з форм стандартизації, вона повинна уникати можливих пасток бюрократичних структур і, передусім, жорсткого поділу праці, надмірної формалізації поведінки. Е. Тоффлер зазначав, що адхократії часто змінюють свою форму, величезні структури демонтуються, формуються нові й знову демонтуються, «відділи та підрозділи виникають лише задля того, аби зникнути в наступній та подальшій реорганізації». Фактично політична еліта складається з команд; кожна команда – це елітна група, яка прагне запропонувати суспільству оптимальні політичні рішення стосовно суспільних проблем, забезпечити єдність суспільства. До кожної команди входять: 1) політики; 2) експерти, які володіють спеціальним знанням; 3) менеджери-інтегратори [7].

Кожна елітна група напрацьовує проекти рішень, серед яких здійснюється вибір. Інформаційні процеси й прийняття рішень відбуваються неформально та гнучко, що потрібно для ефективного створення інновацій. Така політична еліта працює як одне ціле, відсутній принцип єдиного «начальника», кожен політик цінний своєю працею в команді. Ефективність роботи залежить від тісного взаємозв'язку з експертами, які мають спеціальні знання й навички. Політика та прийняття політичних рішень – це не просто накопичення знань із певної проблеми, а вміння поєднання, комбінація наявних знань і генерування нових, апробація нових методів та технік управління, що пов'язані з інформацією. Тому головне вміння представників такої політичної еліти полягає в тому, щоб не поставити себе в залежність від експертів і спеціального знання, яке вони демонструють. Отже, адхократія – тип політичної еліти, яка ґрунтується на принципах компетентності, інновації, взаємної узгодженості та координованості, управління суспільством здійснюється через установаження горизонтальних зв'язків між суспільними групами [2].

Живучи в індустріальну епоху, ми всі звикли до того, що доступ до технологій неодмінно означає доступ до приладів, машин, пристроїв тощо. Друга ознака нетократії показує, що в постіндустріальному суспільстві формується принципово інша ідеологія забезпечення технологічного прогресу. Доступ до нових технологій ґрунтується винятково на доступі до фахівців, які мають

володіти ключовими технологічними компетенціями.

Ключовою освітньою ознакою майбутнього нетократів буде інтеграція в одному фахівцеві таких п'яти науково-технологічних знань:

- 1) системне проектування виробництв і людських організацій;
- 2) управління поведінкою вибору;
- 3) управління вартістю;
- 4) розвідка, у т. ч. і ділова, і оперативна;
- 5) безпека, у т. ч. контррозвідка, економічна безпека тощо [3].

Влада людей, котрі намагаються сьогодні приватно розподілити інформаційні потоки, оволодіти інформаційно-комунікаційними ресурсами країни, які отримали в спадщину загальнонаціональну цінність, створену й накопичену суспільством упродовж століть розвитку. Спроби зробити все це приватною власністю сьогодні починаємо відчувати в концепціях і діях деяких можновладців. Такі дії є, безперечно, загрозою національній безпеці, а це спонукає народ розвивати засади громадянського суспільства, власну юридичну науку, впливати на розвиток технологій роботи з інформацією [11, с. 157].

У суспільстві й державі джерелом панування інфократії є використання інформації для маніпулювання громадською думкою для встановлення соціального контролю. Визначальним ресурсом стає інформація, що вимагає ефективних дій із боку влади, спрямованих на підтримання рівноваги й інтеграції суспільства. Однією з нових політичних проблем є питання про те, чи не посилює інформатизація суспільства авторитарні тенденції й навіть чи не призведе вона до диктатури. Значно пришвидшили процес формування інфократії електронні ЗМІ. Супутникове телебачення, що набуває все більшого поширення, долаючи національні кордони, перетворює частину населення Землі, що постійно зростає, у велику телеаудиторію, яка дивиться однакові фільми й телепередачі та прагне до тих самих символів матеріального успіху. Іншим важливим складником процесу поширення інфократії стали сучасні інформаційні технології (Інтернет, комп'ютерний зв'язок, мультимедіа та ін.), що дали змогу транснаціональним організаціям розміщувати складники виробничого процесу в різних країнах, зберігаючи при цьому тісні контакти. Світовий фінансовий ринок нині є інтегрованою

глобальною системою, чітко скоординованою через миттєві телекомунікації.

Різноманітні види діяльності (від підготовки програмного забезпечення до продажу авіаквитків) можна реалізувати в будь-якій частині світу за допомогою супутникового зв'язку або Інтернету. Система глобальної інформації формує потреби й інтереси, спільні для жителів усіх країн. Глобальні потреби зумовлюють появу глобальних продуктів, що виявляється в стандартизації товарів й уніфікації торгових марок. В. Попов визначає, що в інформаційному полі формується генерація людей, які живуть за рахунок інформації. Мережева практика виробляє в тих, хто постійно нею зайнятий, певний склад мислення, заснований на безперервному прямому контакті з відкритим інформаційним простором. В Інтернеті набагато більше тих, хто використовує мережу як засіб інформації (журналісти, фахівці з реклами, діячі мистецтва), ніж тих, хто розбудовує її матеріальне забезпечення (програмісти, провайдери, дизайнери). Найбільший вплив у мережі мають люди, які вміють правильно поводитися з інформаційними потоками [5]. Рівень креативності – визначальний чинник у становленні мережевої еліти. У випадку реального переходу суспільства в т. зв. століття інформації мережева еліта має всі шанси стати елітою громадянською, а політичною.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, інформація й знання формують характер трансформації суспільного розвитку, різних політичних структур й інститутів. Зокрема, нову класократію, теоретичні концепції та практичні дії якої підпорядковано виокремленню в суспільстві нової елітної соціальної групи (класу) – нетократії та інфократії, обґрунтуванню їхньої авангардної, провідної, панівної ролі у відносинах з іншими групами суспільства, громадянами й державою загалом.

Список використаних джерел

1. Бард А. НЕТократия: новая правящая элита и жизнь после капитализма : [пер с швед.] / А. Бард, Я. Зодерквист. – Санкт-Петербург : Стокгольм. шк. экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 252 с.
2. Дацаківська О. Політична еліта в теоріях інформаційного суспільства: особливості діяльності та структури / О. Дацаківська // Вісник

Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. – 2010. – Вип. 1. – С. 237–246.

3. Денисов А. А. Нетократия как стратегический субъект XXI века / А. А. Денисов // Проблема субъектов российского развития : материалы Междунар. форума «Проекты будущего: междисциплинарный подход» 16–19 окт. 2006 г., Звенигород / под ред. В. Е. Лепского. – Москва : Когито-Центр, 2006. – С. 48–57.

4. Митко А. М. Інформація і знання як ресурс нетократії в країнах Європейського Союзу / А. М. Митко // Integracja europejska: doświadczenie Polski i Ukrainy Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : [кол. моногр.] / [за заг. ред. Н. В. Павліхи]. – Луцьк ; Люблін : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 637–642.

5. Попов В. Ж. Інфократія / В. Ж. Попов // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12447

6. Соснін О. Інформаційна сфера в реалізації інтересів інноваційного розвитку нації [Електронний ресурс] / О. Соснін // Журнал Верховної Ради України «Віче». – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2675/>

7. Тоффлер Е. Третя хвиля / Е. Тоффлер ; А. Євса (пер. з англ.). – Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 475 с.

8. Україна увійшла до групи країн із високим індексом розвитку електронного урядування за міжнародною оцінкою ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.civicua.org/news/view.html?q=2248521>

9. Чернов А. А. Международные аспекты развития глобального информационного общества / А. А. Чернов // Дипломатический вестник. – 2002. – Апрель.

10. E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути / О. Б. Шевчук, О. П. Голобуцький. – Київ : ЗАТ «Атлант UMS», 2001. – 102 с.

11. Hill K. A. Cyberpolitics: Citizen Activism in the Age of the Internet / K. A. Hill, J. E. Hughes. – Oxford : UK Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1998. – 224 p.

Мытко Антонина, Шуляк Назарий. Специфика формирования новых политических элит в информационную эпоху. В статье рассматривается влияние средств массовой коммуникации, информации и знаний на формирование новой элиты инфократии и нетократии. Выясняется роль медиа для построения новой элиты в информационную эпоху. Охарактеризованы современные информационные технологии (Интернет, компьютерная связь, мультимедиа и др.), которые позволили транснациональным организациям генерировать новую элиту в разных

странах. Использваны основные общеизвестные группы методов: философские методы научного познания, общенаучные и специальные методы и подходы. В частности, применены анализ, синтез, дедуктивный метод, междисциплинарный, концептуальный подход. Комплексный подход помог выявить тенденции и закономерности формирования информационной элиты, предвидеть последствия и возможное развитие политических событий с учетом особенностей информационной эпохи.

Ключевые слова: инфократия, нетократии, новая элита, информация.

Mytko Antonina, Shuliak Nazarii. Specification for the Formation of New Political Elits in the Information Education. The article examines the influence of media communication, information and knowledge on the formation of a new elite of infocracy and netocracy. The role of the media for the construction of a new elite in the information age is revealed. The modern information technologies (Internet, computer communication, multimedia, etc.) were described, which allowed the transnational organizations to generate a new elite in different countries. The basic well-known groups of methods are used: philosophical methods of scientific knowledge, general scientific and special methods and approaches. In particular, analysis, synthesis, deductive method, interdisciplinary, conceptual approach were applied. The comprehensive approach helped to identify the trends and patterns of the formation of the information elite, to predict the consequences and possible development of political events, taking into account the peculiarities of the information age.

Key words: infocracy, netocracy, new elite, information.

Стаття надійшла до редколегії
04.05.2017 р.

УДК 351:004.65

**Ярослава Пахольчук,
Антоніна Митко**

Безпека інформаційних систем організацій

У статті вказано причини, які зумовлюють потребу безпеки інформаційних систем, зазначено основні цілі управління їх безпекою. Крім підтримки конфіденційності, цілісності та доступності, сучасне суспільство

вимагає дотримання й інших цілей: установлення відповідальності, інтегрованості людей, достовірності та етичності. Завдання та цілі цього дослідження досягнуті завдяки аналізу інформаційних джерел із цієї теми. Ідентифіковано заходи, які потрібно вжити, описано важливість безпеки ІС. У процесі наукового дослідження застосовано такі методи: метод наукового узагальнення, метод аналізу інформації, узагальнення. Практичну цінність цієї роботи становить детермінація заходів безпеки ІС організацій. Результати дослідження можуть бути використані в подальших дослідженнях із цієї тематики.

Ключові слова: інформаційні системи (ІС), управління системою безпеки, інформація, технічний рівень, інформаційні технології.

Постановка наукової проблеми та її значення. За останні кілька років простежували значну тенденцію розвитку технологій, яка створила нові можливості для робочих місць, розваг, якщо йдеться про наше повсякденне життя, та навіть зробила доступною величезний обсяг інформації, який зосереджено в наших руках. Те, що ми постійно обмінюємось інформацією, змусило компанії й організації активізувати свою гру також, тому безпека інформаційних систем стала, як ніколи, гострою проблемою, щоб тримати інформацію під контролем для її безперервної роботи та обробки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Інформаційні системи та їхню безпеку вивчали і зарубіжні, і вітчизняні науковці. Серед українських можна виділити роботи О. В. Гришунова, Т. М. Басюка, П. І. Жежнич, В. Звасса. У роботах іноземних учених проблемне питання досліджено значно ширше, багатогранніше. Можна відзначити Р. Ватсона, Д. Боржву, А. Слоуна, Дж. Валачича, К. Шнайдера, Р. Робертса та ін.

Мета статті – дослідити закономірності покращення безпеки інформаційних систем й обґрунтувати їх важливість.

Завдання статті – виявити причини, які зумовлюють зміцнення ІС; визначити основні цілі управління безпекою інформаційних систем; узагальнити комплекс заходів для захисту ІС.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, цивілізації й кіберзлочинності зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Для докладного вивчення тематики статті використано такі теоретичні **методи** наукових досліджень, як порівняння, системний

підхід, метод наукового узагальнення, а також емпіричні методи – вивчення літератури з теми роботи та метод аналізу інформації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інформаційні системи, як відомо, розглядають як сукупність організаційних і технічних засобів для збереження та опрацювання інформації для забезпечення інформаційних потреб користувачів. Проблема гарантування безпеки інформаційних систем завжди займала важливе місце в роботі відомих фірм, підприємств, організацій. Саме тому такі інциденти минулих років, як крах Barings Bank, Enron і провали безпеки в ChoicePoint, Банку Америки, T-Mobile, набули широкої публічності серед громадськості, а отже, привернули увагу засобів масової інформації. На сьогодні зміцнення безпеки інформаційних систем у середовищі високих технологій зумовлене взаємодією декількох технологічних і соціальних факторів.

По-перше, залежність окремих осіб, організацій та товариств від інформації й комунікаційних технологій досягла високого рівня. Ми як окремі особистості використовуємо ці технології для виконання широкого спектра завдань – від спілкування з іншими людьми, покращуючи нашу продуктивність роботи, маючи доступ до різних джерел інформації, до бронювання квитків і покупки книг. Для організацій інформаційні та комунікаційні технології є не просто головним компонентом основних операційних систем і створення сприятливих умов для підвищення продуктивності, а й засобом для отримання конкурентних переваг, розвитку нового бізнесу, а також просування нових методів управління [7].

По-друге, унаслідок використання інформаційних та комунікаційних можливостей у бізнес-сфері уся бізнес-модель багатьох організацій трансформувалася. У минулому компанії покладалися на певну географічно визначену територію, щоб виконувати свою діяльність. Однак глобальний масштаб взаємозв'язку, розподілена обробка, швидкий ріст Інтернет-мережі, лібералізація ринків телекомунікації та поширення електронної комерції різко змінили спосіб ведення бізнесу. Сьогодні співробітники проживають в ері підвищення мобільності, яка приводить до потреби отримання доступу до інформації з використанням різноманітних засобів, у несхожих ситуаціях, будучи

за межами організації, у віддалених місцях. Незалежність організації від місця локації – вагома перевага для неї [7].

Важливість інформації підтверджують передові досягнення у сфері інформаційних технологій та мінливі зміни кордонів фірми. Саме інформація допомагає компаніям реалізувати свої цілі, тримаючи їх у контакті із їхнім середовищем, вона виступає як інструмент спілкування, допомагає менеджерам приймати доцільні рішення та забезпечує підтримку для обміну знаннями між робочим складом.

Раніше інформація зберігалася в певному місці, куди обмежувався доступ тих, хто авторизувався, тому було відносно легко підтримувати її конфіденційність. Оскільки інформацію обробляли в головному офісі, то на певному рівні це давало можливість зберігати її цілісність, тобто обмежити можливості несанкціонованої модифікації її змісту й форми, а також підтримку доступності інформації та пов'язаних із нею ресурсів [4, с. 118].

Підтримка конфіденційності, цілісності й доступності були основними цілями управління безпекою. Це й створювало своєрідний трикутник безпеки ІС (наведено нижче).

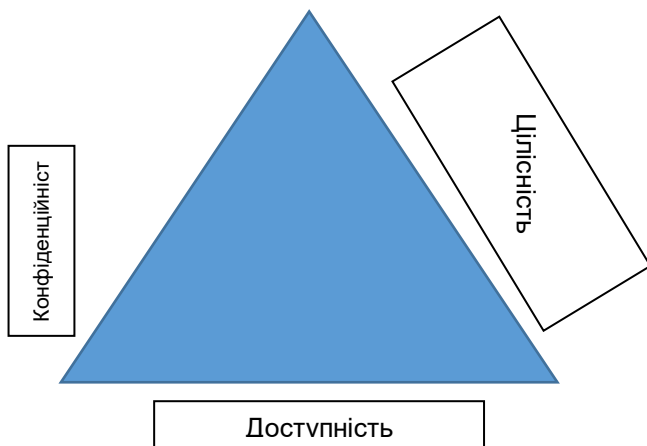

Рис. 1. Трикутник безпеки ІС

Сьогодні, ураховуючи трансформовану природу організацій і розширену сферу обробки інформації, управління інформаційною

безпекою не обмежується лише цими трьома пунктами, тому наразі потрібно акцентувати на встановленні відповідальності, інтегрованості людей, достовірності та етичності.

Сьогодні захист інформаційних систем – нелегке завдання: дуже часто відсутня унікальна й чітко визначена мета захисту цих активів. Сучасне інформаційне середовище вимагає підтримки секретності даних, пов'язаних зі співробітниками, клієнтами та партнерами; мінімізації наслідків, спричинених залежністю від недовірчих або зовсім ненадійних систем та організацій; стійкості до технологічних неполадок в управлінні безпекою інформаційних систем.

Для того щоб керувати безпекою інформаційних систем, організації повинні об'єднувати широкий набір факторів, починаючи від суто технічних і закінчуючи розглядом бізнес-середовища, культурою організації, очікуваннями й обов'язками колективу, смислами різних дій та пов'язаних із ними закономірностями поведінки. Це означає, що безпека інформаційних систем досліджується з погляду мінімізації ризиків, які виникають через непослідовну та неорганізовану поведінку щодо обробки інформації компанією.

Ці суперечності та неузгодженості в діяльності можуть призвести до виникнення побічних ефектів. Крім утрат, завданих природними чинниками (наприклад пожежі, повені), більшість побічних ефектів пов'язана з навмисно чи ненавмисно неналежною поведінкою окремих осіб у вигляді індивідуальної помилки або з недоліками системного аналізу чи дизайну, порушенням гарантій довіреним персоналом, системою зловмисників або шкідливими програмами, такими як віруси, черв'яки та троянські коні.

Для запобігання, виявлення й реагування на такі події організації можуть застосовувати комплекс заходів, відомий як управління системою безпеки. Оскільки обробку інформації в організаціях здійснюють на трьох рівнях – технічному, формальному, неформальному, то безпека інформаційних систем може бути досягнута тільки завдяки координації та підтримці цілісності операцій у межах і між цими трьома рівнями [9, с. 75]. Це означає, що організація повинна зайняти комплексну позицію в управлінні безпекою інформаційних систем саме через реалізацію комплексу

управління системою безпеки, яка загалом підтримує цілісність інформаційних систем організації.

На технічному рівні організація може вжити такі заходи управління безпекою, як антивірусне програмне забезпечення, систему обмеження доступу, системи виявлення несанкціонованих вторгнень, пристрої контролю доступу та криптографічне управління. На неофіційному рівні вимагається проведення таких заходів, як упровадження ознайомчих програм, перехід на належну практику управління, розвиток культури безпеки працівників, яка сприяє захисту інформаційних активів [4, с. 121].

Упродовж минулих років організації не досягнули своєї мети в охороні інформаційних систем, тобто розроблення заходів інформаційної безпеки не виправдала себе в розв'язанні проблем інформаційної безпеки. Різні дослідження повідомили про значні втрати у вигляді зареєстрованих порушень, а саме комп'ютерних злочинів, які були вчинені через порушення та недотримання заходів щодо забезпечення безпеки співробітниками організації.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Конфіденційність, цілісність, доступність – це ключові атрибути безпеки інформаційних систем. Із технічного погляду, безпека може бути досягнута тільки у випадку, якщо ці три аспекти чітко зрозумілі та дотримані. В умовах збільшення випадків комп'ютерних злочинів, проблем інформаційної безпеки й утручання шахраїв у ІС будь-які спроби розв'язання проблем вимагають адекватного розуміння положень, які допоможуть організації протистояти порушенню її мережевої безпеки, а саме:

- створення ефективних методів управління;
- установлення політики безпеки й процедур, які відображатимуть організаційний контекст та нові бізнес-процеси;
- інформування працівників щодо правил безпеки ІС;
- установлення спеціальних програм, які унеможливають уторгнення в мережу організації;
- створення відповідного плану дій у надзвичайних ситуаціях тощо.

Отже, перед підприємствами стоїть безліч правил, яких потрібно дотримуватись, і здійснення низки заходів, які допоможуть розв'язати проблеми щодо захисту інформаційних систем.

Обчислювальні й мережеві ресурси збільшують свою роль у нашому житті та бізнесі, водночас збільшується і їх важливість, а отже, усе частіше вони стають ціллю для злочинців. Саме тому організаціям потрібно бути пильними в тому, як вони захищають свої ресурси та інформацію.

Список використаних джерел

1. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології : навч. посіб. / О. В. Грицунов. – Харків : ХНАМГ, 2010. — 222 с.
2. Методи та засоби мультимедійних інформаційних систем : навч. посіб. / Т. М. Басюк, П. І. Жежнич ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. – 426 с.
3. Гайдамакин Н. А. Автоматизированные системы, базы и банки данных. Вводный курс : учеб. пособие / Н. А. Гайдамакин. – Москва : Гелиос АРВ, 2002. – 368 с.
4. David T. Bourgeois, Ph.D. Information Systems for Business and Beyond / David Thomas Bourgeois // Biola University. – Pub Date : 2014. – P. 167.
5. Backhouse, J., & Dhillon, G. (1996). Structures of Responsibility and Security of Information Systems / J. Backhouse // European Journal of Information Systems. – 5(1), 2–9.
6. Dhillon, G. (1997). Managing Information System Security / G. Dhillon. – London : Macmillan.
7. Dhillon, G. (2007). Principles of Information Systems Security: Text and Cases / G. Dhillon. – Hoboken, NJ : John Wiley & Sons.
8. Garg, A. (2003). The Cost of Information Security Breaches / A. Garg. – The SGV Review. – P. 202.
9. Hitchings, J. (1994). The Need for a New Approach to Information Security / J. Hitchings. – Paper presented at the 10th.
10. International Conference on Information Security (IFIP Sec '94), 23–27 May. – Curacao, NA.

Пахольчук Ярослава, Мытко Антонина. Безопасность информационных систем организаций. В статье указаны причины, обуславливающие необходимость безопасности информационных систем, указаны основные цели управления безопасностью таких систем. Кроме поддержки конфиденциальности, целостности и доступности, современное общество требует соблюдения и других целей – установление ответственности, интегрированности людей, достоверности и этичности. Задачи и цели данного исследования были достигнуты путем анализа

информационных источников по данной теме. Идентифицированы меры, которые нужно соблюдать, описана важность безопасности ИС. В процессе научного исследования были использованы следующие методы: метод научного обобщения, метод анализа информации, обобщения. Практическую ценность этой работы составляет детерминация мер безопасности ИС организаций. Результаты исследования могут быть использованы в дальнейших исследованиях по данной тематике.

Ключевые слова: информационные системы (ИС), управление системой безопасности, информация, технический уровень, информационные технологии.

Paholchuk Yaroslava, Mytko Antonina. Security of Information Systems in the Organizations. The article stated reasons which demand the necessity of information systems security, stated the main goals of safety management systems. In addition to maintaining the confidentiality, integrity and availability, modern society requires compliance of other goals, such as responsibility, integration of people, credibility and ethics. Tasks and objectives of this study were achieved by analysis of information sources on the topic. Identified steps to be followed, described the importance of information systems security. During the research were used the following methods: a method of scientific analysis, the method of analysis of information, synthesis. The practical value of this work is determination precautions of information systems security of organizations. Results of the study can be used in further research on the subject.

Key words: information systems (IS), security system management, information, technical level, information technologies.

Стаття надійшла до редколегії
10.05.2017 р.

УДК 35.01:328

Наталія Подвірна

Комунікативний складник у відносинах між владою та суспільством

Розвиток нових інформаційних технологій, мобільний зв'язок, Інтернет і соціальні мережі дали можливість світу на зламі ХХ–ХХІ ст. по-

новому поглянути на зміст та сенс процесу комунікації між владою й суспільством і політичної участі громадян, їхніх можливостей та механізмів діяльності. В умовах глобальної соціально-культурної й економічної кризи гостро постає проблема взаєморозуміння та комунікацій між людьми, владою й іншими політичними інстанціями, адже комунікація пронизує абсолютно всі пласти суспільного життя. Сьогодні досягнення компромісу між владою та суспільством – важлива умова розвитку Української держави й громадського суспільства. Досягнення такого компромісу необхідне для забезпечення конструктивної комунікації між органами влади та громадянським суспільством.

Ключові слова: комунікація, громадянське суспільство, влада, демократія, участь громадян.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні в провідних державах світу утвердилося розуміння того, що найкращі результати на шляху прогресивного суспільного розвитку можуть бути досягнуті при реалізації ідеології партнерства між владою й суспільством. Ураховуючи це, державним управлінцям на всіх рівнях важливо проникнутися цією ідеологією, знати методологічний інструментарій, за допомогою якого можна налагодити ефективний діалог між органами влади й громадянами, а також уміти використовувати цей методологічний інструментарій у своїй практичній діяльності. Зважаючи на складність процесів взаємодії суспільства та влади й усвідомлюючи всю багатогранність відповідної проблематики, у цій статті системно висвітлюємо сутність, еволюцію, теоретичні засади, методологію й механізми владно-суспільних відносин в умовах сьогодення. Спеціальну увагу приділено розкриттю сучасного стану, проблем і перспектив розвитку таких відносин в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні аспекти взаємодії влади та громадських організацій викладено в ґрунтовних наукових роботах таких зарубіжних учених, як Х. Арендт, Ю. Габермас, Е. Гідденс, У. Дженкінс, А. Едвардс, Д. Коен, Г. Ласуел, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, А. Турен та ін. Проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні досліджували А. Амоша, Н. Борецька, Т. Заяць, Н. Калінкіна, Ю. Кірсанова, М. Козоріз, В. Корженко, В. Нікітін, О. Новикова, О. Палій, С. Писаренко, У. Садова, В. Скуратівський, І. Сирота, Г. Табачук,

В. Турин, М. Шевченко й ін. Питання вдосконалення інформаційно-комунікативної діяльності органів державного управління у своїх розвідках розглядали такі вітчизняні дослідники, як С. Бакуменко, А. Баронін, А. Гошко, А. Дегтяр, В. Дзюндзюк, О. Крутій, В. Мартиненко, Г. Почепцов, В. Ребкало, В. Смоловик, Ю. Сурмін, С. Телешун та ін.

У науковій літературі, незважаючи на велику кількість публікацій, і досі тривають наукові дискусії щодо визначення сутності поняття *комунікація*. Трактують терміна «комунікація» (від латин. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання) досить багато й залежать вони від підходів, які використовують автори. Усі ці підходи трактують поняття *комунікація* по-своєму, проте не суперечать одне одному. Вони взаємодоповнюються, кожне з визначень охоплює певний бік явища, даючи глибше розуміння комунікації. На думку вітчизняного дослідника комунікації Г. Г. Почепцова, не варто перейматися тим, що побутує сотня дефініцій. Навіть той факт, що під комунікацією здавна розуміють ще й засоби транспорту, фізичного зв'язку (пошта, телефон, віз, коні, човен, потяг, річка, канал, море, каналізація тощо), зовсім не означає, що фізичні й знакові комунікації – абсолютно різні терміни. Одна з причин відсутності єдиної теорії комунікації – широкий спектр використання терміна. У зв'язку з цим поняття *комунікація*, яке постійно набуває нових рис та суттєвих ознак, потребує постійного осмислення, періодичного доповнення й удосконалення [6, с. 18].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Варто зазначити, що ефективна взаємодія держави й громадянського суспільства – одна з важливих передумов розвитку демократії. Успішність цієї взаємодії зумовлена постійною комунікацією, удосконаленням практики відносин, активною участю громадян у державних справах. Загалом відносини та взаємовплив громадянського суспільства й державної влади є визначальним фактором у забезпеченні демократичного розвитку країни. Комунікація між владою й народом видається можливою лише за умови, коли в державі створено максимально сприятливі умови для політичної соціалізації всіх громадян, активної їх уключеності у всі суспільно-політичні процеси. Важливий чинник розвитку такої

комунікації – забезпечення прозорості й відкритості суб'єктів владних повноважень та створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

Комунікацію між владою й суспільством можна охарактеризувати як соціальний механізм розв'язання складних суспільних проблем, в основі яких – взаєморозуміння та партнерство. Процес комунікації – найважливіший інструмент суспільного життя в громадянському суспільстві. Він виступає засобом досягнення згоди або нейтралізації опонента на основі узгоджувальних процедур. Основна мета процесу комунікації між владними структурами й населенням полягає в зміцненні механізмів громадянського партнерства та стабільності, у вчасному виявленні й усуненні всього, що може призвести до гострих конфліктів і дезорганізації в житті суспільства. Процес комунікації завжди націлений на зміцнення спільності людей та спільне розв'язання проблем.

Г. Почепцов назвав основні помилки, які робить сучасна українська влада в комунікації з громадянами з просування своїх позицій і підтримки іміджу державних діячів та політиків: розгляд журналістів як ціль спілкування, хоча вони є тільки могутнім фільтром і ретрансляторами думок та ідей; неадекватне використання соціологічних опитувань: неправильний добір і використання спічрайтерів. Дослідник посилається на рекомендації американського фахівця Ф. Лунца, який пропонує п'ять конкретних кроків із комунікації, що, на його думку, допоможуть зняти напруження в стосунках із публікою та продемонструють підзвітність:

- відеопоказ – демонстрація обіцянок і їх виконання;
- виборці повинні говорити першими – дати висловитися людині, щоб випустити гнів;
- не підтримувати власні компенсації, збільшення платні, преференцій для можновладців;
- реагування на неетичну поведінку своїх соратників;
- «кажи, що ти маєш на увазі, і май на увазі те, що кажеш» [6, с. 29].

Добре налагоджений процес комунікації між владою та громадянським суспільством стає запорукою успішного розвитку

держави. Одним із показників налагодженого процесу комунікації є політична участь громадян.

Демократія участі визначає політичну участь громадян як один із найважливіших елементів політичної системи й передбачає існування багатьох каналів впливу на процес ухвалення політичних рішень на центральному, місцевому й регіональному рівнях. Її основні риси – це вимога надання аргументів сторонами політичного діалогу, доступність аргументів влади для всіх зацікавлених у діалозі громадян, обов'язковість рішень, вироблених у процесі діалогу між владою та громадянами, динамічність діалогу [11, с. 112]. Це той ґрунт, на якому стає можливою трансляція принципів використання діалогових форм політичної участі в політичному часі. Для становлення демократії участі мають докладати постійних зусиль усі суб'єкти політичного процесу; її механізми й процедури не виникають самі собою, а є наслідком свідомої діяльності суб'єктів громадянського суспільства, спрямованої на формування культури політичної участі. Демократія участі – це відповідь на сукупність новітніх викликів мажоритарної демократії, її альтернатива, що існує поруч із нею. Основою формування та використання діалогових форм політичної участі є принцип відкритого партнерства влади й громадян, у якому вони рівні суб'єкти відносин. Кожен із суб'єктів діалогу володіє певними ресурсами, які підтверджують їх суб'єктність і визначають потенціал участі в ньому. Зокрема, інституційні суб'єкти володіють системою особливої політичної інфраструктури; громадяни – правом делегувати повноваження щодо ухвалення політичних рішень і низкою конвенційних та неконвенційних засобів тиску на владу; громадські організації, інститут політичної експертизи та ЗМІ – можливостями забезпечувати інформаційний обмін між першими двома суб'єктами діалогу, акумулювати й транслювати інтереси громадян до поля політичного дискурсу.

Масштаб і характер поширення демократії участі залежить від того, як функціонує система «держава – громадянське суспільство», оскільки тільки останнє спроможне сформувати орієнтації на використання громадянами діалогових форм політичної участі. На нашу думку, можна говорити про чотири основні варіанти діалогу між владою та громадянами. Перший передбачає використання

владою традиційної стратегії взаємодії з громадянами згори – униз, яка ґрунтується на наданні останнім мінімуму інформації про перебіг процесу ухвалення політичних рішень і повністю заперечує їх суб'єктність у процесі формування політичного порядку денного. Фактично цей тип діалогу є монологом влади, який претендує винятково на схвальну оцінку з боку громадян. Другий варіант діалогу – взаємодія, обмежена згори, – є стратегією обмеженого діалогу, коли влада погоджується приймати пропозиції від громадян, проте не реагує на них. Третій варіант передбачає відкритий діалог між владою й громадянами, проте остаточний вибір пріоритетів залишається за владою, оскільки вона обирає стратегію взаємодії з громадянами за принципом «так,.. однак...». Четвертий варіант діалогу, який відповідає принципам функціонування демократії участі, формується на основі спільного володіння інформацією, тому пересічні громадяни рівні з владою суб'єкти політичного процесу, а їхні пропозиції мають таку ж вагу, як і пропозиції влади. Зауважимо, що тільки останній варіант діалогу між владою та громадянами передбачає і рівні права щодо контролю за реалізацією спільно ухвалених політичних рішень. В Україні в повному обсязі реалізовано лише перший варіант діалогу й здійснено спроби засвоїти другий варіант. Однак нестабільний характер взаємодії між основними сегментами владної еліти, намагання тримати все під власним контролем не дає їй змоги обирати більш розкуті варіанти політичних стратегій у взаємодії з громадянами. Наслідок – це поширення серед громадян тенденції до абсентеїзму, поглиблення кризи довіри до демократичних (за формою) інститутів і зростання ймовірності делегітимації влади. Останній варіант діалогу в українській політичній практиці більш відомий у термінах стратегії партнерства між владою й громадянським суспільством. Він передбачає, що влада буде інформаційно відкритою, пояснюватиме свою політику та рішення, забезпечуватиме відкритість, доступність і підзвітність органів влади для громадян, буде консультиватися з ними, вести й розвивати діалог із громадськістю. Своєю чергою, інститути громадянського суспільства братимуть активну та ініціативну участь у процесі вироблення урядової політики, формуванні й функціонуванні механізмів громадського контролю [11, с. 133].

Актуальність потреби здійснення заходів управлінського та комунікаційного характеру зі стимулювання активної участі громадян у формуванні й розвитку суспільства та держави в Україні не викликає сумніву. Адже тільки за умов сприяння зародженню різноманітних громадських ініціатив і роботи з налагодження механізмів їх реалізації через рішення органів державної влади й місцевого самоврядування можна говорити про незворотність становлення в Україні правової держави та громадянського суспільства. Поняття *громадянське суспільство* має чимало визначень, кожне з яких розкриває певні (філософські, соціологічні, політико-правові, економічні, етичні й ін.) аспекти цього багатогранного феномену. Утім, незаперечне те, що, з одного боку, громадянське суспільство – це ідеал, який потребує певних умов для свого втілення та водночас умова існування й розвитку демократії. Традиційно інститутами громадянського суспільства виступають політичні партії, профспілки, релігійні та культурні організації, неприбуткові організації, що надають послуги, благодійні організації, фонди й асоціації, непрофесійні спортивні асоціації, групи взаємодопомоги, тимчасові групи за інтересами тощо. Не менш різноманітні й види громадської діяльності, зокрема через спільні дії щодо розв'язання наявних проблем, обстоювання та лобювання прав, участь в обговоренні проектів рішень влади, акцій громадянської непокори, виборчих процесах тощо. Усе це є різновидом політичної участі. Ураховуючи те, що діяльність різноманітних інституцій громадянського суспільства спричиняє в державі багато змін, між державними установами та суспільством виникають численні стосунки й зв'язки, які динамічно змінюються.

Слушним є зауваження В. Нанівської, що в Україні «два суспільні актори демократії – влада та громадянське суспільство – залишаються радянськими, тобто диктують і вимагають виконання, не беручи на себе відповідальність за повний і тривалий процес підготовки та супроводження рішення до його виконання. ...Президент і уряд завалені зверненнями громадян, організовуються гарячі лінії, створюються громадські ради. Проте нереформована командно-адміністративна урядова машина не має механізмів взаємодії з громадськими представниками груп інтересів. Влада не випускає жодного публічного документа про свої наміри, плани,

аргументи щодо державної політики, крім ще радянських указів, постанов, законопроектів. Суспільству і владі гостро потрібні ...публічні документи про зміст державної політики, що стануть основою для змістовного суспільного діалогу» [2].

У цьому зв'язку зростає потреба взаємодії громадян й органів публічної влади у вільному та багатоканальному форматі, який передбачає відмову від традиційної ієрархічної побудови інформаційної та комунікативної систем. Адже сучасну демократію, на противагу формальному закріпленню обов'язковості процедур інформаційного обміну, специфічному для адміністративно-командного стилю управління, характеризують такі ознаки суспільно-владної комунікації, як широке та відкрите обговорення суспільних процесів та цінностей, відкрита постановка питання й обмін об'єктивною інформацією, спільний розгляд альтернативних рішень тощо. Отже, принциповим для налагодження постійного діалогу з громадськістю на паритетних началах є забезпечення відкритості й прозорості процесів прийняття рішень, діяльності владних структур та громадських організацій. Прозора відкрита влада призвана належним чином забезпечувати діалог із громадськістю на всіх етапах прийняття рішень і постійний доступ до інформації про діяльність органів державної влади та її посадових осіб відповідно до норм чинного законодавства. Своєю чергою, належна поінформованість сприяє свідомій участі громадян у процесі прийняття рішень, надає можливості для обґрунтованої відповіді та раціонального впливу громадськості на державні рішення. Таким чином саме взаємодія влади й суспільства через відкриту багатоканальну комунікацію відкриває унікальні можливості знаходження оптимальних способів розв'язання наявних проблем. Звідси обов'язком органів влади є залучення громадськості до обговорення нагальних питань суспільного розвитку, утім не у форматі інформування, але через обґрунтування, пояснювання, пропонування альтернатив їх розв'язання. Визначальне в цьому зв'язку формування загального контексту, у якому люди можуть критично оцінювати події та переглядати свої переконання. В ідеалі суспільство здатне саме визначати й оцінювати власні потреби, співвідносити їх і на індивідуальному, і на колективному рівнях, переглядати установки та стереотипи, що заважають розвитку

держави й особистості, мобілізувати себе для досягнення пріоритетних для суспільства цілей. Існує чимало теорій щодо становлення й розвитку взаємодії влади та громадськості. Однак у царині управлінської практики один із найпоширеніших і широковживаних сьогодні підхід, сформульований у 2001 р. Організацією з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), згідно з яким виділяють три основні рівні налагодження взаємодії влади з громадськістю: інформування, консультування, активна участь громадян та їх об'єднань у формуванні публічної політики [1, с. 32].

Відповідно до того, що невід'ємною ознакою сучасного етапу суспільного розвитку в Україні є посилення участі громадян у процесах публічного управління, сьогодні значно актуалізується саме останній рівень суспільно-владної взаємодії, яка є різновидом політичної участі.

Політичну участь традиційно розуміють як вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і вироблення політичних рішень. Суб'єктами політичної участі виступають індивіди, соціальні групи й верстви, культурно-професійні, етнонаціональні, конфесійні та політично згуртовані спільноти; усі дорослі громадяни державно-організованих суспільств; міжнародні спільноти. Вони безпосередньо чи будь-яким іншим чином залучені до вироблення й реалізації політичного курсу держав, політико-управлінських рішень, до рекрутування політико-посадових осіб та впливу на їхню діяльність. Політична участь – явище багатостороннє. За силою дії вона може проявлятися як прямий (безпосередній) чи опосередкований, усеохопний чи обмежений вплив. За масштабами вона може здійснюватися на місцевому регіональному, державному чи міжнародному рівнях політики. За арсеналом використаних знарядь і технік вона може бути легітимною та нелегітимною, законною (легальною) і протиправною (нелегальною), мирною та насильницькою, добровільною й примусовою, традиційною та інноваційною тощо. Політична участь може бути автономною (добровільна політична діяльність людей, які переслідують особисті чи групові інтереси); мобілізованою (участь, що має примусовий характер через застосування адмінресурсу); ангажованою (політична поведінка, що професійно цілеспрямована на реалізацію групових інтересів). Утім

в умовах поглиблення процесів становлення моделі демократичного врядування в Україні каналізація політичної участі в конструктивне русло можлива лише за умов налагодження відкритого діалогу між владою й суспільством. У контексті зазначеного вище варто нагадати, що ключовими функціями політичної участі серед іншого виступають: 1) політична соціалізація особистості; 2) артикуляція й агрегація різних групових інтересів та вимог; 3) упередження та розв'язання конфліктів; 4) рекрутування громадських лідерів і публічних політиків та державних службовців; 5) залучення населення до вироблення й реалізації політичних рішень; 6) боротьба з бюрократизмом і скасування відчуження громадян від політики та управління. Завдяки цим функціям політичну участь населення визнано в числі головних прав людини, які отримали міжнародно-правове визнання. Так, ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (Рез. 2200(XXI) ГА ООН від 16 грудня 1966 р.) містить такі положення: «Кожен громадянин повинен мати без якої б то не було дискримінації право й можливості: а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і через посередництво вільно обраних представників; б) голосувати та бути обраним на дійсно періодичних виборах, які здійснюються на засадах загального й рівного виборчого права при таємному голосуванні та забезпеченні вільного волевиявлення виборців; в) мати доступ у своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби». Саме тому сьогодні на перший план у стратегіях забезпечення конструктивного діалогу держави й суспільства виходять практики, що сприяють активізації участі громадян та їхніх об'єднань у формуванні публічної політики.

Перспективи формування ефективних механізмів реалізації діалогових форм політичної участі в Україні визначаються специфікою й особливостями комунікативного процесу між владою та громадянами. Зокрема, інституційною спроможністю органів державної влади, а саме: наявністю експертів з публічної політики, здатних виробляти політику у сфері державного управління; рівнем розвиненості громадянського суспільства, здатного генерувати й аналізувати інформацію, впливати на процес ухвалення політичних рішень; існуванням ефективних механізмів консультування; наявністю механізму відповідальності уряду щодо використання

зауважень/пропозицій громадськості; забезпеченням достатнього часу, який дасть змогу владі сприймати, акумулювати, опрацьовувати нові ідеї та пропозиції від громадян. Одним із найважливіших аспектів процесу комунікації між владою й громадянами, що сприятиме формуванню діалогових форм політичної участі, є забезпечення оптимізації доступу громадян до інформації про діяльність органів центральної та місцевої влади. Наголосимо: володіння якісною інформацією визначає характер політичної компетентності громадян, її рівень, інструментальні та функціональні характеристики. Відповідно до Закону України «Про інформацію» (ст. 10), обов'язком органів державної влади, органів місцевого й регіонального самоврядування є інформування про свою діяльність та ухвалені рішення; створення в державних органах влади спеціальних інформаційних служб і систем, що забезпечуватимуть доступ громадян до інформації в установленому порядку; забезпечення вільного доступу суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів. Забезпечення доступу громадян до інформації може здійснюватися через використання процедури запиту, яким є звернення громадян із вимогою надати можливість ознайомитися з офіційними документами. Більш ефективному доступу громадян до інформації, на нашу думку, слугуватиме унормування статусів документів в органах державної влади та місцевого самоврядування, визначення серед них кола документів, до яких громадяни мають вільний доступ; формування й систематичне поповнення вільних для доступу громадян архівів рішень, що ухвалюють органи державної влади й місцевого самоврядування; активніше використання органами державної влади та місцевого самоврядування Інтернету для вчасного розміщення інформації про процес ухвалення конкретних політичних рішень, програм соціально- економічного розвитку; висвітлення в ЗМІ поточної роботи органів влади; правове визначення комунікативних функцій громадських організацій, зорієнтованих на налагодження діалогу між громадянами й владою безпосередньо не стосуються громадянина.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Сьогодні ведуться два паралельні монолози – влади та громадян, автономне існування яких віддаляє перспективу їхнього діалогу. Організація

діалогу між владою та громадянами, поза сумнівом, – складний процес, проте його постійне ініціювання двома сторонами стимулюватиме поступове формування громадської думки про основні механізми, форми й методи досягнення політичного консенсусу, соціальної солідарності та інтеграції в суспільстві. Основними суб'єктами, здатними генералізувати діалог між владою й громадянами, є політична (владна та опозиційна) й інтелектуальна (зосереджена в громадських організаціях) еліти.

Список використаних джерел

1. Бурцева Т. А. Управление маркетингом : учеб. пособие / Т. А. Бурцева, В. С. Сизов, О. А. Цень. – Москва : Экономистъ, 2005. – 271 с.
2. Масова комунікація : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов, В. А. Вергун. – Київ : Либідь, 1997. – 216 с.
3. Николаева Ж. В. Основы теории коммуникации : учеб.-метод. пособие / Ж. В. Николаева. – Улан-Удэ : ВСГТУ, 2004. – 274 с.
4. Основы внутрішньої комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrainepublicdialogue.org/?page_id=159&langswitch_lang=uk
5. Плотников М. В. Эффективные коммуникации в организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.elitarium.ru/2008/11/26/kommunikacii_organizacija.html
6. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефлбук ; Киев : Ваклер, 2001. – 656 с.
7. Рева В. Е. Коммуникационный менеджмент : учеб.-метод. пособие / В. Е. Рева. – Пенза : Изд-во ПГУ, 2003. – 161 с.
8. Різун В. В. Теорія масової комунікації [Електронний ресурс] / В. В. Різун. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=1>
9. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – Москва : Политиздат, 1981. – 445 с.
10. Філософська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/605/
11. Холдар Д. Г. Роль участі громадськості у виробленні та реалізації політики : посіб. з участі громадськості / Д. Г. Холдар // Проект 39 «Голос громадськості» / Міжнар. центр перспект. дослідж.; за ред. Д. Г. Холдар, О. Захарченко. – Київ : Дизайн-студія «Медіа», 2002. – 150 с.

Подвирна Наталя. Коммуникативная составляющая в отношениях между властью и обществом. Развитие новых информационных технологий, мобильная связь, Интернет и социальные сети мира на рубеже XX–XXI вв. позволили по-новому взглянуть на

содержание и смысл процесса коммуникации между властью и обществом и политического участия граждан, их возможностей и механизмов деятельности. В условиях глобальной социально-культурного и экономического кризиса остро стоит проблема взаимопонимания и коммуникаций между людьми, властью и другими политическими инстанциями. Ведь коммуникация пронизывает абсолютно все пласты общественной жизни. Сегодня достижения компромисса между властью и обществом является важным условием развития украинского государства и гражданского общества. Достижение такого компромисса необходимо для обеспечения конструктивной коммуникации между органами власти и гражданским обществом.

Ключевые слова: коммуникация, гражданское общество, власть, демократия, участие граждан.

Podvirna Nataliya. The Communicative Component in the Relationship Between Government and Society. The development of new information technologies, mobile communications, Internet and social networks have enabled the world at the turn of XX–XXI centuries a new look at the content and meaning of the communication process between the government and society and political participation of citizens, their possibilities and mechanisms of action. In terms of global socio-cultural and economic crises the acute problem of understanding and communication between people, the government and other political authorities. For communication permeates everything layers of society. Nowadays compromise between government and society is essential for development of the Ukrainian state and civil society. Achieving such a compromise is necessary to ensure constructive communication between the authorities and civil society.

Key words: communication, civil society, government, democracy and citizen participation.

Стаття надійшла до редколегії
02.05.2017 р.

РОЗДІЛ III **Регіональні студії**

УДК 327:355.4(477+470+571)

**Сергій Дужич,
Микола Герасимук**

Військово-технічне співробітництво між Україною та Російською Федерацією в період військово- політичної кризи на Сході України

Мета статті – дослідити особливості та наслідки розриву військово-технічного співробітництва України та Російської Федерації, що склалося в період військово-політичної кризи на Сході України. Застосовано такі теоретичні методи наукового дослідження: аналіз, функціональний аналіз та узагальнення; практичні методи – порівняння, опис, вимірювання. Підсумовано основні зміни у військово-технічному співробітництві між зазначеними суб'єктами, встановлено критичні сфери співробітництва, які зазнали змін. Визначено основні проблемні галузі військово-промислового комплексу, що постраждали від розриву кооперації.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, військово-технічне співробітництво, війна, криза, військово-промисловий комплекс.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний економічний і політичний розвиток багатьох країн в умовах інтеграції світогосподарських зв'язків стискається з потребою забезпечення захисту національних інтересів і власної безпеки, зокрема завдяки збільшенню військово-економічного потужності й потенціалу країни, що багато в чому визначається станом військової економіки та, передусім, військово-промислового комплексу (ВПК) країни.

Згорання відносин із Росією щодо виробництва озброєнь, проведення АТО та загрози воєнної агресії актуалізує значення військово-технічної співпраці України з іншими державами. Військово-технічне співробітництво (ВТС) нашої країни з іноземними державами передбачає співпрацю в багатьох напрямках діяльності зовнішніх відносин, пов'язаних із розробленням, виробництвом, модернізацією, утилізацією й міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Оскільки до 2014 р. основним партнером із військово-технічного співробітництва з Україною була Російська Федерація, яка фактично стала основним опонентом, що й визначено у військовій доктрині нашої держави, сьогодні актуалізується питання аналізу наслідків розриву такої кооперації для обох країн.

Мета статі – визначити наслідки розриву військово-технічного співробітництва України та Російської Федерації.

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано такі основні загальнонаукові теоретичні **методи наукового дослідження**: аналіз, функціональний аналіз та узагальнення; практичні методи – порівняння, опис, вимірювання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Криза в Україні, що розпочалась у 2014 р., вплинула на різні аспекти сфери торгівлі зброєю. Перший, і найважливіший момент, полягає в тому, що учасники збройного конфлікту – українські війська та сили сепаратистів у Східній Україні – вели повномасштабну конвенціональну війну із застосуванням великої кількості зброї, уключаючи важкі озброєння. До початку кризи більшість цього озброєння перебувала в арсеналі української армії, але незаконні збройні формування (НЗФ) також отримували зброю від Росії.

Україна незабаром виявила потребу в деяких видах озброєння й звернулася до західних країн із проханням про постачання, що викликало дискусію між державами-членами НАТО про доречність такого кроку. Сполучені Штати Америки і європейські країни були загалом скептично налаштовані щодо поставок зброї, але американська адміністрація виявилася під сильним тиском із боку Конгресу, що підтримував надання допомоги Україні.

Криза також позначилася на українсько-російському військово-технічному співробітництві, яке після довгих вагань із боку України було припинено наприкінці 2014 р. Це стало серйозною проблемою

для Росії, яка залежить від українських поставок низки ключових компонентів озброєнь і змушена шукати їм альтернативу.

Відносини Росії у сфері торгівлі зброєю із західними державами, переважно з країнами-членами Європейського Союзу (ЄС), також були призупинені. Це серйозно вплинуло на очікування Російської Федерації щодо розроблення систем і компонентів озброєнь у співпраці з членами ЄС та отримання доступу до сучасних західних військових технологій. Росії доведеться шукати альтернативні рішення й у цьому напрямі. Розрив указаних вище відносин спричинить негативний вплив на російську економіку, яка й без того працює на межі можливостей, і на плани модернізації збройних сил.

Після розпаду Радянського Союзу на початку 1990-х рр. Росія успадкувала більшу частину радянської військової промисловості, проте деякі значущі проєктувальні інститути та виробничі потужності залишилися на території інших республік. Україна отримала другий за масштабом сектор оборонної промисловості, від якого Росія опинилася залежною в низці ключових компонентів для деяких видів озброєнь, що перебувають у стадії експлуатації, виробництва або розроблення. Незважаючи на зусилля Росії стосовно того, щоб продублювати або замінити ці компоненти власним виробництвом, у 2014 р. вона все ще покладалася на українську промисловість за низкою важливих видів зброї. Україна частково або повністю виробляє:

- двигуни для транспортних вертольотів Мі-8, Мі-17, Мі-26, Мі-117, що складають основу вертолітного парку російських збройних сил, а також двигуни для бойових вертольотів Мі-24, Мі-28; українські комплектуючі використовують для виготовлення майже всіх двигунів для інших вертольотів російського виробництва;

- газові турбіни, що використовують майже у всіх великих бойових кораблях ВМС РФ;

- компоненти для нового бойового літака Т-50, зенітно-ракетних комплексів (ЗРК) великої дальності С-300, С-350, С-400 і С-500;

- двигуни для деяких класів торпед, крилатих та протикорабельних ракет.

Виробництво окремих російських міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) і космічних ракет-носіїв також залежить від українських комплектуючих. За повідомленнями, Росія щорічно платила близько 10 млн дол. США за вироблені української промисловістю

запчастини та матеріально-технічне забезпечення Р-36 (СС-18) [1]. Крім того, капітальний ремонт кораблів російського Чорноморського флоту виконувався, як, зрештою, і продовжує виконуватися, на українських верф'ях у Криму [6].

Хоча точні дані про експорт озброєнь з України до Росії відсутні, Федеральна служба військово-технічного співробітництва РФ (ФСВТС) стверджує, що торгові операції оцінюються на суму менше 10 млн дол. США в рік [4]. Відповідно до більш надійних джерел, вони становлять близько 500 млн дол. США щороку або близько половини всього українського експорту [6]. На виставці озброєнь у Росії у 2013 р. обговорювали контракти із заявленою вартістю 200 млн дол. США, що є ще одним зі свідчень реального обсягу торгівлі [9].

Український державний концерн «Укроборонпром» припинив експорт військового обладнання в Росію в березні 2014 р. Статус спільного підприємства, яке обговорювали на переговорах між російськими та українськими виробниками двигунів наприкінці 2013 р., на сьогодні не вирішений. У рамках підприємства планувалася спільне розроблення двигунів, включно й для нових російських бойових літаків Т-50, а також виробництво українських двигунів для російських вертольотів, транспортних і навчально-тренувальних літаків. Ще в березні 2014 р. здавалося, що спільне підприємство буде збережено, оскільки угода мала велике значення і для української економіки, і для російської програми виробництва озброєнь, але на сьогодні вже можна стверджувати про неможливість такої кооперації.

Наприкінці 2013 р. Росія і Україна також домовилися відновити виробництво надважкого транспортного літака Ан-124, розробленням та виробництвом якого займалися вітчизняні компанії: Росія потребувала поповнення парку такого типу літаків, а Україна отримала б значний прибуток від продаж. Однак на початку 2015 р. Росія анулювала плани з розроблення й придбання транспортного літака Ан-70, виробництво якого було ще більш важливим спільним російсько-українським проектом, позначивши тим самим фактичне завершення всіх російсько-українських відносин у сфері торгівлі зброї [9].

Подальшим кроком Росії став пошук альтернативних виробників озброєнь в інших колишніх радянських республіках, серед яких

Білорусь, близький союзник Москви, розглядалася як найбільш імовірний партнер [12]. У серпні 2014 р. Росія оголосила про «стратегії заміщення імпорту» у сфері виробництва космічних літальних апаратів військового призначення [9]. До кінця 2014 р. РФ стверджувала, що вже знайдені або розроблені власні аналоги для всіх українських комплектуючих уключно з вертолітними двигунами [3]. Проте видається малоімовірним, щоб Росія змогла подолати свою залежність від українських поставок за такий короткий термін. Погіршення відносин з Україною, без сумніву, збільшило статтю витрат російського військового бюджету на матеріально-технічне забезпечення у зв'язку з незапланованими інвестиціями – Росії довелося налагоджувати внутрішнє виробництво бойової техніки й комплектуючих для заміни тих, які підпали під заборону України на експорт або під санкції, уведені західними країнами. Москва оголосила про плани якнайшвидшого позбавлення від імпортової залежності за всіма видами російської військової техніки [7].

Розрив військово-технічного співробітництва спричинив також негативні наслідки і у вітчизняному військово-промисловому комплексі (ВПК). Крім утрати значного ринку збуту, українські оборонні підприємства зіткнулися з аналогічною проблемою розриву кооперації та потреби подальшого імпортозаміщення. Зокрема, труднощі для українського ВПК виникли за такою номенклатурою:

- літакобудування, за даними ДК «Укроборонпром», кількість російських комплектуючих у літаках КБ «Антонов» становить 30–70 % залежно від типу повітряного судна;

- виготовлення легкої та важкої бронетехніки, де участь російського ВПК складає 10–30 % залежно від типу бронетехніки;

- двигуни до броньованої та неброньованої колісної техніки;

- засоби ведення радіоелектронної боротьби й радіотехнічної розвідки;

- вертолітні редуктори та лопасті несучого гвинта вертольота;

- космічна й ракетна техніка [2; 5; 11].

Значна частина підприємств військового спрямування залишилася на окупованих територіях Криму та Донецької й Луганської областей, наприклад численні верфі та авіаремонтні заводи в Криму, критичною також стала втрата Феодосійського оптичного заводу, що виготовляв оптичні прилади для української бронетехніки. На Донбасі

було втрачено завод «Топаз», що займався виготовленням засобів радіотехнічної розвідки, Луганський авіаційних ремонтний завод – відновленням редукторів вертольотів, Сніжнянський машинобудівний завод – лопатки для турбореактивних авіаційних двигунів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розрив військово-технічно співробітництва України та Російської Федерації спричинив значне погіршення і двосторонньої торгівлі, і можливостей із виготовлення військової та техніки подвійного призначення в обох країнах. Основні проблеми для вітчизняного ВПК виникли у сфері ракето-космічного та авіабудування, виготовлення легкої бронетехніки, засобів ведення радіоелектронної боротьби й радіотехнічної розвідки. Негативно на обороноздатності також позначилася втрата виробничих і військових потужностей на тимчасово окупованих територіях. До слова, варто зазначити, що майже в усіх галузях ВПК Україна змогла за допомогою або власних сил, або переорієнтації імпорту комплектуючих уникнути неможливості виготовлення тієї чи іншої техніки.

Список використаних джерел

1. Минобороны РФ с 2016 г. откажется от ракет-носителей «Рокот» // ТАСС, 27 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tass.ru/politika/1402440>.

2. Объединенная двигателестроительная корпорация, Российско-украинский инженерный центр будет заниматься разработкой двигателей для гражданской и военнотранспортной авиации. Пресс-релиз, 24 марта 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.uecrus.com/rus/presscenter/odk_news/?ELEMENT_ID=2300; Zudin, A., ‘Russian, Ukrainian firms press ahead with aeroengine JV’, Jane’s Defence Weekly, 2 Apr. 2014, p. 27.

3. «Рособоронэкспорт» подписал контракты на \$100 млн на форуме в Жуковском // РИА Новости, 14 авг. 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ria.ru/defense_safety/20140814/1020029259.html.

4. Санкции против РФ из-за ситуации на Украине могут повлиять на производство вооружений // ТАСС, 15 апреля 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tass.ru/politika/1187539>.

5. Терещенко Ю. Возможные потери из-за приостановки ВТС с РФ компенсируем внутренними закупками и внешними контрактами / Ю. Терещенко [Электронный ресурс] // ДК «Укроборонпром», 11 апр. 2014 г. – Режим доступа : <http://www.ukroboronprom.com.ua/ru/newsview/2/345>.

6. Anderson G. Russia claims import substitution complete on Mi-8 / G. Anderson // Jane's Defence Weekly. – 5 Nov. 2015. – P. 21.
7. Anderson G. Russo-Ukrainian tensions threaten industrial fallout / G. Anderson // Jane's Defence Weekly. – 5 Mar. 2014. – P. 24.
8. Isby D. C. Russia warns Ukraine over ICBM-technology exports / D. C. Isby // Jane's International Defence Review. – IHS Global Ltd : Coulsdon, May 2014. – P. 14.
9. Russia seeks increased defence production with Belarus // Jane's Defence Weekly. – 9 Apr. 2014. – P. 5.
10. SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security. – Oxford : Oxford University Press, 2015.
11. Szeptycki A. Rebuilding the engine of cooperation / A. Szeptycki // New Eastern Europe. – 25 Feb. 2015.
12. Vogelaar R. Russia's defense ministry removes An-70 from national armament program / R. Vogelaar [Electronic resource] // Aviationnews.eu. – 2 Mar. 2015. – Mode of access : <http://www.aviationnews.eu/59003/russias-defense-ministryremoves-an-70-from-national-armament-program/>.

Дужич Сергей, Герасимук Николай. Военно-техническое сотрудничество между Украиной и Российской Федерацией в период военно-политического кризиса на Востоке Украины. Цель статьи – исследовать особенности и последствия разрыва военно-технического сотрудничества Украины и Российской Федерации, сложившиеся в период военно-политического кризиса на Востоке Украины. Применены такие теоретические методы научного исследования: анализ, функциональный анализ и обобщение; практические методы – сравнение, описание, измерения. Подытожены основные изменения в военно-техническом сотрудничестве между указанными субъектами, установлены критические сферы сотрудничества, которые поддались изменениям. Определены основные проблемные области военно-промышленного комплекса, пострадавшие от разрыва кооперации.

Ключевые слова: Украина, Российская Федерация, военно-техническое сотрудничество, война, кризис, военно-промышленный комплекс.

Duzhych Sergej, Herasymuk Mikola. Military-technical Cooperation Between Ukraine and the Russian Federation During the Military-political Crisis in Eastern Ukraine. The aim of the article is to study the characteristics and consequences of breaking the military-technical cooperation between Ukraine and the Russian Federation, formed during the military-political crisis in eastern Ukraine. Theoretical research methods such as analysis, functional analysis and synthesis; and practical research methods – comparison, description

and measurement are used in the article. Main changes in the military-technical cooperation between these entities are summarized in the article. The main problem spheres of military-industrial complex that had been affected by the rupture of cooperation were identified.

Key words: Ukraine, Russian Federation, military-technical cooperation, war, crisis, military-industrial complex.

Стаття надійшла до редколегії
01.05.2017 р.

УДК 321.015(477)

Maryana Prokop

Stosowanie zasady trójpodziału władz na Ukrainie

Zasada trójpodziału władz oraz ich wzajemne hamowanie jest uznawana za jedną z najważniejszych cech demokracji. Artykuł przedstawia analizę stopnia realizacji zasady trójpodziału władz na Ukrainie. Autorka skupiła się na zestawieniu i weryfikacji jakie mechanizmy wzajemnej regulacji między organami są zapisane w Ukraińskiej konstytucji. Przeprowadzone badania pozwoliły autorce dojść do wniosków, że realizacja zasady podziału władz na Ukrainie była w znacznym stopniu zachwiana (głównie na mocy obowiązywania Konstytucji z 1996 r.).

Słowa kluczowe: zasada podziału władz, konstytucja, zasada hamowania, system polityczny, Ukraina.

Problem badawczy. Zagwarantowanie zasady podziału władz w systemie politycznym, ich wzajemne hamowanie się i równoważenie jest jedną z naczelných zasad systemu demokratycznego. Konstytucyjne gwarancje owych założeń są warunkiem koniecznym dla kształtowania się tradycji demokratycznej. Celem niniejszego artykułu była analiza tego, w jakim stopniu na Ukrainie jest zagwarantowana zasada podziału władz.

Przedmiot badań obejmują analizę mechanizmów wzajemnego wpływu oraz hamowania między najważniejszymi organami państwowymi (prezydent-rząd-parlament).

Stan badań. Rozpatrując dane zagadnienie w kontekście teoretycznym warto podkreślić, że literatura przedmiotu (zarówno w języku polski, angielskim czy ukraińskim) jest bardzo bogata. Badane zagadnienie znalazło swoje odbicie m. in. w pracach K. Newtona, J. W. Van Detha, M. Duvergera, B. Пігєнка, Т. Пушак. Jednakże za prekursorów myśli zasady trójpodziału władz należy uznać Platona, Arystotelesa, Cyncerona. Ujęciem danej tematyki w kontekście systemu politycznego Ukrainy zajmowali się m. in. W. Baluk, Т. Капуśniак, К. Fedorowicz, А. Antoszewski, R. Herbut, Т. Kuzio.

Zasada trójpodziału władzy swój początek wzięła z myśli Platona, Arystotelesa, Polibiusza, Cyncerona i wywodzi się z teorii ustroju mieszanego. Jej istota polegała na rozdzieleniu władzy pomiędzy trzy stany społeczne: monarchię, możnych i lud, czyli poprzez połączeniu trzech form rządu: monarchii, arystokracji i demokracji. W tym przypadku punktem odniesienia był społeczny podział władzy, czyli stany społeczne, a nie funkcjonalno-organizacyjny podział odzwierciedlający organy państwa [1; s.44]. Obecny konstytucyjny podział władzy stoi na straży idei praworządności, polega na tym, że żaden organ państwa nie może podejmować indywidualnych decyzji wbrew zasadom powszechnie obowiązującego prawa [2; s. 215]. Ponadto dla równości władz koniecznym jest istnienie hamulców i równoważników eliminujących przewagę jednej nad innymi, ponieważ może on przesądzić o demokratyczności całego modelu [3; s. 186-188]. Wynika z tego, iż wszystkie trzy władze powinny być zrównoważone i wyposażone w kompetencje pozwalające im kontrolować i powściągać działalność każdej z pozostałych. Jak zaznacza Bogusław Banaszak, istotnym aspektem jest to, że elementy omówionej zasady powinny zostać uregulowane w konstytucji, gdyż takie ujęcia nadaje większego znaczenia praktyce konstytucjonalizacji zasady podziału władz w danym systemie [4; s. 417].

W języku angielskim używa się pojęcia *division of power* (podział władz), które jest stosowane wymiennie z *allocation of powers* (podział władzy lub rozdysponowanie władz). Alexander Hamilton, analizując zasadę hamowania władz (*checks and balances*), uważa że władze powinny mieć niewielki wpływ na powoływanie drugiej, a ich członkowie powinni być od siebie niezależni [5; s. 67-68]. W ukraińskiej literaturze stosuje się pojęcie *поділ влади* (podział władzy) lub *принцип*

поділу влади (zasada podziału władzy). W języku rosyjskim funkcjonują terminy деление власти (podział władz), разделение властей (rozdział władzy) oraz изоляция власти (separacja władzy)[6,7].

Zasadę trójpodziału władz można sprowadzić do kilku tez: podział władzy opiera się na rozróżnieniu trzech podstawowych funkcji państwa, tj. stanowienie ustaw (funkcja ustawodawcza), stosowanie ustaw (funkcja egzekutywa) oraz rozstrzyganie na ich podstawie sporów (funkcja jurysdykcyjna). Każdej z nich odpowiada aktywność wyodrębnionych organów państwowych; obowiązuje niepołączalność tych władz, czyli każda z nich musi być wykonywana przez odrębny organ państwowy; mechanizmy regulujące stosunki między nimi przewidują wzajemne hamowanie i oddziaływanie [8; s. 128]. Wzajemne oddziaływanie na siebie władz może mieć różny zakres, jednakże niedopuszczalna jest ich całkowita separacja. Zupełne rozdzielenie zadań i kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami państwowymi, może zakłócić funkcjonowanie państwa jako jednolitej całości. Podobnie jak w przypadku supremacji jednego organu czy grupy organów – jest to sytuacja zaprzeczająca zasadzie trójpodziału władz [9; s. 280].

Badania nad zagwarantowaniem zasady podziału władz na Ukrainie wymagały w pierwszej kolejności analizy Konstytucji Ukrainy w kontekście mechanizmów hamulców między organami władzy. Model władzy, który wprowadziła Konstytucja z 1996 r., był w pewnym stopniu kompromisem politycznym między głównymi aktorami na ukraińskiej scenie politycznej. Widoczne było także niezadowolenie stron z osiągniętego kompromisu i przejawy dążeń do rozszerzenia swoich kompetencji. Aczkolwiek to dopiero 8 grudnia 2004 r. uchwalono Ustawę o wniesieniu zmian do Konstytucji Ukrainy, co było wynikiem porozumienia politycznych elit podczas „pomarańczowej rewolucji”. Natomiast 2010 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy uznał przyjętą w ramach „pomarańczowego kompromisu” ustawę konstytucyjną za niezgodną z Konstytucją Ukrainy i przywrócił obowiązywanie zapisów sprzed 2004 r. Na skutek wydarzeń tzw. Euromajdanu 21 lutego 2014 r. Rada Najwyższa Ukrainy większością konstytucyjną 386 głosów podjęła uchwałę o przywróceniu niektórych zapisów z Konstytucji Ukrainy, po dokonanej nowelizacji w 2004 r. Ewolucja procesu stanowienia i zmian Konstytucji Ukrainy prezentuje balansowanie systemu politycznego Ukrainy między parlamentarną i prezydencką formą rządów.

Poszukiwanie odpowiedniego rozwiązania przyczyniło się także do przekształcenia relacji między naczelnymi organami państwowymi. W związku z powyższym dla zbadania kwestii zagwarantowania zasady trójpodziału władz koniecznym była analiza Konstytucji Ukrainy z 1996 r. [10]. oraz konstytucyjnej reformy z 2004 r. [11]. W tej części pracy skupiono się na analizie zasady podziału władz na Ukrainie oraz ustaleniu mechanizmów ich wzajemnej regulacji i hamowania się organów państwowych.

W analizie hamulców w relacjach prezydent–parlament, należało rozróżnić je w kontekście tego, stosowania mechanizmów wpływu na inny organ. Możemy więc wyróżnić mechanizmy wpływu prezydenta na funkcjonowanie parlamentu oraz mechanizmy wpływu parlamentu na kompetencje prezydenta. Do pierwszej grupy należą hamulce stosowane przez prezydenta względem Rady Najwyższej. Wśród nich należy wyróżnić możliwość przedterminowego rozwiązania parlamentu przez prezydenta. Według Konstytucji z 1996 r. Prezydent Ukrainy mógł rozwiązać Radę Najwyższą tylko w sytuacji, gdy posiedzenia plenarne nie rozpoczęły się w ciągu trzydziestu dni pierwszej sesji zwykłej (art. 90). W Nowelizacji z 2004 r. prezydent otrzymał większe możliwości rozwiązania parlamentu, co stało się jakoby przeciwwagą dla możliwości odwołania przez Radę Najwyższą Prezydenta Ukrainy za pomocą procedury impeachmentu. Na jej mocy prezydent rozwiązuje parlament jeśli: w ciągu 30 dni w Radzie Najwyższej nie utworzono większości parlamentarnej; w ciągu 60 dni po dymisji Gabinetu Ministrów Ukrainy nie utworzono składu nowego Gabinetu Ministrów; w ciągu 30 dni pierwszej sesji zwykłej nie rozpoczęto posiedzeń (art. 90) [12; s. 83-88].

Kolejnym z hamulców stosowanym przez prezydenta jest możliwość stosowania prawa weta wobec uchwalonych przez prezydenta ustaw (art. 94) [13,14]. Ponadto głowa państwa posiada pierwszeństwo w rozpatrywaniu projektów ustaw. W przypadku realizacji danego hamulca, zarówno w Konstytucji Ukrainy z 1996 r., jak i w Nowelizacji z 2004 r., widnieje zapis, iż Radą Najwyższą Ukrainy ma obowiązek rozpatrzenia projektu ustawy zgłoszonego prezydentem w pierwszej kolejności (art. 93).

Do hamulców parlamentu względem prezydenta, należy wcześniej wspomniana procedura impeachmentu, która przewiduje postawienie prezydenta w stan oskarżenia i usunięcia z urzędu w związku z

popętnieniem przez niego zdrady stanu lub innego ciężkiego przestępstwa. Jednakże należy zaznaczyć, że ta procedura w ukraińskim prawodawstwie nie jest wystarczająco uregulowana, dlatego też trudna w realizacji (art. 111).

Prezydent Ukrainy otrzymał możliwość rozwiązania parlamentu, a Rada Najwyższa posiada kompetencje usunięcia prezydenta z urzędu, względem tych hamulców organy władzy nie mogą zastosować mechanizmów retorsji. Warto podkreślić także, że pojawia się pewien dysonans, gdyż z jednej strony te dwa hamulce działają na zasadzie przeciwwagi i powinny służyć zahamowaniu autorytarnych dążeń sprawujących władzę. Z drugiej strony, jak już zaznaczono, procedura impeachmentu jest trudna w realizacji, a Nowelizacja z 2004 r. nadała prezydentowi więcej przesłanek do rozwiązania Rady Najwyższej, zatem prezydent otrzymał przewagę nad hamulcem parlamentu.

Badanie mechanizmów wpływu prezydenta na rząd wymaga zwrócenia uwagi na fakt, iż w Konstytucji z 1996 r. jest zapis że Gabinet Ministrów jest odpowiedzialny przed prezydentem oraz podlega kontroli, składa sprawozdania Radzie Najwyższej Ukrainy w zakresie przewidzianych w art. 85 Konstytucji. Natomiast w Nowelizacji z 2004 r. nieco zmieniono brzmienie art. 113, Gabinet Ministrów jest odpowiedzialny przed Prezydentem i Radą Najwyższą oraz podlega kontroli Radzie Najwyższej w granicach danej Konstytucji.

Zgodnie z Konstytucją z 1996 r. prezydent posiadał kompetencje mianowania i dymisjonowania premiera za zgodą parlamentu. Natomiast na wniosek Premiera Ukrainy mógł powoływać członków Gabinetu Ministrów Ukrainy, kierowników innych urzędów centralnych organów władzy wykonawczej, a także kierowników lokalnej administracji państwowej oraz posiadał możliwość uchylać ich uprawnienia (art. 106). Według Nowelizacji z 2004r. uprawnienie powołania i odwołania premiera i rządu przeszło na parlament, a prezydent otrzymał tylko prawo zgłaszania kandydatów na wniosek frakcji poselskich (art. 106).

Rozpatrując katalog hamulców, który posiada Gabinet Ministrów względem Prezydenta Ukrainy należy zwrócić uwagę na instytucję kontrasygnaty. Akty Prezydenta Ukrainy, wydane w ramach jego uprawnień, wymagają kontrasygnaty Premiera Ukrainy i ministra odpowiedzialnego za akt i jego wykonanie. Zapis ten znalazł się zarówno w Konstytucji jak i w nowelizacji, jednakże w drugiej znacznie

zmniejszono liczbę aktów urzędowych prezydenta wymagających kontrasygnaty z 13 do 4. Zarówno Konstytucja, jak i nowelizacja (pozostawiając bez zmian) dają możliwość wnioskowania Gabinetu Ministrów na powołanie i odwołanie kierujących lokalną administracją państwa, którzy są odpowiedzialni przed Prezydentem Ukrainy i Gabinetem Ministrów (art. 108).

Najważniejszym hamulcem ustrojowym, który posiada Rada Najwyższa względem Gabinetu Ministrów jest uprawnienie do powoływania rządu. Jednakże owe uprawnienie nadaje ukraińskiemu parlamentowi dopiero nowelizacja z 2004 r. Jak już wcześniej zaznaczono, rolę prezydenta w kontekście kreowania składu personalnego rządu, sprowadzono do zgłaszania kandydatów na wniosek frakcji poselskich (art. 106). W Konstytucji z 1996 r. powoływanie premiera i za jego zgodą całego Gabinetu Ministrów, leżało w gestii prezydenta za zgodą większości konstytucyjnego składu parlamentu. Kolejnym narzędziem wpływu na rząd jest uprawnienie parlamentu do odwołania rządu poprzez uchwalenie wotum nieufności, bądź nieudzielenia wotum zaufania. Według Konstytucji z 1996 r. Rada Najwyższa na wniosek nie mniej niż 1/3 konstytucyjnego składu deputowanych Ukrainy (w przypadku nowelizacji z takim wnioskiem może wystąpić także Prezydent Ukrainy) może rozpatrzyć wniosek o wotum zaufania dla rządu lub uchwalić wotum nieufności większością głosów konstytucyjnej liczby deputowanych parlamentu. Zarówno w Konstytucji jak i w nowelizacji jest zapis, że wniosek o wotum zaufania do Gabinetu Ministrów Rada Najwyższa nie może rozpatrywać więcej niż raz w ciągu jednej sesji zwykłej, a także w ciągu roku od uchwalenia programu działania Gabinetu Ministrów Ukrainy (art. 141). Jest to skuteczne zabezpieczenie, gdyż w sytuacji wyrażenia przez parlament wotum nieufności dla rządu, bądź nieudzielenia mu wotum zaufania, możliwa jest dymisja całego rządu, a w konsekwencji powołanie nowego Gabinetu Ministrów przez Radę Najwyższą. Należy także zaznaczyć, że Konstytucja Ukrainy nie przewiduje możliwości odwołania poszczególnych członków Gabinetu Ministrów, a więc traktuje rząd jak ciało kolegialne. Jak zaznacza Grzegorz Kuca, koresponduje to z przyjętą konstrukcją rozdziału władzy, ponieważ poszczególnych członków Gabinetu Ministrów nie należy traktować jako elementów z udziałem których równoważy się władzę [15; s.171-172].

Rozpatrując pod kątem mechanizmów wpływu Gabinetu Ministrów na parlament należy zaznaczyć, że hamulców ustrojowych w tej gestii w zasadzie nie ma (art. 116). Konstytucja Ukrainy określa Gabinet Ministrów Ukrainy jako najwyższy organ w systemie organów władzy wykonawczej. Jest on odpowiedzialny przez Prezydentem Ukrainy, podlega kontroli i składa sprawozdania Radzie Najwyższej Ukrainy (art. 113). Nowelizacja Konstytucji w dużym stopniu przyczyniała się do przywrócenia równowagi między władzą wykonawczą i ustawodawczą oraz prezydentem, ponieważ powoływanie rządu przeszło gestii legislatywy, a prezydent otrzymał możliwość zgłaszania propozycji kandydatur.

Podsumowanie. Uchwalenie konstytucji było istotnym czynnikiem na drodze kształtowania ukraińskiej państwowości. Należy zaznaczyć, że w przypadku Ukrainy był to proces w dużym stopniu niestabilny. Można także doszukiwać się prób wzmocnienia tendencji wprowadzenia monopolu jednego z organów państwowych oraz chęci dokonywania reformy konstytucyjnej w kontekście zbliżających się wyborów.

Konstytucja Ukrainy z 1996 r. posiadała wiele mechanizmów, które pozwalały niektórym organom nadużywać władzy: przede wszystkim brak gwarantów zapewnienia równowagi między organami władzy, brak możliwości wpływu legislatywy na egzekutywę oraz ograniczone możliwości rozwiązania Rady Najwyższej przez prezydenta, a przede wszystkim szeroki zakres kompetencji głowy państwa. Z kolei reforma konstytucyjna w 2004 r. w dużym stopniu potwierdza niedojrzałość ukraińskiego systemu politycznego. Ponieważ mimo wielu znaczących zmian, takich jak rozszerzenie możliwości rozwiązania parlamentu przez prezydenta czy częściowe ograniczenie kompetencji prezydenta na rzecz parlamentu, nie przetrwały próby czasu. Decyzja Sądu Konstytucyjnego z 2010 r. przywróciła obowiązywanie Konstytucji z 1996 r. Nawiasem mówiąc, kolejne przywrócenia reformy konstytucyjnej w 2014 r. dają przesłanki twierdzić, że dany system konstytucyjny w dużym stopniu jest niedoskonały i potrzebuje gruntownych zmian. Jednakże nie mogą one być kształtowane w celu zachowania wpływu politycznego na bazie rozgrywek na arenie politycznej, lecz być rezultatem długotrwałych prac.

Biorąc pod uwagę hamulce między organami państwowymi, to reforma konstytucyjna z 2004 r. (w porównaniu z zapisami Konstytucji 1996 r.) w większym stopniu sprzyjała zachowaniu zasady równowagi

władz, ponieważ skuteczniej służyła hamowaniu prób uzyskiwaniu przewagi któregoś z organów. Najważniejszą kwestią stało się uregulowanie relacji pomiędzy Prezydentem Ukrainy i Radą Najwyższą Ukrainy. Prezydent otrzymał szersze możliwości rozwiązania parlamentu, z kolei w gestii Rady Najwyższej nadal pozostała możliwość złożenia prezydenta z urzędu w drodze impeachmentu. Zarazem do kompetencji prezydenta należy prawo wetowania uchwalonych przez parlament ustaw, z kolei parlament dysponuje możliwością odrzucenia owego weta. W relacjach między głową państwa a Gabinetem Ministrów też widoczne są istotne zmiany, w głównej mierze dotyczące pozbawienia tego pierwszego możliwości mianowania i dymisjonowania rządu, przy zachowaniu możliwości wnioskowania o powołaniu premiera i dymisję rządu, a także możliwość zawieszania wydanych przez niego aktów. Zatem biorąc pod uwagę powyższe należy stwierdzić że realizacji zasady trójpodziału władz na Ukrainie była w znacznym stopniu zachwiana.

Lista używanych źródeł:

1. Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym//R. M. Małajny, Warszawa: 2013.
2. Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej//D. Dudek, Warszawa: 2009.
3. Ludwikowski R. R., Prawo konstytucyjne porównawcze, Toruń: 2000.
4. Banaszak B., Prawo konstytucyjne, Warszawa: 2012, wyd. 6.
5. Hamilton A., Madison J., John J./The Federalist, Wesleyan University Press, 1961.
6. Краснов Ю., Принцип разделение властей в России: теория и практика/ „Право и управление. XXI век „, 2005, nr 1.
7. Арановский К., Разделение властей как условие конституционной демократии, “Журнал конституционного правосудия” 2012, nr 6.
8. Polskie prawo konstytucyjne// W. Skrzydło, Lublin 2002.
9. Banaszak, B. Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych, Warszawa: 2012, wyd. 3.
10. Конституція України, (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>,
11. Закон України Про внесення змін до Конституції України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 2, ст.44, - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>,

12. Kolodii A., Pawlenko R., Ewolucja relacji między władzą wykonawczą a ustawodawczą Ukrainy/ Transformacja w Polsce i na Ukrainie. Wybrane aspekty// A. Antoszewski, A. Kolodii, K. Kowalczyk, Wrocław: 2010.

13. Mojak R., Republika Ukrainy/ Ustroje państw współczesnych// E. Gdulewicz, Lublin: 2002, t. 2.

14. Baluk W., Ukraina/ Ustroje polityczne krajów Wspólnoty Niepodległych Państw// W. Baluk, A. Czajowski, Wrocław: 2007.

15. Kuca G., Zasada podziału i równowagi władzy a inne organy państwowe/ Ustroje – doktryny – instytucje polityczne. Księga Jubileuszowa Prof. zw. dra. Hab. Mariana Grzybowskiego// J. Czajowski, J. Karp, G. Kuca, A. Kulig, A. Opalek, Kraków: 2007.

Прокоп Марьяна. Реалізація принципу поділу влади в Україні. Реалізація принципу поділу влади та її взаємного гальмування вважається однією з найбільш важливих особливостей демократії. У статті представлений аналіз реалізації принципу поділу влади в Україні. Автор зосередився на превентації механізмів взаємної регуляції між органами влади записаних в Конституції України. Дослідження дозволило авторові прийти до висновку, що реалізація принципу поділ влади в Україні не задоволена в повному обсязі (в основному під впливом Конституції з 1996).

Ключові слова: принцип поділу влади, Конституція, принцип гальмування, політична система, Україна

Prokop Maryana. The implementation of the principle of division of power in Ukraine. The principle of the division of power and checks and balance is considered to be one of the most important features of democracy. The article shows an analysis implementation of the principle of division of power in Ukraine. The author presents and verifies the implementation of the principle of division of power in the Constitution of Ukraine. After studies author come to the conclusion that the implementation of the principle of the division of powers in Ukraine was greatly shaken (mainly under of the Constitution of 1996).

Key words: principle of division of power, constitution, checks and balances, political system, Ukraine

Стаття надійшла до редколегії
09.05.2017 р.

УДК 321.01(477)

**Євгенія Тихомирова,
Анна Столярук**

Технології забезпечення прозорості державної влади України

У статті досліджено поняття прозорості, її структуру та функції. Проаналізовано досвід реалізації принципу прозорості в окремих країнах світу, а також основні тенденції становлення прозорості в Україні. Визначено причини непрозорості вітчизняної влади й сучасні шляхи забезпечення прозорості органів державної влади, адже забезпечення прозорості в діяльності органів влади всіх рівнів, реальна доступність отримання інформації про прийняті ними рішення, про їх повсякденну діяльність не тільки необхідний елемент здійснення постійного й надійного зв'язку між громадянами та їхніми представниками у владних структурах, а й засобом ефективного функціонування самих органів влади. Оскільки у всіх демократичних країнах влада зобов'язана виконувати чіткі процедури інформування громадян про свою діяльність і використовувати механізми залучення громадськості до формування державної політики та до оцінювання якості її реалізації.

Ключові слова: інформаційна відкритість, прозорість, органи державної влади, доступ до інформації, громадянське суспільство, публічна інформація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останніх десятиліть у світі простежується активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій у процесі управління на національному й місцевому рівнях. Завдяки цьому в умовах швидкого розвитку інформаційних процесів і використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій інформаційна стратегія органів державної влади має передусім забезпечувати відкритість та прозорість держави в системі міжнародних відносин, сприяти її утвердженню в інформаційному просторі та формувати нову максимально відкриту й прозору модель взаємодії владних структур із різними групами громадськості.

Проблема розроблення та реалізації ефективної інформаційної стратегії органів державної влади, яка б відповідала європейським і світовим стандартам інформаційних відносин, модернізація й удосконалення вже наявних інформаційно-комунікативних технологій у структурах і службах органів державної влади актуальна і для України, яка прагне інтегруватися в глобальний інформаційний простір й активно впливати на світовий політичний процес. Адже в Україні органи влади потерпають від недостатнього інформаційного забезпечення власної діяльності, чим далі від центру – тим більше.

Отож головне завдання органів державної влади України – створення умов для вільного доступу громадян до рішень, які приймають органи влади, при цьому врахування їхніх поглядів й інтересів та запровадження технологій, які б робили їхню діяльність більш відкритою. Унаслідок цього посиляться демократія та покращиться якість державної політики в країні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження принципу прозорості склали насамперед офіційні документи, зокрема Загальна декларація ООН прав людини (ст. 19) від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року (ст. 18, ст. 19), Європейська конвенція з прав людини, ст. 10 Конвенції «Про захист прав та основоположних свобод людини» 1950 року, Декларація Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації» від 29 квітня 1982 року, Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 27 листопада 2008 року та ін. Основну теоретико-методологічну основу становлять наукові розробки вітчизняних і зарубіжних дослідників. До науковців, які визначали сутність терміна *транспарентність* як право громадян на доступ до інформації про діяльність органів державної влади належать Н. Грищенко, Р. А. Стадник, О. В. Щербанюк, П. Манченко. Учені Б. М. Шевчук, Д. П. Співак, Л. М. Челомбитько, Ю. М. Тодика ототожнювали транспарентність із принципами відкритості, прозорості та гласності як синонімічні поняття. Досліджували транспарентність як ширшу категорію, комплексне поняття, яке поєднує низку складників, таких як відкритість, прозорість, гласність, публічність, підзвітність, зокрема, належать О. Крет, Е. Афонін та О. Суший, Є. Тихомирова, Є. О. Романенко, О.

А Кудіна, Т. Є. Кагановська, М. Пашковська, С. Сергєєв, Г. Пизіна, С. Романюк, Д. Гуніна, Л. Валітова й ін. Також багато вчених досліджували поняття *відкритість, прозорість, гласність* як окремих категорій, узагалі не тотожних, зокрема Т. Андрійчук, І. Ібрагімова, В. Мельниченко, Н. Гудима, А. О. Чернякова, Г. С. Лопушняк, Н. М. Мельтюхова, Л. В. Набока та Ю. В. Дідок. Значний внесок у вивчення теоретичних і практичних аспектів транспарентності зробили американські науковці. Х. Парк та Дж. Бленкінсоп тлумачать транспарентність як відкритий потік інформації [19]. Дж. Алт і Р. Лоурі вважають, що транспарентність прийнято розуміти як доступну й достовірну державну інформацію [15, с. 382]. Дослідник Р. Мітчел наголошує, що транспарентність охоплює відкритість діяльності органів публічної влади та процедури прийняття ними рішень [18]. К. Худ тлумачить транспарентність як право й можливість громадян (чи організацій) доступу до державної інформації й інформації про органи влади [17].

Мета дослідження – проаналізувати технології забезпечення транспарентності щодо діяльності органів державної влади для залучення громадян та їхніх об'єднань у розроблення й реалізацію державної політики і в центрі, і на місцях. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: обґрунтувати поняття *транспарентність*, її структуру та функції; проаналізувати реалізацію принципу транспарентності органів державної влади в окремих країнах світу й основні тенденції становлення транспарентності в діяльності органів державної влади в Україні; виявити причини непрозорості в діяльності органів державної влади України та можливі способи забезпечення транспарентності вітчизняної влади.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогодні одне з основних конституційних прав громадян – право на отримання інформації, тобто реалізація інформаційних потреб, що виступає складником формування демократичного суспільства тієї чи іншої країни, сутність якого зводиться до того, що громадяни контролюють діяльність усіх гілок державної влади. Важливою умовою здійснення цього ефективного контролю є транспарентність. Слово

транспарентність – іншомовного походження, розроблене в західній науці, але останнім часом його достатньо активно використовують і у вітчизняній літературі. Англійське та французьке слово *transparent* перекладають як прозорий, явний.

У вітчизняній науці поняття *транспарентність* сьогодні активно входить у науковий обіг. Зазвичай, розглядають три складники *транспарентності*:

1) інформаційний, що визначає відкритість і доступність інформації про політичних діячів, урядовців, а також про прийняті органами державного управління рішення;

2) «партіципаторний», який характеризує можливість суб'єкта брати участь у процесі ухвалення політичних рішень за допомогою представництва інтересів або безпосередньої участі;

3) перманентний, під яким розуміють підзвітність представників державної влади закону або громадській думці. Особливо він проявляється тоді, коли політичні діячі порушують чинні нормативні правові акти, а також коли їхні дії негативно позначаються на добробуті населення [16].

Водночас, на думку Д. Мате та Н. Корченкової, *транспарентність* повинна включати три основні складники. Перший і найбільш важливий – доступ до інформації, яка представляє суспільний інтерес. Наступний – доступ до процесу ухвалення рішень. Його потреба проявляється в тому, щоб забезпечити відповідальність тих, хто приймає або впливає на ухвалення рішень, що стосуються сфери суспільних справ. Останній (третій) складник – відкритість процесу ухвалення рішень для участі неурядових і невлadних груп, що і являє собою народовладдя. Цей рівень відкритості може бути схарактеризований як демократичний [7].

У цьому дослідженні *транспарентність* будемо розглядати як інструмент демократії, що виконує такі функції, як:

– просвітницька (завдяки інформаційній відкритості та прозорості громадяни обізнані не тільки щодо діяльності політичних структур, а й про свої права та свободи);

– забезпечення політичної участі, тобто вільний і конкурентний вибір населенням тієї або тієї альтернативи в суспільному розвитку;

- забезпечення громадського контролю щодо прийняття й реалізації тих чи інших політичних рішень;
- виявлення випадків порушення прав людини й демократичних норм для профілактики та вчасного вжиття відповідних заходів і всередині країни, і за її межами;
- забезпечення захисту громадян від нав'язування;
- розвиток свідомості громадян, їх активності та політичної культури.

Для правової й демократичної держави питання про відкритість влади першочергове. Процес забезпечення відкритості влади вимагає формування належної нормативної бази, яка повинна чітко встановлювати права й обов'язки всіх учасників цього процесу, а також методи їх реалізації. Чим розвиненіша правова основа взаємодії влади та суспільства у сфері інформації, тим більш відкрита сама влада.

Зокрема, великий досвід нормативного забезпечення транспарентності діяльності різних гілок влади мають Сполучені Штати, де Конгрес прийняв 1966 р. комплексний закон під назвою Федеральний закон США «Про свободу інформації», який установлював повну відкритість усіх документів органів Федерального уряду США для громадян чи організацій незалежно від громадянства чи країни походження. Водночас у країні чинний Федеральний закон «Про відкритість уряду» 1976 р., а 1996-го було прийнято ще один закон – «Про свободу електронної інформації» [14].

В Естонії основним правовим документом, який гарантує доступ до публічної інформації, є естонська Конституція. Її положення знайшли подальший розвиток у Законі «Про публічну інформацію».

Зокрема, успішним прикладом застосування естонського Закону про публічну інформацію є веб-сторінка естонського Податкового митного департаменту [12].

В Австрії правову базу забезпечення доступу до інформації становлять Фундаментальний закон про обов'язок надавати інформацію. При цьому Федеральний закон передбачає, що кожна людина має право затребувати інформацію в письмовій, усній формах або в телефонному режимі. Інформація повинна надаватися без зайвих

затримок і не пізніше ніж через вісім тижнів після надходження відповідного запиту.

У Нідерландах Закон «Про урядову інформацію» прийнято в 1978 р., у Болгарії у 2000 р. – Закон «Про доступ до публічної інформації». У Великій Британії досить тривалий час було відсутнє спеціальне законодавство, що забезпечувало б загальну свободу інформації. Лише з 2005 р. набув чинності Закон «Про свободу інформації», у Японії з 1 квітня 2001 р. – Закон «Про публікацію інформації, що належить адміністративним органам [14].

На сьогодні оцінка діяльності інституцій залежить від рівня задоволення громадян державними послугами, ступеня довіри суспільства до держави, а також у реальній можливості брати участь у розробленні й ухваленні державно-управлінських рішень.

Так, наприклад, американський уряд є прикладом відвертості, оскільки майже всі урядові агентства представлені в Інтернеті, а також усі законодавчі акти чинного конгресу США безплатно доступні через мережу. Аналіз загальних принципів стратегії уряду США в галузі ІТ насамперед дає підстави стверджувати, що уряд зацікавлений у забезпеченні великих зручностей для громадян у відносинах із держустановами.

Доступність федерального керівництва й президента США для населення країни забезпечує система *Comlink*, яка має досконалі служби й засоби публікації урядових документів та відкрита для доступу користувачам Інтернету. У США розроблено ще одну систему *Open Meeting*, реалізовану в рамках національної ініціативи з посилення контролю над діяльністю уряду з боку громадян, яка дозволяє населенню подавати пропозиції й отримувати відгуки на них електронною поштою в інтерактивному режимі. Саме ці системи дали змогу зробити уряд доступним для населення країни й забезпечити громадян досконалими засобами доступу до державних документів та обраних представників в органах управління [6].

Вартий уваги досвід Естонії, де впродовж останнього десятиліття систематично розвивалася концепція електронної держави та електронного уряду як інструменту наближення органів державної влади до своїх громадян. Яскравим прикладом того, як нові технології можуть сприяти наданню інформації, підвищувати прозорість і відкритість уряду, слугує система «X-Road» (Перехрестя), яка забезпечує надійний доступ в електронному

режимі до таких державних послуг, як вибори, школи, уряд, поліція, охорона здоров'я, податкова служба. Система «X-Road» сприяє прозорості в державному секторі й активній громадській участі в процесах прийняття рішень. Завдяки цьому, полегшено передачу даних поміж державними цифровими базами й створено можливості для здійснення безпечної передачі даних між фізичними особами та державними установами.

Наступною країною, досвід якої варто розглянути, є Австрія, де з 2001 р. одним із головних каналів інформаційного обміну між органами влади та громадянами є веб-портал *Help* [1]. Подібний веб-портал створено у Фінляндії *Suomi.fi*, яка є єдиною адресою надання портал створено у Фінляндії *Suomi.fi*, яка є єдиною адресою надання державних послуг у країні [2]. У Великобританії, наприклад, уряд створив он-лайн-платформу, яка слугує для громадян єдиним пунктом доступу до інформації та послуг державного сектору. Цей портал використовують як центр надання інформації, он-лайн-послуг й опитування громадської думки з питань, винесених урядом на широке обговорення [10]. Серед країн СНД варто відзначити розвиток інституту транспарентності в Казахстані, де створено Центри обслуговування населення за принципом «одного вікна», які надають понад 50 видів послуг із видачі різних документів населенню. Надзвичайно цікавий досвід Японії, яка у 2012 р. посіла третє місце серед країн світу, де політика транспарентності – базовий принцип відкритості державного управління й регламентується окремою нормою, закріпленою в «Законі про опублікування інформації, яка належить адміністративним органам».

У розвинених державах сьогодні сформувався правовий механізм забезпечення транспарентності державної влади. В Україні унормування транспарентності лише починається та поки що не розроблена законодавча база. Проте в законодавстві України засади закріплення й гарантування принципу транспарентності забезпечуються низкою нормативно-правових актів, які також потребують удосконалення. До них, зокрема, належать, Конституція України (ст. 34, ст. 38, ст. 40) [8], Закони України «Про інформацію» (ст. 8–9) [3], Закон України «Про звернення громадян» 1996 р., Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової

інформації» 1997 р. [4], Закон України «Про доступ до публічної інформації» 2011 р. [5] Укази Президента України «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади» від 27 червня 2002 р., «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31 липня 2004 р. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» від 29 серпня 2002 р., «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 4 січня 2002 р. та ін.

В Україні виконували дослідження, щоб оцінити реалізацію принципу транспарентності в органах державної влади. Проведено Всеукраїнський моніторинг у 2005–2007 рр., згідно з яким до центральних органів влади, судової гілки влади та органів місцевого самоврядування спрямовувались інформаційні запити. Зокрема, у 2005 р. надіслано 376 запитів (2006-го – 1041 та в січні-лютому 2007 р. – 111 інформаційних запитів, загалом 1528 інформаційних запити за цих три роки) [11].

Ще у 2009 р. відбувся моніторинг офіційних веб-сайтів міст обласного значення, які проводили незалежні громадські організації. Що ж до результатів цього дослідження, то лідером у категорії змістового наповнення сайту визнано офіційний сайт міста Суми; офіційний сайт Херсона – лідер категорії електронних адміністративних послуг; щодо практичності використання – сайт Дніпропетровська; в останній категорії забезпечення участі громадян у місцевому самоврядуванні лідером став офіційний сайт Донецька [9].

Інститут розвитку регіональної вже два роки поспіль (2015, 2016 рр.) проводить рейтинги інформаційної відкритості офіційних сайтів органів влади України. Це дослідження продемонструвало, що офіційні веб-сайти недостатньо наповнюються інформацією, якщо порівнювати результати двох років (2015, 2016 рр.), загальний середній показник майже не змінився, але є такі сайти, що значно покращили свій рівень відкритості [13].

В Україні рівень прозорості діяльності органів державної влади визначається якістю таких параметрів суспільних відносин, як:

- наявність належного законодавчого підґрунтя для забезпечення прозорості функціонування органів державного управління;
- стан розвитку політичної комунікації в суспільстві та державі;
- рівень бюрократизації процесів державного управління;
- рівень корумпованості державного апарату;
- рівень розвитку форм інформаційної взаємодії суб'єктів державного управління й інститутів громадянського суспільства тощо.

У нашій країні всі ці параметри потребують удосконалення, тому вони виступають основними причинами непрозорості державної влади.

Оскільки Україна слідом за розвиненими країнами світу на сьогодні обрала шлях розвитку інформаційного суспільства. При цьому досить важливим чинником у діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування стають комунікації, виробництво інформаційних продуктів та послуг, то поступово починає впроваджуватися в побут термін *електронне врядування*. Передовсім упровадження електронного документообігу, що ґрунтується на організації потужних відомчих і національних дата-центрів та мереж обміну електронними даними.

Важливу роль відіграють комунікаційні можливості державної влади та їхня здатність спілкуватися з населенням, пояснювати свої рішення, а також задовольняти запити різних соціальних груп, тому на всіх рівнях влади повинні існувати інформаційні служби, які забезпечують комунікативний процес між владою й громадськістю та налагоджують механізм взаємодії для проведення державної політики.

Механізмами взаємодії органів державної влади та громадськості в державному управлінні можуть виступати різноманітні опосередковані засоби, такі як ЗМІ, Інтернет, певні реферативні групи тощо. Проте в цій взаємодії повинен також існувати й зворотний зв'язок для того, щоб побачити реакцію громадськості на повідомлення від органів влади.

Ще один важливий шлях підвищення рівня транспарентності – створення консультативно-дорадчих органів, тобто громадських рад при органах виконавчої влади. Також ці громадські ради, зокрема, проводитимуть консультації з громадськістю для залучення громадян до участі в управлінні державними справами. Зокрема, упровадження цілодобового кол-центру при органах державної влади також є ще одним механізмом підвищення довіри до влади, що дасть змогу громадянам у будь-який час зателефонувати чи надіслати електронною поштою те чи те повідомлення, запит або просто проконсультуватися. Кожне звернення повинно реєструватися в базі, щоб через деякий час оператор перетелефонував людині, від якої прийшла заява, щоб довідатися, чи виконали її прохання.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, щоб бути ефективною та транспарентною, влада потребує фундаментальних змін у системі державного управління. Цього можна досягнути за допомогою вдосконалення наявних і впровадження нових механізмів забезпечення транспарентності органів державної влади. Для початку потрібно ухвалити спеціальний закон, який би вніс визначеність у тлумачення терміна *транспарентність* та врегулював питання діяльності органів державної влади у напрямі забезпечення транспарентності. Основою нової моделі управління в Україні повинна стати орієнтація на взаємодію з громадянами і їх активна участь в управлінських процесах, оскільки від настрою та поведінки суспільства залежить дуже багато. Якщо суспільство не буде відслідковувати політику влади щодо транспарентності й чинити тиск на неї, то влада публічно ніколи не буде. Адже для органів державної влади громадська думка – це, передусім, індикатор соціальних і політичних настроїв громадян держави, що вказує на громадсько-політичне становище в країні, переваги та недоліки в організації державної влади, проблеми суспільства.

Водночас взаємодія громадян й органів місцевого управління взаємовигідна. Для державних органів вигоди полягають у тому, що за допомогою громадської участі вони можуть ухвалювати кращі рішення завдяки глибшому й ширшому розумінню проблем і питань. Владні рішення та пропозиції з готовністю сприймає громадськість,

якщо їх думка врахована в процесі підготовки до ухвалення цих рішень. Урахування громадської думки не лише підвищить ефективність державного управління, а й покращить рівень довіри до органів державної влади, підвищить імідж державного органу влади.

Список використаних джерел

1. Веб-портал «Help» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://help.gv.at>
2. Веб-портал Suomi.fi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.suomifi/english/index.html>
3. Закон України Про інформацію (остання редакція від 06.01.2011) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110106>
4. Закон України Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації (остання редакція від 10.04.2015) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/539/97-вр>
5. Закон України Про доступ до публічної інформації (остання редакція від 01.05.2015) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
6. Индия и США запускают открытую платформу электронного правительства [Электронный ресурс] / Интернет-портал «cnews». – Режим доступа : <http://www.cnews.ru/news/top/index.shtml?2012/06/19/493497>.
7. Корченкова Н. Ю. Становление теоретико-правовой концепции права на информацию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. Ю. Корченкова. – Нижний Новгород, 2000. – 197 с.
8. Конституція України (остання редакція від 30.09.2016) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Моніторинг офіційних веб-сайтів міст обласного значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrinform.ua/gubric-other_news/838864umi_herson_hmelnitskiy_vnnitsya_donetsk_mayut_nayvdkritsh_veb_sayti_831108.html
10. Он-лайн-платформа Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.direct.gov.uk
11. Право на доступ до інформації: теорія та практика / Харківська правозахисна група ; худож. оформл. Б. Є. Захарова. – Харків : Права людини, 2008. – С. 55–58.
12. Податковий кодекс Естонії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.emta.ee

13. Результати моніторингу Інституту розвитку регіональної преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://irrp.org.ua/vidkrytist-ukrayinskoji-vlady-rezultaty-monitoryngu-veb-sajtiv-mistsevoji-vlady-oblasnogo-rivnya-ta-mista-kyueva-2016/>

14. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України : конспект лекцій / уклад. : Е. А. Афонін, О. В. Суший. – Київ : [б. в.], 2010. – 48 с.

15. Alt J. Transparency and Accountability: Empirical Results for Us States / J. Alt, R. Lowry // Journal of Theoretical Politics. – 2010. – № 22 (4). – P. 379–406 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jtp.sagepub.com/content/22/4/379>

16. Balkin J. M. How Mass Simulate Political Transparency / J. M. Balkin [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.yale.edu/lawweb/jbalkin/articles/media01.htm>

17. Hood Ch. Transparency in historical perspective / Ch. Hood, D. Heald // Transparency: The Key to Better Governance. – Oxford : Oxford Un-ty Press, 2006. – P. 3–23.

18. Mitchell R. B. Sources of Transparency: Information Systems in International Regimes / R. B. Mitchell // International Studies Quarterly. – 1998. – № 42.

19. Park H. The roles of transparency and trust in the relationship between corruption and citizen satisfaction / H. Park, J. Blenkinsopp // International Review of Administrative Sciences. – 2011. – № 77(2). – P. 254–274.

Столярук Анна, Тихомирова Эвгения. Технологии обеспечения транспарентности государственной власти Украины. В статье исследуется понятие транспарентность ее структура и функции. Проанализирован опыт реализации принципа транспарентности в отдельных странах мира, а также основные тенденции становления транспарентности в Украине. Определены причины непрозрачности украинской власти и современные пути обеспечения транспарентности органов государственной власти, ведь обеспечение транспарентности в деятельности органов власти всех уровней, реальная доступность получения информации о принятии ими решения, об их повседневной деятельности является не только необходимым элементом постоянного осуществления надежной связи между гражданами и их представителями во властных структурах, но и средством эффективного функционирования самих органов власти. Поскольку во всех демократических странах власть обязана выполнять четкие процедуры информирования граждан о своей деятельности и использовать механизмы привлечения общественности к формированию государственной политики и к оценке качества ее реализации.

Ключевые слова: информационная открытость, транспарентность, органы государственной власти, доступ к информации, гражданское общество, публичная информация.

Stoliaruk Anna, Tikhomirova Evgenia. Technology to Ensure the Transparency of the Government of Ukraine. This article explores the concept of “transparency” of its structure and function. The experience of the principle of transparency in some countries, and the main tendencies of transparency in Ukraine. Besides the reasons set opacity Ukrainian authorities and modern ways of ensuring transparency of public authorities. After ensuring transparency in the activities of all levels, the actual availability of obtaining information about them making decisions about their daily activities is not only an a necessary element of continuous and reliable communication between citizens and their representatives in government institutions, but also means the effective functioning themselves of the authorities. Because in all democratic states authorities must carry out clear procedures for informing citizens about their activities and use the mechanisms of public involvement to public policy and to the evaluation of the quality of its realization.

Key words: information openness, transparency, public authorities, access to information, civil society, public information.

Стаття надійшла до редколегії
13.05.2017 р.

УДК 327:316.32

Олена Шевченко

Глобальні виклики сучасності: проблема класифікації та пріоритезації

В статті розглянуто сучасні підходи до класифікації глобальних проблем сучасності. На думку автора найбільш структурованим є підхід, запропонований експертами Всесвітнього економічного форуму, згідно з яким визначено 29 глобальних ризиків, які згруповано в п'ять категорій. Також в статті зроблена спроба визначити найбільш вагому глобальну проблему сучасності. Так, відповідно до розроблених методик, такими на сьогоднішній день в категорії «проблеми навколишнього середовища» за критерієм «ймовірність настання – сила впливу» визнано глобальні зміни клімату та проблеми доступу до питної води. Зроблено висновок про

наявність політичної волі усіх акторів міжнародних відносин і зацікавлених сторін у подоланні зазначених глобальних проблем. Однак ризик того, що національні уряди будуть неспроможними ефективно проводити політику запобігання та адаптації до глобальних змін клімату залишається високим.

Ключові слова: глобалізація, глобальні виклики, глобальні тренди, глобальна зміна клімату.

Актуальність теми дослідження. У ХХІ столітті людство стикнулось з низкою серйозних ризиків і викликів, які вимагають ефективних дій глобального масштабу. Політично обумовлене насильство, зброя масового ураження, а також зміни клімату, продовольча криза, бідність, нестача питної води, урбанізація, міграція, приріст населення й інші масштабні виклики являють загрозу для всіх народів світу, і жодна держава не здатна самотужки надійно захистити своїх громадян від них. Провідні актори міжнародних відносин все більше занепокоєні впливом глобальних викликів сучасності. Розуміючи факт невідворотної подальшої еволюції та загострення глобальних викликів, вченими та політиками наголошується на впливі глобальних ризиків на кожну людину, що мешкає на планеті.

Сучасна ситуація характеризується тим, що ризики чинять комплексний вплив як на систему міжнародних відносин, так і на внутрішньополітичну ситуацію, зокрема, напружені стосунки між країнами віддзеркалюються на діяльності транснаціональних корпорацій і компаній; невирішені, тривалі внутрішні кризи призвели до найбільшого числа біженців після Другої світової війни; в результаті терористичних атак гинуть люди і страждають економічні системи; зміни клімату проявляються через посуху в Каліфорнії і повені в Південній Азії; швидкий розвиток інформаційних технологій переростає у кібер-атаки, тощо.

Складність і мінливість міжнародної політичної, економічної, демографічної, технологічної та екологічної ситуації на думку дослідників лише посилює невизначеність щодо глобальних ризиків, а саме, «який», «коли», «де» і «хто». Тому актуальним постає питання щодо визначення пріоритетності та ваги глобальних ризиків і викликів, що дозволить широкому колу акторів міжнародних відносин спільно шукати шляхи та ресурси їх подолання. Йдеться про затвердження «імперативу стійкості» через співпрацю всіх

зацікавлених сторін.

Мета роботи – систематизувати підходи до класифікації глобальних проблем сучасності та визначити найбільш пріоритетні глобальні виклики людству.

Виклад основного матеріалу. Історично, еволюція носила природний характер. За останні декілька десятиліть років, на думку більшості вчених, практично всі глобальні зміни спричинені антропогенним фактором. Шведський вчений Джеймс Мартін, називає сучасне покоління «транзитивним поколінням», оскільки саме цьому поколінню «доведеться вивести людство з періоду хаосу, небезпеки і можливостей, враховуючи, що ми не встигаємо пристосовуватися і реагувати на зміни, що відбуваються» [1].

В другій половині ХХ століття технологічна модель суспільства трансформувалася в антропоцентричну, що надає можливості для інноваційної діяльності особистості, зокрема, розвитку інформаційних технологій та генної інженерії. Починаючи з 70-х років минулого століття визначальними факторами глобалізації на думку українського дослідника Е.Афоніна стали: «демографічно-екологічні фактори (демографічний вибух, який стимулював дискусію щодо «меж зростання»); глобалізація техносфери (науково-технічна революція створила передумови для формування нового пост-індустріального суспільства); економічна глобалізація; геополітична глобалізація; соціокультурна глобалізація» [2, с.135].

Проблема вивчення глобальних викликів та ризиків сучасності достатньо широко представлена у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Осмислення глобальних ризиків знаходить своє відображення в роботах мислителів-класиків, зокрема, К.Ясперса, Ж.Бодрийяра [3; 4], які досліджували взаємовідносини людини із сучасним світом, покинутість, заброшеність сучасної людини. К.Ясперс закликає ризикувати, оскільки в цьому він бачить єдину можливість справжньої комунікації з іншими людьми і свого самовираження. Французький соціолог Ж.Бодрийяр вказує на ризик деградації, виснаження, що таїться в культурі ХХ століття. Проблеми ризиків і викликів в умовах глобалізації були підняті в виступах В.Вернадського, А.Ейнштейна, дослідженнях Д.Медоуза і доповідях Римського клубу [5; 6]. Так, В.Вернадський створив

вчення про ноосферу, тобто середовище, в якому живе людина. Суть цього підходу полягає у поєднанні філософських, політичних, природничих та техніко-економічних знань до відповідних сфер людської діяльності. Вчений вважав, що людина у сучасному світі повинна мислити планетарно. В дослідженнях У.Бека, Д.Белла, Е.Гідденса, М.Дуглас, С.Лаша, Дж.Рітцера [7:11] міститься теоретична розробка феномена «виклику» в умовах сучасного глобалізованого суспільства, а також розглядається глобалізація як фактор, що продукує ризики світового масштабу, від вирішення яких залежить як майбутнє глобальної цивілізації, так і вибір життєвих стратегій індивіда. У.Бек, зокрема, розглядає безпосередньо «виклик» як регулятор сучасного суспільства і вводить поняття «суспільство ризику». Д.Белл та Е.Гідденс розглядають «виклик» як проблему сучасності та відзначають зростаючий ступінь «викликів» в сучасному суспільстві, що набуває загрозливого характеру.

Проблеми глобалізації та глобальних викликів сучасного суспільства в аспекті невизначеності нової реальності, нестабільності соціальних процесів висвітлені в роботах вітчизняних фахівців. Особливо це стало характерним для більшості дослідників української академічної школи глобалістики. В колективних публікаціях представників цієї школи О.Білоруса, Д.Лук'яненко, Ю.Мацейка, Ю.Пахомова, О.Зернецької та ін. вперше дається комплексна спроба вирішення проблем глобалістики та глобальних проблем сучасності, зокрема, політичної, економічної, інформаційної, соціальної, екологічної [12; 13]. Сучасне вивчення глобальних ризиків безпосередньо пов'язане із глобалізованим суспільством, при цьому глобалізація виступає як чинник, який інтенсифікує зазначені виклики. Ці аспекти відображені в роботах української дослідниці Є.Тихомирової [14]. Вітчизняні вчені Ю.Пахомов та Ю.Павленко розвивають ідеї викликів у розвитку сучасного суспільства з позиції синергетики.

З одного боку, глобалізація торкається абсолютно всіх сфер життя суспільства. З іншого – глобалізація виявила слабкі місця міжнародних взаємовідносин і загостила глобальні виклики і глобальні ризики. Під «глобалізацією» будемо розуміти інтенсифікацію, інтеграцію і уніфікацію економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків, посилення взаємозалежності, між

країнами і народами, що є закономірністю розвитку сучасної цивілізації. «Глобальні виклики» – це будь-які глобальні тенденції розвитку чи деградації, що несуть в собі потенціал для серйозних глобальних дій, можуть створити гуманітарні та політичні потреби і змінити оточуюче середовище, в якому міжнародні актори діятимуть найближчими роками, тобто це сукупність соціально-природних проблем, від вирішення яких залежить соціальний прогрес людства і збереження цивілізації. «Глобальні тренди» – це тривалі події, які відбуваються в теперішньому часі і можуть сприяти посиленню глобальних викликів та/або зміні співвідношень між ними.

Існує дуже багато класифікацій глобальних проблем сучасності. Український дослідник Д.Лук'яненко виділяє три групи загальноцивілізаційних проблем, а саме: проблеми взаємодії природа-суспільство, до яких відносить демографічну проблему та проблему ресурсного забезпечення існування людства; проблеми розвитку і забезпечення майбутнього людини, тобто проблему освоєння світового океану, інформатизації та інтелектуалізації розвитку, а також безпеки розвитку; та проблеми суспільно-економічних взаємовідносин, тобто екологічні, етнічно-релігійні проблеми та проблеми нерівномірності розвитку [15, с.87].

Російські дослідники А.Торкунов і А.Мальгін виділяють три групи глобальних проблем: перша – суперглобальні або загальносвітові проблеми, тобто відвертання світової ракетно-ядерної війни, розвиток економічної інтеграції, новий міжнародний порядок на умовах взаємовигідної співпраці; друга – загальнопланетарні або ресурсні проблеми, тобто взаємовідносини суспільства і природи, екологічні, демографічні, енергетичні, продовольчі проблеми, проблема використання космосу; третя група – загальнолюдські або субглобальні проблеми гуманітарного ряду, тобто відносини суспільства і людини, проблеми ліквідації експлуатації людини, бідності, освіта, охорона здоров'я, права людини [16, с. 64].

Однією з найбільш популярних є класифікація глобальних проблем, яка була запропонована норвезьким соціологом Й.Галтунгом. Дослідник визначив чотири критичні ситуації, з якими зіткнулося людство у другій половині ХХ століття, а саме: «криза насильства і загроза насильства, що проявляється у загрози

міжнародного тероризму; криза зубожіння і загроза бідності; криза відторгнення окремих осіб та соціальних груп і загроза загального придушення прав людини; криза навколишнього середовища і загроза локального порушення екологічного балансу» [17, с.189].

Традиційною є класифікація, запропонована Всесвітнім Економічним Форумом (WEF) і викладена у звітах організації. Так, згідно з цим підходом, всі глобальні ризики поділяються на п'ять груп: економічні ризики, ризики навколишнього середовища, геополітичні, соціальні і технологічні ризики. У Звіті WEF «The Global Risks report 2016» до економічних ризиків відносяться, зокрема, нестабільно переоцінені активи, такі як предмети споживання, нерухомість, пакети акцій у великих галузях економіки або регіонах; тривала наднизька інфляція або дефляція; колапс головного фінансового механізму або установи і/або неправильне функціонування фінансової системи, що впливає на світову економіку; відмова/недостатність критичної інфраструктури, тобто недостатнє інвестування капіталу в оновлення і безпечні мережі (інфраструктуру, енергетику, транспорт, комунікації), що може привести до тиску або відмови всієї системи; фінансові кризи в ключових економічних системах, тобто надмірні боргові навантаження, які спричиняють кризи ліквідності і/або кризи суверенного боргу; високе структурне безробіття або неповна зайнятість; незаконна торгівля (наприклад, незаконний фінансовий потік, ухилення від сплати податків, торгівля людьми, організована злочинність, і т. д.), що підриває соціальні взаємодії, регіональну або міжнародну співпрацю і глобальне зростання; шоківі коливання ціни на енергоносії (збільшення або зменшення), що негативно відбивається на залежних від енергоносіїв галузях промисловості і споживачах; і некерована інфляція в ключових економічних системах.

До ризиків навколишнього середовища фахівці WEF відносять: екстремальні погодні явища, такі як повені, шторми і ін., які наносять максимальну шкоду інфраструктурі і довкіллю і викликають великі людські жертви; відсутність результатів і ефективних заходів в діях національних урядів і представників бізнесу в питаннях щодо пом'якшення наслідків і адаптації до змін клімату; значне зниження біо-різноманітності і крах екосистеми,

тобто безповоротні наслідки для довкілля, що стали результатом використання непоновлюваних природних ресурсів для потреб людства і галузей промисловості; великі природні катастрофи, наприклад, землетруси, цунамі, виверження вулканів, зсуви, геомагнітні шторми, які завдають шкоди довкіллю, інфраструктурі і викликають людські жертви; екологічні катастрофи спричинені людським фактором, наприклад, розливи нафти, радіоактивне забруднення тощо.

Група геополітичних ризиків визначена такими факторами як нездатністю національних урядів управляти країною, корупцією в країні; міждержавними конфліктами з регіональними наслідками, в т.ч. торговими або валютними війнами, військовими, кібер-, соціальними або іншими конфліктами; повномасштабними терористичними атаками; державними або військовими переворотами, громадянськими конфліктами, державами, що не відбулися; зброєю масового знищення, тобто наявністю розроблених ядерних, хімічних, біологічних і радіологічних технологій і матеріалів, які можуть бути причиною міжнародних криз і потенціалом для значного руйнування.

До соціальних ризиків включено неграмотне міське планування, коли погано сплановані міста, урбанізація і пов'язана з ними інфраструктура створюють соціальні, екологічні і медичні проблеми; продовольчі кризи, доступність, необхідна кількість і якість харчування; масштабна вимушена міграція, викликана конфліктами, лихами, екологічними або економічними причинами; глибока соціальна нестабільність, яка негативно впливає на населення і економічну діяльність; швидке і велике поширення інфекційних захворювань, що призводить до смертельних випадків і економічного руйнування; зниження доступу до якісної прісної води, що призводить до несприятливих ефектів для здоров'я людини і/або економічної діяльності.

Технологічні ризики пов'язані із негативними наслідками технічних досягнень, таких як штучний інтелект, гео-інженерія і синтетична біологія, які можуть спричинити людські жертви, екологічні і економічні збитки; відмова критичної інформаційної інфраструктури і мереж (Інтернет) і супутників; великомасштабні кібератаки або шкідливе програмне забезпечення, що завдає великих

економічних збитків, що посилюють геополітичну напругу або втрату довіри до Інтернет; масштабні інциденти шахрайства/крадіжок конфіденційних даних [18].

В зв'язку з цим актуальним є визначення найбільш ймовірної глобальної проблеми сучасності та такої, що матиме найбільший вплив на людство. Скористаємось методологією, запропонованою WEF. Як було зазначено вище, експерти WEF визначили 29 глобальних викликів та згрупували їх в 5 категорій. Наступним кроком в дослідженні було визначено глобальні тенденції, які потенційно підвищують ймовірність та планетарний ефект від глобальних викликів. Еволюцію настання глобальних викликів за критерієм «ймовірність» див. табл.1.

Таблиця 1

Топ-5 найбільш ймовірних глобальних ризиків у 2012-16 рр.

	2016	2015	2014	2013	2012
1-й	Масштабна вимушена міграція	Міждержавні конфлікти з регіональними наслідками	Диспропорція в доходах	Диспропорція в доходах	Диспропорція в доходах
2-й	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Хронічний фінансовий дисбаланс	Хронічний фінансовий дисбаланс
3-й	Неспроможність запобігти або адаптуватися до змін клімату	Неспроможність національних урядів	Безробіття або неповна зайнятість	Зростання викидів парникових газів	Зростання викидів парникових газів
4-й	Міждержавні конфлікти з регіональними	Державні колапси або кризи	Зміна клімату	Криза доступу до питної води	Кібератаки

	ми наслідками				
5-й	Значні природні катастрофи	Високе структурне безробіття або неповна зайнятість	Кібератаки	Старіння населення	Криза доступу до питної води

Джерело: [18]

Ми бачимо, що в 2016 році найбільш ймовірним ризиком було визначено масштабну вимушену міграцію, яка відноситься до групи соціальних ризиків. Щодо «екстремальних погодних явищ», які відносяться до ризиків навколишнього середовища, то їх ймовірність третій рік поспіль знаходиться на другому місці, що свідчить про перманентність їхньої загрози людству. Також в дослідженні експертів WEF було визначено рейтинг глобальних ризиків за показником їх впливу на міжнародну спільноту – див табл.2.

Таблиця 2

**Топ-5 глобальних викликів
за показником впливу у 2012-2016 рр.**

	2016	2015	2014	2013	2012
1-й	Неспроможність запобігти або адаптувати ся до змін клімату	Криза питної води	Фіскальна криза	Масштабні фінансові кризи	Масштабні фінансові кризи
2-й	Зброя масового знищення	Швидке та масове поширення інфекційних хвороб	Зміна клімату	Криза постачання питної води	Криза постачання питної води
3-й	Криза питної	Зброя масового	Криза питної води	Хронічний фінансовий	Продовольча криза

	води	знищення		дисбаланс	
4-й	Масштабна вимушена міграція	Міждержавні конфлікти з регіональними наслідками	Безробіття або неповна зайнятість	Поширення зброї масового знищення	Хронічний фінансовий дисбаланс
5-й	Шоківі коливання цін на енергоресурси	Неспроможність запобігти або адаптуватися до змін клімату	Відмова критичної інформації ної інфраструктури	Неспроможність запобігти або адаптуватися до змін клімату	Суттєва нестабільність цін на енергоресурси та харчування

Джерело: [18]

В 2016 році за показником впливу на першому місці експертами та стейкхолдерами Всесвітнього економічного форуму було визначено ризик того, що національні уряди та міжнародні організації виявляються неспроможними реалізовувати політику, яка б вела до запобігання чи адаптації до глобальних змін клімату. При чому проблема зміни клімату, доступу до питної води відбувається на фоні соціально-економічної нестабільності в світі.

Згідно даних ЮНЕСКО, 70% прісної води в світі використовується для потреб сільського господарства, а в найменш розвинутих країнах сільське господарство споживає до 90% прісної води [19, с.7]. Щонайменше 2,7 млрд.чол. в світі або 40% населення планети відчувають нестачу питної води раз на місяць [20]. За прогнозами Організації з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД) до 2050 року понад 4 мільярди людей будуть жити в районах з обмеженим доступом до питної води. За даними Всесвітньої ради з води 80-90% прісної води з посушливих районів планети вже використовуються, а майже 70% найбільших річок світу не досягають моря [21]. Управління водними ресурсами ускладнює ситуацію в усьому світі через економічний тиск, оскільки розвиток промисловості залежить від належного використання води. Це пояснюється тим, що в процесі індустріалізації, для виробництва

енергії потрібно більше прісної води. Наприклад, Сполучені Штати близько 40% своєї прісної води витрачають на енергію, Європа – понад 30%, за прогнозами, до 2030 року в Азії потреба у воді для енергетики та промисловості зросте на 70% [22]. Якщо нинішні практики управління водними ресурсами суттєво не зміняться, багато країн світу зіткнуться з зростаючою конкуренцією за воду між сільським господарством, енергетикою, промисловістю та містами. Більше 60% світових транскордонних водних басейнів не мають спільної системи управління. Навіть там, де такі схеми існують, вони часто не охоплюють всі держави, які використовують басейни спільник річок. Сьогодні це вже проявляється в країнах Середньої Азії [23].

Глобальна зміна клімату лише посилить ці проблеми. В доповіді Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату (МГЕЗК) 2014 року наголошується на «однозначності» факту глобального потепління, і діяльність людини як домінуючої причини [24]. Згідно з дослідженнями, концентрація в атмосфері трьох основних парникових газів (двоокису вуглецю, метану та закису азоту) сьогодні досягла найвищого рівня протягом 800 тисяч років, причому концентрація вуглекислого газу зросла на 13% порівняно з 1900 роком. Сьогодні середня температура на Землі оцінюється в середньому приблизно на 1°C вище, ніж у 1950-х роках. Регіональні аналізи дослідження сприйняття глобальних ризиків свідчать, що зниження рівня доступності води є найбільш ймовірним ризиком на Близькому Сході, в Північній Африці та Південній Азії, а ймовірність виникнення надзвичайних погодних явищ вважається особливо високою в Північній Америці, Південній Азії та Східній Азії та на Тихому океані [25, с. 70].

Якщо найбільш актуальними короткотерміновими глобальними викликами (на наступні 18 місяців) визначено масштабну вимушену міграцію (52,0%), то в довгостроковій перспективі такими ризиками будуть криза доступу до питної води та подолання та адаптація до глобальних змін клімату (39,8% та 36,7%) [26].

Таблиця 3

Найбільші середньострокові та довгострокові глобальні виклики

Середньострокові глобальні виклики (які викликатимуть найбільшу занепокоєність найближчі 18 місяців)	Довгострокові глобальні виклики (які викликатимуть найбільшу занепокоєність найближчі 10 років)
Масштабна вимушена міграція (52%)	Криза води (39,8%)
Державні колапси або кризи (27,9%)	Неспроможність запобігати або адаптуватись до глобальних змін клімату (36,7%)
Міждержавні конфлікти (26,3%)	Екстремальні погодні явища (26,5%)
Безробіття або неповна зайнятість (26,0%)	Продовольча криза (25,2%)
Неспроможність національних урядів (25,2%)	Глибока соціальна нестабільність (23,3%)

Джерело: складене автором за The Global Risks Report 2016.

Найвищий пріоритет проблеми глобальної зміни клімату було підтверджено також в результаті дослідження «The Millennium Project» [27]. В результаті дослідження, проведеному шляхом застосування методу екологічного моніторингу, методу Дельфі, експертних оцінок та інтерв'ю більш ніж 4000 експертів з усього світу, було визначено 15 найбільш масштабних глобальних викликів сучасності. Було також розроблено Індекс стану майбутнього (SOFI), який об'єднує найбільш релевантні показники для вимірювання зміни глобальних викликів. SOFI - це показник 10-річного прогнозу на майбутнє, який базується на історичних даних за останні 20 років.

Ключовим моментом у спробі врегулювання політики, спрямованої на запобігання та адаптацію до глобальних змін клімату, стало прийняття консенсусом головами держав Паризької угоди по клімату 15 грудня 2015 року. Країни погодились на утримання зростання середньої світової температури на рівні значно нижче $+2^{\circ}\text{C}$ від доіндустріальних рівнів та спрямовувати зусилля на обмеження зростання температури до $+1,5^{\circ}\text{C}$ від доіндустріальних рівнів. Результати даної угоди означають, що сьогодні в світі є глобальна політична воля, яка свідчить про бажання урядів, міжнародних організацій, бізнесу, інвесторів, міст та провінцій спільно вирішувати глобальні кліматичні виклики. Перевагою для національних урядів буде політична конкурентоспроможність та додаткова вага на міжнародній арені, для бізнесу – додаткові інвестиції на розробку, розвиток та впровадження екологічно-чистих технологій.

Висновки. На початку XXI століття глобальні виклики сприймаються як невід'ємна складова сучасного суспільства. За останні десятиліття з'явилася ціла низка нових ризиків, які стали частиною життя сучасної людини. Можна сказати, що сучасне суспільство поступово перетворюється на суспільство глобальних викликів. Виникла необхідність класифікувати, систематизувати і виділити глобальні ризики з найбільшим впливом на людство і ймовірністю настання.

Сьогодні розроблено багато підходів, що описують глобальні виклики, проте немає єдиної універсальної класифікації. На наш погляд найбільш системною вбачається методика, запропонована Всесвітнім економічним форумом, згідно якої 29 глобальних ризиків згруповані в п'ять основних категорій. При цьому експерти WEF проранжували глобальні виклики за критерієм «ймовірність настання – сила впливу», згідно з якими найбільш вірогідними і критичними в довгостроковій перспективі будуть виклики, пов'язані з нездатністю урядів адаптуватися або запобігти глобальній зміні клімату і доступом до питної води. Це поставило перед політичними лідерами, міжнародними організаціями, бізнесом і людством в цілому завдання адаптуватися до нових ризикових умов життя і мінімізувати наслідки глобальних кліматичних викликів.

З одного боку, глобальні виклики згуртовують людей,

робляють світ ближчим, з іншого – ускладнюється процес управління, ухвалення рішень на глобальному рівні, зростає вплив чинника невизначеності. Можна стверджувати, що сьогодні сформувалося розуміння необхідності управляти і вирішувати глобальні виклики, де одним з найбільш пріоритетних вважається глобальна зміна клімату. Сьогодні більшість учених і досліджень доводять, що причиною глобальних кліматичних змін є діяльність людини. Проте пріоритетність цієї проблеми визначається також мірою її впливу на інші глобальні зміни, такі як доступ до питної води, продовольча безпека, безробіття та багато інших. Одним з найбільш логічних рішень в подоланні глобальних викликів є політична воля та реальні дії усіх акторів міжнародних відносин і співпраця усіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Martin J. The 17 Great Challenges of the Twenty-First Century [Електронний ресурс] / James Martin – Режим доступу до ресурсу: - http://www.elon.edu/docs/e-web/predictions/17_great_challenges.pdf.
2. Афонин Е. Великая коэволюция: Глобальные проблемы современности: историко-социологический анализ / Е.А. Афонин. – К: Парламентское издательство, 2003. – 384 с.
3. Ясперс К. Духовная ситуация времени / К. Ясперс. // Человек и его ценности. – 1988. – №1. – С. 61–89.
4. Бодрийар Ж. Система вещей / Ж. Бодрийар. – М: Рудомино, 1999. – 218 с.
5. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский ; сост. Н. А. Костяшкин, Е. М. Гончарова. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 575 с.
6. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens The limits the growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind / D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.Behrens. – NY, Universe book, 1972. – 211p.
7. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М: Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
8. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д.Белл. - М.: Academia, 2004. – 790 с.
9. Giddens A. A runaway World. How Globalization is Reshaping our Lives / A. Giddens. – London: Прогресс-Традиция, 2000. – 100 p.
10. Lush S. Risk Culture // The risk society and beyond. Critical issues for social theory / S. Lush., 2000. – 16- p.

11. Ritzer G. The MacDonalization of Society / G. Ritzer. – NY: Thousand oaks, 2000. – 280с.
12. Білорус О. Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, О. М. Гончаренко, Ю. М. Мацейко, В. А. Зленко; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. - К., 1998. - 416 с.
13. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, М. О. Гончаренко, В. А. Зленко, О. В. Зернецька, А. І. Кудряченко, Ю. М. Мацейко, В. Є. Новицький, Ю. М. Пахомов; ред.: О. Г. Білорус; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. - К., 2001. - 734 с.
14. Тихомирова Є.Б. Паблік рилейшнз у глобалізованому світі / Є. Б. Тихомирова. - К.: Науково-видавничий центр "Наша культура і наука", 2004. - 489 с.
15. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія / Д. Г. Лук'яненко; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К. : Національний підручник, 2008. - 219 с.
16. Торкунов А. Современные международные отношения / А. Торкунов, А. Мальгин. – М: Аспект Пресс, 2012. – 688 с.
17. Galtung J. 50 Years 100 Peace & Conflict Perspectives / J. Galtung. – London: Transcend University Press, 2008. – 263 с.
18. The Global Risks Report 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://reports.weforum.org/global-risks-2016/part-1-title-tba/>.
19. Global Challenges and their Impact on International Humanitarian Action, 2010. – 21 с. – (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)).
20. Mekonnen M. Four billion people facing severe water scarcity [Електронний ресурс] / М. Mekonnen, А. Hoekstra – Режим доступу до ресурсу: <http://advances.sciencemag.org/content/2/2/e1500323.full>.
21. The Use of Water Today [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/wwc/Library/WWVision/Chapter2.pdf>.
22. ENERGY STORAGE Possibilities for Expanding Electric Grid Flexibility [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nrel.gov/docs/fy16osti/64764.pdf>.
23. The Water Resources Group Background, Impact and the Way Forward [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF/WRG_Background_Impact_and_Way_Forward.pdf.

24. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: - <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>

25. Szombatfalvy L. The Greatest Challenges of Our Time / László Szombatfalvy. – Stockholm: ekerlids, 2010. – 111 с.

26. The Top Five Global Risks of Highest Concern for the Next 18 Months and 10 Years [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://reports.weforum.org/global-risks-2016/shareable-infographics/>.

27. Global Challenges for Humanity [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://millennium-project.org/millennium/challenges.html>.

Шевченко Олена. Глобальные вызовы современности: проблема классификации и приоритизации. В статье рассматриваются современные подходы классификации глобальных проблем современности. По мнению автора наиболее структурированным является подход, разработанный экспертами Всемирного экономического форума, согласно с которым определено 29 глобальных рисков, которые сгруппированы в пять категорий. Также в статье сделана попытка определить наиболее приоритетную глобальную проблему современности. Так, согласно разработанных методик такими на сегодня в категории «проблемы окружающей среды» по критерию «вероятность наступления – сила воздействия» признаны глобальные изменения климата и проблемы доступа к питьевой воде. Сделан вывод о наличии политической воли всех акторов международных отношений и заинтересованных сторон касательно преодоления обозначенных глобальных проблем. Однако, риск того, что национальные правительства будут неспособны эффективно проводить политику предотвращения или адаптации к глобальным изменениям климата остается высоким.

Ключевые слова: глобализация, глобальные вызовы, глобальные тренды, глобальное изменение климата.

Shevchenko Olena. Global challenges of the present: the problem of classification and prioritization. The article considers modern approaches of global challenges classification. According to the author, the most structured approach was suggested by the World Economic Forum experts, which identified 29 global challenges, which are grouped into five categories. Also, the article attempts to determine the most priority global challenge. Based on the developed methods, in the category of "environmental problems", according to the criteria "likelihood - influence" global climate change and clear water access were recognized as highest priority. It is concluded that there is political will of all actors of international relations and stakeholders to overcome these global

challenges. However, the risk that national governments fail to effectively conduct a policy of prevention and adaptation to global climate change remains high.

Key words: globalization, global challenges, global trends, global climate change.

Стаття надійшла до редколегії
13.05.2017 р.

УДК 321:351.777:662.67(474.2)

Łukasz Wojcieszak

Phenomenon of Estonian «Shale Revolution»

The article presents the role of the "shale revolution" in Estonia which significantly increases the energy security of the country. The purpose of this paper is to show how significant are the changes triggered by generating energy from oil shale in Estonia. The benefits gained from oil shale since a hundred years have been considerably enhanced by technical progress. As a result of introduced innovations Estonia is able to practically fully satisfy its oil and electricity needs by processing shale. The article also outlines actions undertaken to tackle the problem of harmful emissions arising while generating electricity from shale. Further aspect analyzed in the paper is the impact of oil shale industry in Estonia on the relations with other countries, with Russia in particular.

Key words: Phenomenon, Estonia, «shale revolution», energy security.

Introduction. Among the countries that have imported Russian energy resources for years Estonia has a special position. This country utilizes own oil shale resources and as a result it gained energy independence being no longer forced to acquire raw materials from Russia. The deposits in Estonia are so rich that in the foreseeable future it will be a safe country in terms of oil supplies. There is not only an economic but also a political aspect of this issue.

The "shale revolution" in Estonia and its results are an important experience for many countries in the region. Some of the former "Eastern bloc" countries have sought to extract raw materials from shale but only

Estonia was that significantly successful. Furthermore, Estonia has generated electricity from oil shale for years which is an important benefit for this country. It has hundred years of experience in exploiting its shale resources.

The purpose of this paper is to show how important is the transformation triggered by energy generation from shale in Estonia. It may be assumed that in the future Estonia will remain a country satisfying its oil and electricity needs from own resources. Further, the ways how to tackle the problem of harmful emissions arising during energy production from shale will be described. It is also important to highlight the role of shale energy for relations between Estonia and other countries.

Importance of oil shale for security of Estonia.

Estonia is one of the few countries formed after the collapse of the USSR which is not dependent on external oil supplies. The country became the world leader in the extraction of kerogen shale resulting in its oil independence. The first oil shale mine was opened in 1916, but a large-scale mining began in the independent Estonia. Oil shale has started to be mined in this part of Europe because Russia, immersed in an economic war crisis, needed a new source of energy. Initially, the raw material was locally used for heating purposes, and then it began to replace the shortage of coal in power plants, boilers and industrial furnaces [11]. In 1924, an oil shale-fired power plant was opened in Estonia, and seven years later, a plant extracting shale oil. The state-owned company Eesti Energia, which is the largest in Estonia, generates electricity in oil shale-fired power plants [10], and with the “Enefit” technology it is possible to produce oil from oil shale (Paul Nikolai Kogerman contributed greatly to the development of shale oil research) [9, p. 549 and next].

The ability to mine own resources has turned out to be revolutionary for Estonian energy security. The country uses oil shale to produce oil and generate electricity. Shale oil is locked inside rock and can be extracted by drilling down and injecting high-pressure water, sand and chemicals. The oil released from kerogen shale is also known as shale oil [3]. This is another energy revolution triggered by technical development, initiated in the USA. What is important, the ash remaining after the oil separation process does not contain organic waste, is safe for

the environment and can be used in the construction industry, for cement production in particular (oil shale-fired power plant in Israel produced cat litter from the large part of oil shale ash and sold in Europe) [12]. It is essential that the shale oil extracted in Estonia is used to generate electricity [20]. Even in the first decade of the 21st century, it seemed that Estonia would not be able to diversify its supply of natural gas [18, p. 208] (although between 1950 and 1960 coke from the crude oil was used to produce urban gas) [6, p. 9], however oil shale made Estonia independent on Russian gas.

Estonian sedimentary rocks contain kerogen that can be transformed under certain conditions into bitumen, which in turn can release crude oil or natural gas [13, p.17-18]. The resources of kerogen in the world, called "immature oil", are three times larger than of conventional oil. Over the years, Estonia sought to extract shale oil but this proved to be too costly and expensive. USA have adapted methods of shale gas mining in order to extract oil from shale. This has stimulated development of the Estonian oil industry, changing the position of this country [10] (there is a noteworthy joint US – Estonian program of oil shale research) [21, p. 65-79].

Among the Member States of the European Union, Estonia is mostly advanced in the exploitation of shale oil. The generous subsidy from the government budget for the Estonian energy raised concerns from the European Commission, as it violated the principle of free market and free competition [17]. Although already in 2005 over 90% of power production in Estonia constituted oil shale based power, by 2015 it should decrease to 68% in line with the power section development strategy adopted by the Estonian Parliament in 2006 [6, p. 15]. National production of power from oil shale in Estonia represents almost 84% of the world production [4]. The Estonian oil shale deposit constitutes just 17% of all deposits in the EU and in the first decade of the 21st century the oil shale energy sector accounted for 4% of Estonian GDP [6, p. IV]. The reserves of oil shale in Estonia are one of the largest in the world - about 16.3 billion barrels. In 2016, oil shale mining in Estonia reached 13.4 million tonnes, and the existing resources should suffice for about 100 years of further exploitation. By 2020, Eesti Energia intends to produce about 500 thousand tonnes of oil

and fuel from oil shale per year, with about 90% of this production going to export [1].

Conditions of the “shale revolution”

The energy policy adopted by Prime Minister Andrus Ansip, the head of government in 2005-2014, represented a negative attitude towards the import of electricity from Russia. This was the main difference between Estonian energy strategy and the strategies of its neighbors - Latvia, Lithuania and Finland that import most of their energy from Russia. As a result of its activity in 2013 Estonia accounted for 70% of the world's oil shale mining, burned in two large power plants. In 2011, Estonia started discussions on the membership in the International Energy Agency (IEA), hoping that it would help the country to ensure energy security. The solidarity of the IEA members is particularly essential as there is a mechanism of fuel assistance in crisis situations [19].

Critics emphasize that the process of shale oil extraction is energy-intensive and increases high carbon dioxide emissions what will be more detailed described in further part of the article. In January 2011, Enefit, a company owned by Eesti Energia, signed a nearly one billion euros contract with Alstom, a French company, leader in power generation equipment and services, to design and build two 300 MW units for oil shale-fueled power plant that comply with the EU Large Combustion Plants Directive by substantially reducing emissions. Other countries learn from experience of Estonia. Estonia signed an agreement on shale oil extraction and construction of a oil shale fired power plant in Jordan that has some of the world's largest deposits of such rocks. Marocco also shows interest in Estonian shale oil technology. In March 2011 Enefit signed an agreement to acquire all shares in the US company, Oil Shale Exploration Company, that owns large oil shale deposit in the US state of Utah [10]. It is worth mentioning that this deposit may contain up to 2,6 billion barrels of recoverable oil [3].

The largest deposits of oil shale in Estonia are available on the Baltic Sea coast. However, to get to the deposit, it is necessary to remove the top layer, which is very capital-intensive. The deposits are located in an area of about 2.7 thousand km² in a single 2.5 - 3 meters thick layer and at a depth of up to 100 meters around Kohtla-Järve, a mining town near the Gulf of Finland developed in the USSR. It consists of six

administrative districts, directly related to one of the mining or energy units [17].

In 2005 about 14.8 Mt of oil shale was mined in Estonia, the industrial complex employed 7500 people – about 1% of national employment – and accounted for 4% of Estonian GDP. Estonia uses oil shale to produce electricity satisfying demand in the country which is unique in the world [6, p. 15]. In the first quarter of 2013 the average household in Estonia payed 0.0994 euros per kilowatt hour of electricity, while 0.11 euros in Finland, 0.113 euros in Lithuania, 0.114 euros in Latvia and 0.116 euros in Poland. The price differences in favor of Estonia are even bigger for industrial consumers [19]. Eesti Energia is focused on producing high quality products, aiming at the extraction of oil shale-based gasoline [5]. The Enefit 280 oil plant which started to operate in 2015 is able to produce annually approximately 315,000 tons of oil and fuels, mainly heavy fuel oil and gasoline, consuming at the same time about 2.5 million tons of oil shale. Additionally, the plant produces hydrogen rich retort gas (about 75 million m³ per year) and electricity (about 280 GWh per year). The Enefit company has also two older units, called Enefit140 producing various shale oil fractions. At least 90% of oil and liquid fuels are being exported and an efficient production of shale oil is possible even with a price of \$ 40 per barrel [1].

Problem around emissions

The major issue of the oil shale industry are the hazardous emissions arising while generating electricity from shale. When shale is burned, more harmful substances are being produced than in the case of coal, and there is a higher Carbon dioxide emission than during the combustion process of many other minerals. What's more, the oil shale industry uses vast amounts of potable water. Estonia had a surplus of emission allowances, as the calculations were based on state of the industry in 1990, when the country was still a part of the USSR, and had a heavy industry with high emissions. Within 20 years 2/3 of those plants ceased to exist, and the allowances were acquired by Japan, Spain and Switzerland among others [19]. Even though initially the representatives of the shale industry did not intend to reduce their turnover, they later showed interest in the problem. There was a risk that from 2015 on the oldest Estonian power plants will no longer meet increasingly stringent environmental regulations of the European Union,

while the construction of new power plants and the acquisition of pollution allowances will prove to be unprofitable [16]. As the Estonian authorities and business supported the oil shale industry there was a fear that investments in other energy technologies will lose importance.

The Directive 2008/3/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 focuses on the importance of Estonian oil shale and the impact of its use on the environment. During the EU accession negotiations already Estonia referred to the specific features of its electricity sector in order to request a transitional period for application of Directive 96/92/EC of The European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. In result, Estonia was granted a transitional period until 31 December 2008 for the application of Article 19(2) of Directive 96/92/EC, relating to the gradual opening of the market. Moreover, declaration annexed to the Final Act to the 2003 Treaty of Accession acknowledged that the specific situation relating to the restructuring of the oil shale sector in Estonia was going to require particular efforts until the end of 2012. Thus, it appeared necessary to grant a further derogation for the period 2009 to 2012 to guarantee security of investments in generating plants and security of supply in Estonia while allowing the serious environmental problems created by those plants to be resolved [4].

Estonia produces twice as much carbon dioxide as other EU countries (per kilowatthour), and in result it needs additional pollution allowances (Estonia's emissions are also higher than in Ukraine and Russia). However, CO₂ is not the only by-product of shale energy - the other are the aforementioned ash produced during shale combustion. When a tone of oil shale is burned 450 kg of ash is produced. Estonia extracts 17m tones of oil shale annually, using most of which to fuel its power plants, and in result the country has to dispose 7 m tones of ash per year (near Narva the ash has been piled to create heaps, some of them have been planted) [16]. The company Eesti Energia has been piloting a new generation of shale oil power plants. Cogeneration of oil, gas and power all at once can halve CO₂ emissions. Another noteworthy project is a combined oil shale and biomass power plant of Esti Energia in Narva, near the Russian border, which is being built by Alstom and is designed to meet future stringent EU emission targets. Together with Finland's

Outotec, Eesti Energia is testing different kinds of oil shale around the world, to adjust its technology to local conditions and prepare for export [3]. Significant financial assets have been invested to reduce emissions in oil shale-fired power plants of Eesti Energia (for example, in 2012 sulfur dioxide emission treatment technology was installed in Narva power plant for 110 million euros) [19].

Political aspects of "shale revolution"

Becoming a European leader in extraction of oil shale from own resources impacts significantly energy security of Estonia, oil security in particular. Its powerful neighbor, the Russian Federation, has clearly lost the ability to exercise both economical and political pressure on this country. The "shale revolution" triggered a break-up with many years of dependence which still exists in a number of other countries, either former Republics of the Soviet Union or countries reliant on the Russian Federation.

In 2007 the company "Russian railways" stopped oil supplies to Estonia. The company's authorities denied that these were economic sanctions, explaining that it was related to the maintenance of the track. However, as the Estonian traders informed, the transport plan for the next month has not been approved, and they were notified that "Russian Railways" did not have the appropriate technological capabilities to unload goods in Estonia. The relations between Estonia and Russia reached a low in 2007 and have been problematic for months as Estonians have decided to move a bronze statue of a Red Army soldier away from the centre of Tallinn despite protests from the Russian authorities [14].

Estonia buys very little oil from Russia, importing, however, oil products, some of which are also re-exported [7, p. 14]. Estonia uses its numerous ports for this purpose [2, p. 24]. Estonia is not a strategic target for Russian companies, nevertheless the Russian authorities exercise economic pressure on this country, yet mainly in relation to gas supplies [15, p. 288]. Estonia has, however, successfully become independent from the largest oil supplier in the region, which, along with ensuring the development of the national power industry, is considered to be a great achievement. Further success is Estonian energy cooperation with many countries in the world, including the United States and the Arab countries.

Conclusion

When considering all presented aspects it can be stated that Estonia will in the foreseeable future remain a country able to meet its own demand for crude oil, generating at the same time enough energy to satisfy its own needs. Estonia can also meet the internal demand for electricity which is a great success.

Estonia has undertaken measures to limit environmental impact of the oil shale industry, and in particular has invested in shale-fired power plants to reduce harmful emissions. Meeting stringent environmental regulations of the European Union proved to be a big challenge but did not prevent further development of the Estonian oil shale energy.

The "shale revolution" has significantly impacted relations between Estonia and Russia. Estonia doesn't need to import Russian oil at the moment (imports only a small amount of it). At the same time, Estonia continues to buy oil products from Russia that are partly re-exported.

Resources and Literature

1. Apanowicz P., Eesti Energia zwiększy produkcję ropy łupkowej, nafta.wnp.pl, 17.04.2017, http://nafta.wnp.pl/eesti-energia-zwiekszy-produkcje-ropy-lupkowej.296240_1_0_0.html (02.05.2017).
2. Baltic Countries (Estonia Latvia Lithuania) Mineral Industry Handbook Volume 1 Strategic Information and Regulations, Washington 2015.
3. Crouch D., Estonia sees a bright future for oil shale, „The Financial Times”, 06.06.2015.
4. Directive 2008/3/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 amending Directive 2003/54/EC as regards the application of certain provisions to Estonia.
5. Estonia chce produkować benzynę z łupków, [Biznesalert.pl](http://biznesalert.pl), 29.11.2016, <http://biznesalert.pl/estonia-chce-produkowac-benzynie-lupkow> (21.04.2017).
6. Francu J. (i in.), A study on the EU oil shale industry - viewed in the light of the Estonian experience, March 2007, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/ip_a_titre_st_2006/ip_a_titre_st_2006_10.pdf (30.04.2017).
7. Kardaś S., Zmierzch naftowego Eldorado. Ewolucja aktywności rosyjskich firm naftowych na rynku UE, „Prace OSW” marzec 2016, no. 55.

8. Koel M., Bungler J., Overview of program on US-Estonian science and technology cooperation on oil shale research and utilization (strategic importance of oil shale studies for Estonia and USA), „Oil Shale” 2005, vol. 22, no. 1.

9. Kogerman A., Professor Paul Nikolai Kogerman and the success story of Estonian kukersite, „Oil Shale” 2011, vol. 28, no. 4.

10. Kublik A., Szejkwie z Estonii. Kraj niezależny dzięki gazowi łupkowemu i ropie, Wyborcza.biz, 28.03.2011,

http://wyborcza.biz/biznes/1,101299,9330845,Szejkwie_z_Estonii_Kraj_niezalezny_dzięki_gazowi.html (20.04.2017).

11. Olszowiec P., Zamiast węgla, ropy i gazu. Energia z łupków bitumicznych, „Gigawat Energia” 2004, no. 11.

12. Ozaist G., Energetyczne łupki bitumiczne, „Polska Energia” 2012, no. 10.

13. Ptaszyńska A., Mastalerz M., Hupka J., Właściwości i heterogeniczność skały łupkowej, [w:] P.B. Kowalczyk, J. Drzymała (red.), Łupek miedzionośny II, Wrocław 2016.

14. „Rosyjskie koleje” wstrzymały dostawy ropy do Estonii, Energetyka.wnp.pl, 03.05.2007, http://energetyka.wnp.pl/rosyjskie-koleje-wstrzymały-dostawy-ropy-do-estonii,23671_1_0_0.html (01.05.2017).

15. Rotarski Ł., Surowce energetyczne w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, „Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie”, no. 2/3 (2008).

16. Schneider F., Estonia: Łupki są cool, VoxEurop.eu, 26.04.2013, <http://www.voxeurop.eu/pl/content/article/3692671-lupki-sa-cool> (30.04.2017).

17. Sidorkiewicz R., Estonia potęgą w łupkach bitumicznych, Akant.org, 03.07.2013, <http://akant.org/45-dodatki/inflanty/3344-roman-sidorkiewicz-estonia-potga-w-upkach-bitumicznych> (02.05.2017).

18. Tomala M., Bezpieczeństwo energetyczne Litwy, Łotwy i Estonii, [w:] E. Cziomer (red.), Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku, Kraków 2008.

19. Trusewicz I., Sawicka K., Wardacki K., Estonia - królowa łupków, „Rzeczpospolita”, 26.11.2013.

20. Unique Enefit Technology, <https://www.energia.ee/en/tehnoloogia/oli-tootmine> (21.04.2017).

21. Veiderma M., Estonian oil shale – resources and usage, „Oil Shale” 2003, vol. 20, no. 3.

Войцешак Лукаш. Феномен естонської «сланцевої революції».
Йдеться про роль «сланцевої революції» в Естонії, яка суттєво посилює енергетичну безпеку країни. Мета статті – показати важливість змін,

запущених виробництвом енергії від видобутку горючих сланців у Естонії. Вигоди, отримані зі сланцю, упродовж ста років значно підвищуються завдяки технічному прогресу. В результаті запроваджених інновацій Естонія здатна практично повністю задовольнити свої потреби в нафті й електроенергії шляхом переробки сланцю. У статті також описуються дії, вжиті для вирішення проблеми шкідливих викидів, що виникають при генерації електроенергії зі сланцю. Проаналізовано також вплив сланцевої промисловості в Естонії на відносинах з іншими країнами, з Росією, зокрема.

Ключові слова: феномен, Естонія, «сланцева революція», енергетична безпека.

Войчешак Лукаш. Феномен эстонской «сланцевой революции». Речь идет о роли «сланцевой революции» в Эстонии, которая существенно усиливает энергетическую безопасность страны. Цель статьи – показать важность изменений, запущенных производством энергии от добычи горючих сланцев в Эстонии. Выгоды, полученные из сланца, на протяжении ста лет значительно повышаются благодаря техническому прогрессу. В результате введенных инноваций Эстония способна практически полностью удовлетворить свои потребности в нефти и электроэнергии путем переработки сланца. В статье также описываются действия, предпринятые для решения проблемы вредных выбросов, возникающих при генерации электроэнергии из сланца. Проанализировано также влияние сланцевой промышленности в Эстонии на отношениях с другими странами, с Россией, в частности.

Ключевые слова: феномен, Эстония, «сланцевая революция», энергетическая безопасность.

Стаття надійшла до редколегії
27.04.2017 р.

Наші автори

- Герасимук Микола** – студент, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Дужич Сергій** – студент, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Жуковська Аліса** – кандидат політичних наук, науковий співробітник, Історико-медичний музей, Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет».
- Карпчук Наталія** – доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Лесняк Віталій** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та соціології, Рівненський державний гуманітарний університет.
- Максимець Віра** – асистент кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка».
- Малиновська Наталія** – кандидат політичних наук, помічник народного депутата України.
- Митко Антоніна** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Найдич Марина** – кандидат політичних наук, головний спеціаліст управління освіти, науки та молоді Волинської ОДА.
- Орел Марія** – студентка 4 курсу напряму «Міжнародна інформація» Національного університету «Львівська політехніка».
- Патлашинська Ірина** – асистент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Пахольчук Ярослава** – магістр, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Maryana Prokop – doctor of philosophy, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Подвірна Наталія – кандидат політичних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту факультету управління фінансами та бізнесу, Львівський національний університет ім. І. Франка.

Столярук Анна – магістр, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Тихомирова Євгенія – доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Шевченко Олена – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій і комунікативних технологій, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету.

Шуляк Назарій – студент, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Wojcieszak Łukasz – doktor habilitowany, adiunkt, Uniwersit Politechnika Świętokrzyska w Kielcach.